

เกล้า

พระพุทธศาสนา พงษาวดารมอญ

สุภานิตกฏหมาย

พิมพ์ขึ้นที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์

(สุดใจ ไกรจิตติ)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๖

เลขหมู่ 089.95911
: : ก 762 ก
เลขทะเบียน 008971

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร เลขที่ ๒๓๑ ถนนมหาไชย ทรนคร
นายประยูร พิศนาคะ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๙๑ :

สารบัญ

คำระลึก	ของ	สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร	หน้า	— ๑ —
ศิษยานุสรณ์	ของ	สมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดอนงคาราม	..	— ๓ —
คำไว้อาลัย	ของ	สมเด็จพระสังฆนายกอนงคาราม	..	— ๕ —
คำไว้อาลัย	ของ	พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร	..	— ๗ —
คำไว้อาลัย	ของ	เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิบดี	..	— ๘ —
คำไว้อาลัย	ของ	พลโท พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร	..	— ๑๓ —
คำไว้อาลัย	ของ	พระยาอรรษาทรงศิริ (แม่ัน ขรณดักขณ์)	..	— ๑๕ —
คำไว้อาลัย	ของ	พระยาฉันทพิภพพิจารณ์	..	— ๑๗ —
คำไว้อาลัย	ของ	พระยาปริตตานฤเบศร์	..	— ๑๙ —
คำไว้อาลัย	ของ	พระยาศรีธรรมราชา (ทองคำ กวญจนโชติ)	..	— ๒๑ —
คำไว้อาลัย	ของ	พล. ต. ท. หลวงพิชิตชุกรการ	..	— ๒๕ —
คำนำ	ของ	พระยาศรีธรรมราชา	..	ก.
ประวัติ	ของ	พระยาภักตราชทรงสวัสดิ์ ธรรมวิวัฒน์ราชต์ภาบตี	..	๑
พระพุทธศาสนาประยุกต์	โดย	ดร. หลวงสุริยพงษ์พิสุทธินแพทย	..	๓
กรรมและการเวียนเกิด	โดย	ดร. หลวงสุริยพงษ์พิสุทธินแพทย	..	๑๓
ระบอบสังคมตามทัศนะของพระพุทธเจ้า	โดย	ดร. หลวงสุริยพงษ์- พิสุทธินแพทย	..	๑๙
พุทธศาสนาก้าวหน้า (Progressive Buddhism)	โดย	“เฮอรมิต”	..	๒๕
นิทานคันเรื่องเมืองหงสาวดี	.....	.....	..	๒๙
นิทานเรื่องตั้งเมืองหงสาวดี	.....	.....	..	๓๓
สุภาษิตมอญในเรื่องราชาธิราช	ภาษิตของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	.....	..	๔๗

โศภิตมิ่งพ่อเพชร	หน้า ๕๓
พิธีชฌนาของพระเจ้าบรมเจดีย์	,, ๕๕
นิทานเรื่องหุงข้าวทิพย์ของมอญ	,, ๖๗
นิทานเรื่องมหาสังกรานต์	,, ๗๐
ตติษกรรมนิยมมอญ	,, ๗๕
พระยาแจ้ง คตะเตียง คตะเก็บ พระยากดางเมืองแตะครอบครัวมอญ- อพยพเข้ามาพึ่งกรุงธนบุรี	,, ๗๘
ย้ายครัวมอญพระยาแจ้ง เมืองปทุมธานี ไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์	,, ๘๕
มอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรม์ ในรัชกาลที่ ๒ กรุง- รัตนโกสินทร์	,, ๘๖
ประกาศอธิฐานนำพระพัฒน์	,, ๘๘
อังกฤษจะขอเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ไปเป็นกษัตริย์ประเทศ- รามัญ ในรัชกาลที่ ๓	,, ๘๒
ดูภาษิตกฤตหมาย	,, ๘๕
คำอธิบายเรื่องการควบคุมค่าเช่า ของ พระยากฤตราชทรงดีดดี	,, ๑๓๘

09/05/2565

พระยากฤตราษฎ์ทรงสวัสดิ์

ชาติ ๒๔๒๓ มรณ ๒๔๕๕

09/05/2565

ถ่ายเมื่อได้รับพระราชทาน ตราหัตถิยะจุลจอมเกล้า

ถ่ายเมื่อสอบกฎหมายได้

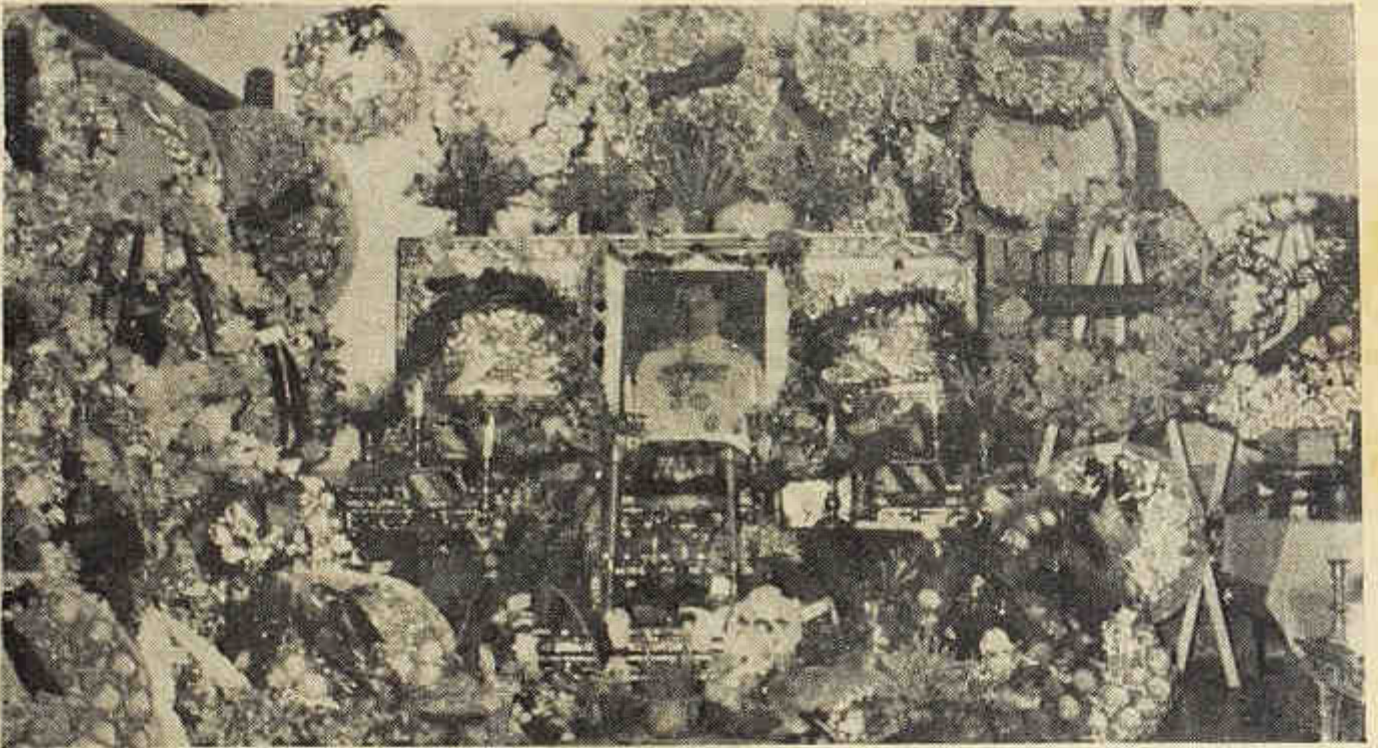
ถ่ายภาพเมื่อเป็นอธิบดีศาลมณฑลภูเก็ต

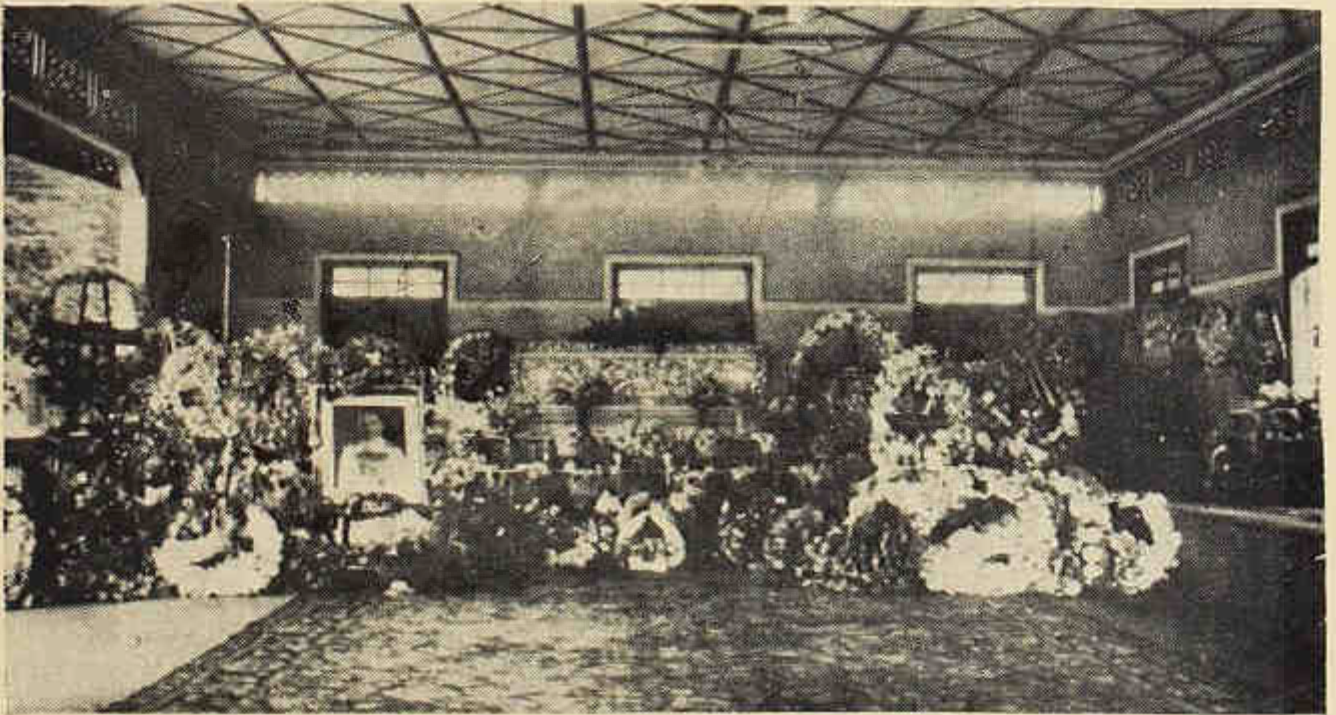

ถ่ายเมื่อเข้ารับพระราชทานเลี้ยงในงาน
ส.ห. ชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

รูปศพตั้งที่ตักอรรถัย เวลาทำบุญตามปกติ

รูปศพตั้งที่ศาลาแอนกวนิชย์ เวลาทำบุญ ๗ วันก่อนบรรจุ

คำระลึก

พระยาภคปุตราชทรงสวัสดิ์ (สวัสดิ์ ไกรจิตติ) ผู้ดองดับไปแล้ว ปรากฏ
ว่า เป็นผู้มีชีวิตประเวศดำรงมาด้วยดีตั้งแต่ในเบื้องต้น เพราะเป็นผู้มีอุดมสำห
พยายามเล่าเรียนได้ดี จนสอบได้กฎหมายได้ ได้เป็นเนติบัณฑิตแล้ว เข้ารับ
ราชการเป็นผู้พิพากษา. ได้ตั้งใจปฏิบัติราชการด้วยดี จึงเจริญด้วยยศเป็นต้น
โดยลำดับ ดังที่ปรากฏ. เมื่อถึงกำหนดเกษียณอายุก็ออกจากราชการด้วยความ
สมัครใจ. ในทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ใคร่ธรรม ใฝ่ใจในธรรมปฏิบัติ พอใจ
ฟังธรรม แต่อ่านหนังสือธรรมะ เพิ่มพูนความรู้ทางธรรมอยู่เสมอตลอดจนมา
ชื่อว่า เป็นผู้มาดี เป็นอยู่ดีแต่ไปดี ในที่สุดก็ได้ละโลกนี้ไป ตามธรรมดาของมัจจะ
ผู้เกิดมาอันจำต้องตายทุกคน. แต่ก็เป็นผู้ถือเอาสาระแห่งกายไว้ได้ทั้งทางคดี โลก
ทั้งทางคดีธรรม ตามสมควรแล้ว ชื่อว่า เป็นผู้มีชีวิตดี ไม่เบียดเบียนใคร ดัง
พระพุทธภาษิตว่า "อโมฆี ศัสถ์ ชีวิตี ชีวิตของผู้นั้น ไม่เบียดเบียนใคร" จึงเป็น
ผู้หนึ่งแห่งผู้มีความดีที่พึงระลึกถึง หงสหาย.

พร. อธิษฐาน

วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๓ มกราคม ๒๔๕๖

ศิษยานุสรณ์

เนื่องจากพระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์ (สุดใจ ไกรจิตติ) เป็นศิษย์ของ
ข้าพเจ้ามาตั้งแต่ข้าพเจ้า ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่ ภาษาไทย ของโรงเรียนอุดม-
วิทยายน ซึ่งตั้งอยู่ในวัดหนองคาราม และเธอเป็นศิษย์ที่ดูภาพเขียนร้อย เอาใจใส่
ในการศึกษามากแต่ยังเข่าจ้อย ประพฤติคนเป็นศิษย์ที่ดี มีความเคารพนับถือ
ครูบาอาจารย์ ตั้งอยู่ในอุปถัมภ์ธรรมและโศกจรรยา ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน
ว่าง่ายสอนง่าย แม้จะได้รับราชการมีฐานะสูงขึ้นเพียงใด ก็ได้เต็มใจนัก รักดี
ต่อข้าพเจ้าตลอดมา

เมื่อพระยาภฤตราช ถึงอนิจกรรมลง ข้าพเจ้ารู้สึกเสียตายเป็นอันมาก
นับว่า สูญเสียศิษย์ที่ดีของข้าพเจ้าไปผู้หนึ่ง แต่ทรงหนักแน่นด้วยสังขารเป็นวิปริ-
ตธรรม มีเกิดกับดับเป็นคู่กัน อันใคร ๆ จะเลิกเขาตามชอบใจย่อมไม่ได้
ตามหลักพระพุทธภาษิตว่า สังขารวา สสังขตา นตถิ สังขารอนเทียงยังยืนไม่มี ดังนี้.

ร่วมใจ พ. พ. พ. พ. พ.

วัดหนองคาราม

๓๐ ธ.ค. ๕๕

ไว้อาลัย

แก่พระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์ (สุดใจ ไกรจิตติ)

สมาชิกสมาคมนักศึกษามหาวิทยาลัย

ด้วยพระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์ (สุดใจ ไกรจิตติ) เคยเป็นนักศึกษาวชิรา
ภววิทยา ในตำแหน่งคณบดีมหาวิทยาลัย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เจ้าอาวาส
วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ตำแหน่งคณบดีของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย วัดบวร
นิเวศราชวรวิหาร ตำแหน่งคณบดีของโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ตำแหน่งคณบดีของ
วิทยาลัยวิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ สมัยนั้น ถึงแม้จะได้ผ่านพ้นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแล้วก็ตาม พระยา
ภฤตราช ๑ ก็ยังมีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปด้วย
ความเคารพและกตัญญูทุกเวลา ต่อมาถึงสมัยเมื่อคณะศึกษามหาวิทยาลัย
จัดตั้ง สมาคมนักศึกษาขึ้นในวัด - พระยาภฤตราช ๑ ก็ได้ถือโอกาสสมัครเข้าเป็นสมาชิกสมาคมนัก
ศึกษามหาวิทยาลัย นับแต่เริ่มตั้งสมาคมนักศึกษาขึ้นมา นอกจากนั้นท่านยังได้ชักชวน
คุณหญิงของท่านให้รับเป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมนักศึกษา นับว่าเป็นศิษย์ที่เชิดชู
เกียรติของตำแหน่งคณบดีมหาวิทยาลัยผู้หนึ่ง

เมื่อพระยาภฤตราช ๑ ถึงอนิจกรรมมรณลง ย่อมเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาคมนัก
ศึกษาเสียสมาธิสำคัญไปผู้หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและมจรดสมาคมนักศึกษาต่าง
รู้สึกเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง จึงพร้อมกันขอถือโอกาสแสดงความไว้อาลัยมา
 ณ ที่นี้ด้วย

สมาคมนักศึกษามหาวิทยาลัย

๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

คำไว้อาลัย

ในเจ้าคุณ พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์

ของ

พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร

เจ้าคุณ พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์ (ดุจใจ ไกรจิตติ) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้สนใจในธรรมมาก ตามปกติชอบหาโอกาสมาศึกษาธรรมกับเจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราชบ้าง มาสนทนาธรรมกับข้าพเจ้าบ้าง เป็นกิจประจำตัวแต่โดยกาล ซึ่งธรรมที่ท่านยกขึ้นปรารภ มักเป็นไปในทางหาความเข้าใจในธรรมนั้นๆ อย่างหนึ่ง หาข้อปฏิบัติสำหรับจิตใจอย่างหนึ่ง และเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็น เห็นของผู้อื่น แล้วพิจารณาด้วยความตั้งใจ บางครั้งธรรมบางข้อที่เคยสนทนากันเดี๋ยวเดียวไปนานแล้ว ท่านก็ยังยกขึ้นมาปรารภอีก แสดงเหตุผลในทางปฏิบัติ น่าฟังมาก นึกว่าท่านคงลืมไปแล้ว แต่เปล่าเลย ท่านนำไปขบคิดพิจารณาจนแจ่มกระจ่าง จึงนำธรรมเลื่อมใส และพูดด้วยจิตใจท่านก็เป็นผู้รักความเป็นธรรมมาก คุณเหมือนจะถือปฏิบัติจิตใจที่เดียว และยังมีแปลกออกประการหนึ่งก็คือ เป็นผู้รักหมุ่รักพดก ไม่ปกปิดไม่อายในเชื้อชาติเดิม เห็นเพื่อนฝูงที่เป็นเชื้อชาติ ซึ่งเป็นรามัญตั้งยกกันท่านทักทายกันด้วยภาษามขมย แม้ในที่นั้นจะเป็นบทยอดยานพาหนะมีคนมากก็ไม่อาย ท่านกล้าประกาศอยู่เสมอว่าท่านเป็นพวกรามัญที่มีความรักดีด้วยความสมัครใจ ไม่ได้มาด้วยความเป็นเซตย จึงถือเป็นผู้มาอยู่ประเทศไทยด้วยความมีเกียรติ และมีความมั่นคงจงรักภักดีในพระบรมโพธิ์สมภารของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง ท่านเป็นผู้ชำนาญในภาษาต่างประเทศและชอบอ่านธรรมที่เป็นภาษาต่างประเทศแต่นำมาเปรียบเทียบกับธรรมที่เป็นภาษาไทย

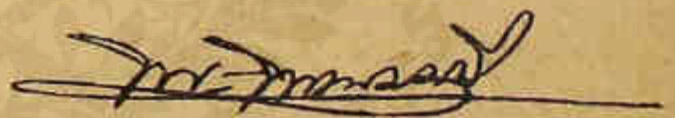

จึงเป็นผู้กว้างขวาง การค้นหาจึงไม่จำกัด เมื่อท่านป่วย ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมท่าน
หลายครั้ง ทั้งที่บ้านทั้งที่โรงพยาบาล แม่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชก็ยัง
เสด็จไปเยี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ท่านเป็นผู้คงอยู่ในสมณัตตตาดำรงตนเสมอ
ปราย ไม่ดุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ใคร ไม่ขอพบหาความร้อน
ไต่คว้า ขอพบความสงบและความสุจริต และเห็นทุกข์ของคนอื่นได้ง่าย มีอริยาสัย
กว้างขวาง มีสังขะ มีอุทริศความบริสุทธิประจำใจ มีเมตตา กรุณา และด้มีมา
การจะเป็นอาภรณ์ ผู้ที่เห็นท่านครั้งไรจะรู้สึก ว่า ไม่กระด้างไม่ขัดตา.

เมื่อท่านมวตั้งอายุไป สำหรับข้าพเจ้าก็ขาดกตยาณมิตรไปผู้หนึ่ง จึง
นำสังเวชสดุดใจ ในไม่ช้าก็ข้าพเจ้าก็จักมีคติเช่นท่านเหมือนกัน. ท่านไปก่อน
ขอให้เป็นผู้สุข ๆ เกิด.

ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลแก่ท่าน เพื่อให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้น.

ข้าพเจ้ายินใจในคึกคักขำขันของท่าน ถ้าคนอย่างเจ้าคุณกฤตราช
ต้องไปตกนรกแต่ดี สวรรค์เห็นจะว่างแน่ จะหากนไปขึ้นสวรรค์ได้ยาก หรือ
แทบไม่มีเลย.

คำไว้อาลัย

พระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์ (สุตใจ ไกรจิตติ) เป็นเพื่อนสนิทกับข้าพเจ้า มาตั้งแต่ครั้งเป็นนักเรียนประจำอยู่ที่ โรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นเวลาดังกล่าวมากกว่า ๕๐ ปีแล้ว ได้เรียนร่วมชั้นกันตั้งแต่ชั้น ๓ ถึงชั้น ๔ แล้วลาออกจากโรงเรียนเพื่อไปรับราชการ แต่ข้าพเจ้าคงอยู่จนสอบได้ชั้น ๖ หมุดเหล็กตู้ครของโรงเรียนใน เวลานั้น พระยาภฤตราช ๗ เป็นคนขยันหมั่นเพียรและเรียนดีมาก เป็นคู่แข่งชั้น กับข้าพเจ้าตลอดมาแต่เรียน ในการสอบแข่งขันประจำปีคำหรือประจำเดือน เราทั้งสองผลตกกันเป็นที่ ๓ และ ๒ ในชั้น นานๆ คนอื่นจึงชิงตำแหน่งนี้ไปได้สัก ครั้งหนึ่ง จนมีชื่อว่าเป็นเด็กที่เรียนดีเยี่ยมของโรงเรียนคนหนึ่ง เป็นที่รู้จักดีในหมู่ นักเรียนทั้งหลาย และเป็นทีพอใจของครูมาก มีดีเคอร์แต่นเหนียด โอเรียตี ครู ประจำชั้น ๓ และ ๔ เพื่อปลุกใจนักเรียนให้เรียนดีได้แบ่งนักเรียนในชั้นออกเป็น ๒ พวก และพยายามเลือกเด็กที่ดุดัดในชั้นให้เป็นหัวหน้าพวกละคน การแข่งขัน นอกจากให้คะแนนแก่แต่ละคนแล้วครูยังให้คะแนนรวมสำหรับแต่ละพวกด้วย พวก ไตชนะก็มีหน้ามีตาและได้รับความยกย่องจากครู ผู้เป็นหัวหน้าจึงมีภาระที่จะต้อง เอาใจได้ สอดส่องช่วยเหลือผู้ ที่อยู่ใน พวกของตนให้ ขยันหมั่นเรียน เพื่อเอาชนะอีก ฝ่ายหนึ่ง และคอยตักเตือนมิให้ขาดเรียนเพราะกลัวจะเสียคะแนนด้วย พระยา ภฤตราช ๗ กับข้าพเจ้าได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าประจำพวกทั้ง ๒ คน ซึ่งเป็นคู่แข่งกันอีกและเราทั้ง ๒ พยายามชิงตำแหน่งนี้ใจได้เต็มที่ ทั้ง ๆ ที่เป็นคู่แข่งกัน คอยชิงตักกันอยู่มีตราบาพระหว่างเราทั้ง ๒ ราบวันไม่มีอิจฉาริษยากันเลย ครบกัน ข้ามเมื่อได้เรียนในชั้นมาแล้ว เรายังได้สอบในที่สุดมาและช่วยเหลือกันแก่และ บอกวิชาให้แก่กัน นอกจากนั้นข้าพเจ้าไม่อาจจะลืมบุญคุณของพระยาภฤตราช ๗

ในครั้งนั้นเสียได้ ที่ได้ช่วยเหลือแนะนำสอนภาษาไทยให้ ข้าพเจ้าในบางโอกาส เพราะในครั้งนั้นข้าพเจ้าอ่อนในภาษาไทย ส่วนพระยาภุชราค ๑ ผู้มีอายุแก่กว่า ข้าพเจ้า ๕ ปี ชอบได้ประโยค ๒ มาก่อนแล้วจึงมีความรู้ภาษาไทยดี การเรียนใน โรงเรียนอัสสัมชัญเวลานั้นได้เรียนแต่ภาษาอังกฤษฝรั่งเศสเป็นพื้น ส่วนภาษาไทย ได้เรียนแต่เพียงวันละชั่วโมงเท่านั้น ถ้าไม่ได้เรียนเพิ่มเติมเป็นพิเศษก็ไม่พอ.

บ้านเดิมของพระยาภุชราค ๑ อยู่ที่จังหวัดปทุมธานี การคมนาคม เวลานี้มีแต่ทางเรือ การเดินทาง จากกรุงเทพฯ ๑ ไปถึงบ้าน พระยาภุชราค ๑ ต้องใช้เวลาครึ่งค่อนวัน เมื่อโรงเรียนเปิดเทอมแต่ก่อนวันพระยาภุชราค ๑ ต้องไป พักอยู่บ้านพระยาพระรามผู้เป็นลุงซึ่งอยู่ริมคลองมหานาค ใกล้วัดสระเกศ ภาย หลังข้าพเจ้าได้ชวนให้มาพักอยู่ด้วยกันที่บ้านท่านเชอ ณ สิงขรา มารดาข้าพเจ้าที่ ถนนถล่ม สมิทสูรินทรก็คบกับตาพระยาภุชราค ๑ ก็ยินยอม และได้มาฝากฝัง พระยาภุชราค ๑ คือมารดาข้าพเจ้า ตั้งแต่นั้นมาพระยาภุชราค ๑ มาอยู่ด้วยกัน ที่บ้านถนนถล่มแทนที่จะพักอยู่บ้านลุง พระยาภุชราค ๑ มีความประพฤติดี มี นิสัยอ่อนโยน รู้จักเคารพและเอาใจใหญ่ ได้ช่วยเหลือประกอบกิจการให้แก่มารดาข้าพเจ้าเต็มมือหนึ่งเป็นมารดาบังเกิดเกล้าของพระยาภุชราค ๑ เอง มารดา ข้าพเจ้าจึงเอ็นดูและรักเหมือนบุตรคนหนึ่ง และข้าพเจ้ากับพระยาภุชราค ๑ ก็ นบถอกกันเสมือนพี่น้องกันได้.

นอกจากทำราชการพระยาภุชราค ๑ ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมาย ในกระทรวงยุติธรรมด้วย เมื่อข้าพเจ้าได้ออกจากโรงเรียนเข้ารับราชการที่กอง ตำมกระทรวงยุติธรรมในปี ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๓๒๓) ก็ได้มาร่วมเรียนกฎหมายอยู่ด้วย กัน ภายหลังที่กระทรวงยุติธรรมย้ายข้าพเจ้ามาอยู่ที่กรมกองหมาย พระยา อิศราชทรงศิริ (แม่ัน อรุณลักษณะ) เพื่อนสนิทอีกคนหนึ่งได้เข้ามารับราชการอยู่ ด้วยกันที่กรมกองหมายจึงได้มาร่วมเรียนกฎหมายด้วยกันเป็น ๓ คน การเรียน กฎหมายในเวลานี้มีการสอนที่โรงเรียนน้อย นอกจากต้องไปฟังคำสอนบรรยาย

ณ โรงเรียนแล้ว นักเรียนของศึกษาเขาเองและอาศัยไปเรียนกับผู้พิพากษาที่เป็น
อาจารย์ในเวลาที่เขาว่างงานที่บ้านของท่าน เมื่อข้าพเจ้าได้ไปศึกษากฎหมาย
ที่บ้านท่านพระยาพิชารณวปรีชามาตย์ (สุหรัย วัชรภักย์) ผู้เป็นน้า และ ท่าน
พระยาศรีสังกร (ตาด จารุรัตน์) ผู้เป็นน้าเขย ได้ความรู้มาเท่าใดก็นำมาบอกแก่
เพื่อนทั้ง ๒ ให้รู้ด้วย เมื่อคิดใจตั้งสยในปัญหากฎหมายใดเรา ๓ คนปรึกษากัน
คงเป็นปัญหาจนแล้วข้าพเจ้าเป็นผู้นำไปถามอาจารย์ทั้ง ๒ ดังกล่าว และมาบอก
กันอีก เราชอบกฎหมายได้ทั้ง ๓ คนในเวลาที่ได้เคียงกัน.

พระยาฤๅษี ๑ เป็นผู้มีความรู้ ชัยยศยศสุจริตไม่ว่า จะรับราชการอยู่ใน
ตำแหน่งใด ก่อร่างคือตั้งแต่เป็นผู้พิพากษาดำเนินจนถึงเป็น อธิบดีศาลมณฑล
อธิบดีศาลแพ่ง อธิบดีศาลคดีต่างประเทศ อธิบดีศาลอุทธรณ์ กรรมการศาลฎีกา
และปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นที่สุด นอกจากนั้นพระยาฤๅษี ๑ ได้ชื่อว่าเป็นผู้
ปกครองที่ดี สามารถผูกไมตรีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีความสมัครสมานนับถือ
และยำเกรง.

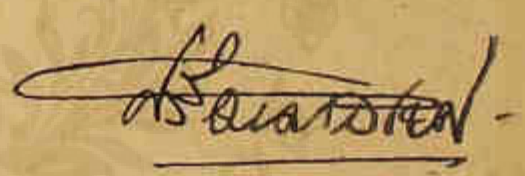
พระยาฤๅษี ๒ ได้ร่วม รับราชการ กับข้าพเจ้า ตั้งแต่ หนุ่ม จนแก่ใน
กระทรวงยุติธรรม เมื่อได้ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญแล้ว ในปี
๒๕๑๐ ได้เข้าเป็นสมาชิกวุฒิสภาก็ได้ร่วมงานกันอีก จนถึงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน
๒๕๑๔ เป็นที่สุด ในระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้าได้เป็นเสนาบดี และ รัฐมนตรีใน
กระทรวงยุติธรรม และเป็นประธานวุฒิสภาในตอนหลัง พระยาฤๅษี ๒ แม้
เป็นเพื่อนสนิทของข้าพเจ้าได้ปฏิบัติตนตรงต่อหน้าที่ในทางราชการ และเคารพต่อ
ตำแหน่งในทางบังคับบัญชาอย่างเดียวกับคนทั้งหลายอื่น มิเคยทำให้ข้าพเจ้าต้อง
ลำบากใจเลย เมื่อเลิกจากงานและในเรื่องส่วนตัวคงเป็นเพื่อนกันเสมอ ข้อควร
ยกย่องว่าเป็นผู้รู้จักหน้าที่ ก่อร่างคือรู้จักแยกแยะกิจการราชการในตำแหน่งหน้าที่
กับกิจการส่วนตัวจนเป็นคนละส่วนไม่พึ่งปะปนกัน.

ในกิจการส่วนตัวตั้งแต่หนุ่มจนแก่มาด้วยกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน
เสมอจนทนายาคพนอง ตั้งที่ทำให้ข้าพเจ้าเห็นใจที่สุดคือในตอนปลายแห่งสงคราม
ที่แคว้นมา ข้าพเจ้าป่วยหนักอยู่ที่บ้าน พระยาภักดีธำมรงค์ฯ แม่จะได้อพยพไปอยู่ที่
จังหวัดปทุมธานีกับครอบครัวเดวิด เมื่อข้าพเจ้ายังจำอันตราายโดยขณะนั้น
กรุงเทพฯ ถูกบอมบ์หนัก มานอนเฝ้าดูอาการของข้าพเจ้า นับว่าเป็นมิตรแท้ ไม่
ทอดทิ้งกันในยามยาก.

บัดนี้พระยาภักดีธำมรงค์ฯ ได้ละโลกนี้ไปแล้ว ข้าพเจ้าคิดถึงคุณเสียเพื่อนที่ดี
และซื่อสัตย์ไปโดยไม่มีวันที่จะกลับมาเห็นหน้ากันอีก ทงนขอมาความเศร้าโศก
สลัดใจอย่างสุดซึ้งซึ่งมาสู่ข้าพเจ้าเหลือที่จะพรรณนา แต่กรรมตาของสังขารอันเป็น
อนิจจังไม่เที่ยง มีเกิดแต่ก็ตอมมีแก่, เจ็บ และตายเป็นที่สุด ไม่มีผู้ใดจะรอดพ้น
ไปได้ แต่ขอแต่คุณงามความดีที่ได้สร้างสมไว้ยังปรากฏอยู่ หากสูญสิ้นไปไม่.

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศล ที่พระยาภักดีธำมรงค์ฯ ทรงสั่งดีได้บำเพ็ญไว้แล้ว
ด้วยดี จึงเป็นปัจจัยบรรดาลให้พระยาภักดีธำมรงค์ฯ ไปสู่สุคติในสันนิบาตเทวณ.

บ้านจิตตสุข

๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๕

คำไว้อาลัย

ของ

พลโท พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร

บ้านเลขที่ ๓๓๕ ราชดำเนินนอก พระนคร

ข้าพเจ้าได้ทราบจาก คุณหญิงเชย ภคธราชทรงสวัสดิ์ ว่า กำหนดจะพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณ ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ จึงขอถือโอกาสเขียนคำไว้อาลัยสักหน่อย เพราะเจ้าคุณภคธราชฯ เป็นมิตรเก่าที่รักและนับถือของข้าพเจ้ามาตั้งแต่ครั้งยังเป็น พระทิพย์คำสังครราชสภาคดี อธิบดีผู้พิพากษาธิบดีราชกาลอยู่ในมณฑลภูเก็ตด้วยกัน และคุณหญิงเชยนั้นก็ไม่ใช่อื่นไกล เป็นหลานของข้าพเจ้าเอง.

พระยาภคธราชฯ เป็นคนใจเย็น สุขุม ประกอบด้วยความเมตตากรุณา มีอหิชาภัยดีเป็นที่รักใคร่นับถือแก่บรรดาข้าราชการทั่วไป ตลอดจนพระสงฆ์ ฆราวาส พิเศษ พ่อค้า คฤหบดี และชาวต่างประเทศ เป็นคนชอบกีฬาทั้งภายนอกและภายใน พอเป็นการเชื่อมความสามัคคีแก่บุคคลทั่วไป ตอนเย็นเวลาเลิกงานแล้ว มักเดินเล่นที่สโมสรข้าราชการ ซึ่งเวลานั้นเรียกว่า สโมสรเสือป่า หรือไปเล่นที่สโมสรยูเนียนคลับของฝรั่ง หรือสโมสรจีน พอค่ำดงก็เล่นกีฬาภายใน มีมิดเดิ้ลและไฟเป็นต้น พอสมควรแก่เวลา พอเป็นการบริหารร่างกายและเชื่อมความสามัคคี.

ในหน้าที่ราชการ ท่านก็แสดงตนเป็นมิตรที่ดี รักษาหรือช่วยราชการเสมอ การที่ข้าราชการฝ่ายตุลาการและฝ่ายบริหาร มีความปรองดองกันเช่นนี้ ย่อมทำให้การปกครองดำเนินไปอย่างสะดวก ข้าราชการและราษฎรมีความนับถือและไว้วางใจกัน ใครผู้ร้ายก็สงบเรียบร้อย ราษฎรต่างตั้งหน้าประกอบการทำงานหา

กันด้วยความสามัคคี.

หนึ่ง มณฑลภูเก็ตตั้งอยู่ในคาบมหาสมุทรอินเดีย มีเขาบรรทัดกั้น
 ระหว่างจังหวัดอื่น ๆ ในพระราชอาณาจักร การไปมาลำบาก และมีเขตแดนทาง
 หนึ่งคือกับประเทศพม่า ทางใต้คือกับอาณาบริเวณของกฤษในแหลมมลายู ทั้ง
 พดเมืองก็มีหลายชาติหลายภาษา เช่นแขกมลายู จีน และอังกฤษ และขอตั้ง
 เสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้องแบ่งการปกครองออกถึง ๑ จังหวัด และมีกองทหารเป็น
 หนึ่ง จึงจำเป็นต้องจัดการบำรุงกองเสบียงให้เป็นตาเป็นต้น เพื่อช่วยกำลังตำรวจ
 กฤษรักษาความสงบในอาณาเขตนี้ ต้องหาผลประโยชน์ ขอพระราชทานชอบบน
 สำหรับเสบียง จังหวัดละ ๑๐๐ กระบะออก การที่เตรียมเช่นนั้นได้เห็นผลเป็นอย่างดี
 เมื่อเกิดมหาสงครามครั้งที่ ๑ ซึ่งประเทศเดอริกเขาทำสงครามกับฝ่ายเยอรมัน
 ทำให้ฮิตลามีคนบางจำพวกคิดกำจัดคนบริติชในมณฑลนี้ จนเป็นที่ระแวงระคาย
 ถึงกับจะส่งครอบครัวไปบ้าง หากแต่เขาเชื่อกำลังกองเสบียงและตำรวจกฤษรวม
 กันจึงคงยับยั้งอยู่.

การที่ราชการเสบียงได้ดำเนินไปโดยพร้อมเพรียง และได้ผลในเวลา
 สงคราม ซึ่งบ้านเมืองเขาคับขันเช่นนั้น ก็เพราะพวกผู้พิพากษาทั้งปวง มีอาชีพดี
 เป็นหัวหน้า ได้เอาใจใส่ช่วยเหลือเป็นอย่างดี กระทำตนเป็นตัวอย่างในการฝึก
 หัดและประชุมอบรมสั่งสอน ทำให้ข้าราชการผู้น้อยอดอดพ้อคำราชูร่ามคัก
 พร้อมเพรียงกันเป็นอันดี.

ขอความที่ข้าพเจ้าพิจารณาโดยย่อนี้ สรุปได้ว่า พระยาภฤตราช-
 ทรงสวัสดิ์ เป็นมิตรที่ดี เป็นข้าราชการที่ดี และเป็นพดเมืองดี.

ขอผลแห่งคุณงามความดีที่ พระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์ ได้บำเพ็ญมา
 แล้ว จึงบรรดาให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติภพ และให้บุตรภรรยาผู้อยู่
 ช้างหลังได้ประสงฆ์แต่ความสุข ความเจริญ ๆ เทอญ.

ส. อ. อ. อ. อ. อ.

คำไว้อาลัยของเจ้าคุณอิศราช ๗

ก่อนกล่าวไว้อาลัยแก่ท่านเจ้าคุณภุชราคทรงดวงดี ข้าพเจ้าขอโอกาส
ทบทวนความดีมีพรอันดีที่ท่านได้มีต่อข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้เริ่มคุ้นเคยกับ
ท่านแต่ครั้งเป็นนักเรียนหนังสือด้วยกัน ท่านเป็นนักเรียนกนหนอนหรือที่เรียกว่า
นักเรียนประจำ เป็นผู้มีความสามารถเรียบร้อยเป็นที่นิยมพอใจแก่บรรดานักเรียน
ตลอดจนครูบาอาจารย์ ภายหลังได้ย้ายออกมาพำนักอยู่ในความเมตตาอุปการะ
คุณของท่านเชอ ฌ ดังขตา (มารดา ท่าน เจ้าพระยา ศรัทธมาธิเบศ และท่าน
พระยามานวราชเสวี) ที่บ้านถนนบึงลำทม ตลอดจนมีครอบครัวและหน้าที่ราชการ
ต่อมาภายหลังจึงได้ย้ายไปเป็นผู้พิพากษาในหัวเมือง สำหรับข้าพเจ้าท่านได้มีดี
ร่วมกับบุตรของท่านเจ้าบ้านชักนำให้ได้เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม ซึ่ง
นับว่าเป็นบุญคุณแก่ข้าพเจ้าอันไม่มีวันลืมเถิด และด้วยจำบุตรของท่านเจ้าบ้าน
คนหนึ่งรับราชการร่วมอยู่ในด้านเดียวกันกับข้าพเจ้าด้วย จึงแต่นั้นมาความ
สัมพันธ์ระหว่างท่านกับข้าพเจ้าก็แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ถึงคราวจะสอบกฎหมายก็ไปร่วม
ดูหนังสือและถกเถียงปัญหากฎหมายกัน บางทีกนหนอนค้างที่บ้านนหนเคย จน
ต่างก็สำเร็จวิชากฎหมายเป็นเนติบัณฑิต และออกมารับราชการต่างจังหวัด จึงได้
แยกกันไปคราวหนึ่ง ภายหลังก็ได้กลับมารับราชการในกรุงเทพฯ ประจำศาล
อุทธรณ์ด้วยกัน.

ข้าพเจ้าขอกล่าวไว้อาลัยว่า มีข้อแปลกใจที่ว่าข้าพเจ้ากับท่านเจ้าคุณ
นับเป็นมิตรสนิทเพื่อนเกลอกัน ข้าพเจ้าได้ตามรับหน้าที่แทนตำแหน่งท่านถึง ๒
แห่งคือ ตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลภูเก็ต และอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง
ไซเพียงเท่านั้น ยังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์พระยา ศติยะจุลจอมเกล้า วิเศษ
(ไตรทอง) ศติยะจุลจอมเกล้า (พานทอง) ตำแหน่งองคมนตรี ครั้งกระนั้น

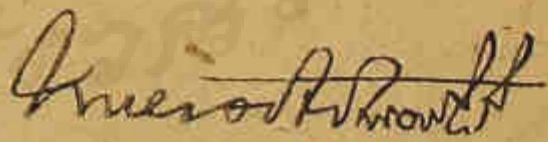

พร้อมกันด้วย มีหน้าราชโอรสบรรดาศักดิ์คดกคดองกัน และตามกันอีกคือ กฤตราช-
ทรงสวัสดิ์ อชราษ ทรงศิริ เป็นการบังเอิญที่ชอบกต

ในฐานะผู้ใกล้ชิดกับท่านมาตั้งแต่เป็นนักเรียนจนถึงวัยชราด้วยกัน ความ
ประพฤติกของท่านในส่วนตัวและในหน้าที่ราชการ ข้าพเจ้ามี โอกาสที่ควรทราบ
ได้จาได้เป็นไปอย่างไร สำหรับส่วนตัว ท่านเป็นผู้มีจิตอ่อนโยน ประกอบด้วย
เมตตากรุณาแก่คนทั่วไป ไม่ถือความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด เป็นมิตรแก่คนทั้งปวง
เป็นผู้ที่ปราศจากผู้คนจงเกลียดจงชังเป็นศัตรูเพียบพร้อมด้วยดีปฏิบัติธรรม ในส่วน
หน้าที่ราชการแล้ว เพราะเหตุว่าข้าพเจ้าได้ความรับตำแหน่งหน้าที่แทนท่าน และ
เคยร่วมราชการในศาลเดียวกันมา ข้าพเจ้าดำมารกต่างยืนยันว่าท่านประกอบ
ด้วยความดีด้วย จุจริตในหน้าที่ อย่างประเสริฐ มีสติแน่นแน่ในความเที่ยงตรง
ปราศจากความอ้อแอ้ต่าง ห่างไกลจากอคติทั้ง ๔ คือ ฉันทา โทสะ ภยา โมหะ
อหรรณบท อินทพาศ์ แก่ผู้กระทำความดีผู้พิพากษา ตุลาการเช่นตำแหน่งที่ท่าน
ได้เคยปฏิบัติมา.

ในทางพุทธศาสนาแล้วท่านศรัทธาได้ใจปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ได้บาศร์
ทุกวัน ถือศีลฟังธรรมเทศนาแทบทุกวันอุโบสถ และวันธรรมสวนะ และเจริญ
วิปัสณากรรมฐาน ซึ่งเป็นกรไม่ง่ายแก่ผู้ปฏิบัติ แต่ท่านก็ได้ปฏิบัติได้ โดย
สม่ำเสมอ และโดยจิตศรัทธาแน่นแน่เป็นที่น่าสรรเสริญ

การที่ท่านเจ้าคุณกฤตราชฯ ถึงแก่กรรมไป ได้ก่อกความทุกข์โศกนั้
ให้แก่ครอบครัวและญาติมิตรทั้งปวงโดยทั่วหน้า แต่เมื่อมาระดึกว่า สังขารเป็น
ของไม่เที่ยง ชรา พยาธิ มรณะ ไม่เป็นสิ่งที่จะต่อต้านหรือหักเคียงได้ ก็ได้
แต่ภาวนาคังจิตอธิฐาน ให้กุศลบุญราศีที่ท่านประกอบไว้แจ้งด้วยดี จงลด
บรรดาตให้ท่านได้ไปสู่สุคติภพ เทอญ.

๒๕ ธันวาคม ๒๔๘๕

หวนรำลึกถึงท่านเจ้าคุณกฤตราชทรงสวัสดิ์

ผู้ที่ทอปรด้วย ความยุติธรรม เทียงธรรม
และซื่อสัตย์สุจริต ชั้นเยี่ยม

ข้าพเจ้า รู้จักท่านเจ้าคุณ ที่กต่างนามข้างบนนี้ มาช้านานหลายสิบปีแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างข้าพเจ้ากับท่านยังไม่แน่นสนิท จนเมื่อข้าพเจ้าได้รับโอกาส อยู่ใกล้ชิดกับท่าน เมื่อครั้งทางราชการกระทรวงมหาดไทยได้ตั้งข้าพเจ้าเป็นเจ้าพนักงานป่าไม้คนแรกตรงไปตั้งตนจัดการคังกองบำรุงรักษาป่าไม้ชนในมณฑลทักษิ ไต้ และมณฑลภูเก็ตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ขณะนั้นทางการป่าไม้ยังไม่มื่ออะไรเลยแม้ แต่ที่פקแต่ละที่ทำการ ข้าพเจ้าจึงต้องอาศัยที่พักอยู่กับท่านบางครั้งบางคราว ขณะ ที่ท่านเป็นอธิบดีผู้พิพากษาคำตมณฑลภูเก็ตอยู่ นอกจากได้อาศัยร่วมไม้ช่วยคาพัก อยู่กับท่านแล้ว ยังได้ฟังท่านในทางอื่น ๆ อีกหลายทางซึ่งข้าพเจ้าจะตมพระคุณของ ท่านหาได้ไม่.

ขอกล่าวไว้ด้วยว่าตั้งแต่ข้าพเจ้าคบกับท่านมาเป็นเวลาช้านานหรือตั้งแต่ หนุมจนแก่ เมื่อพบกันเข้าคราวใดเราก็คุยกันอย่างสนุกสนานทุกคราว ไม่เคย ขัดคอกันหรือผิดพ้องหมองใจกันเลยแม้แต่เล็กน้อย ท่านเป็นผู้ที่มื่ออารมณ์ดีเสมอ และคำพูดของท่านก็มีเหตุผลดี ท่านชอบพูดในเรื่องที่เกี่ยวแก่การคำตนา เช่นการ ทำบุญ ทำทาน ช่วยเหลือผู้ที่ยากจนที่ควรช่วย และเรื่องที่เกี่ยวข้องแก่ศีลธรรมเป็น เนื่องนิตย เมื่อร่างกายของท่านยังแข็งแรงคืออยู่ท่านชอบเดินไปฟังเทศน์ตามวัด พร้อมกันบ่อย ๆ.

[ก]

ท่านเจ้าคุณท่านเป็นล้นตลบคุณผู้มีอริยทรัพย์ล้นมบูรณ์ทั้ง ๗ อย่าง เป็น
พ่อบ้านทรกครอบครัวอย่างยิ่ง เป็นมิตรที่หาได้ยาก เป็นพดเมืองดีและข้าราชการ
ที่ทาประโยชน์อย่างยิ่ง ให้บ้านเมืองมากมายหลายสิบปี ต่อกิจการทำบุญทำทาน
ของท่านเห็นจะไม่น้อยกว่าผู้ใด ท่านเป็นผู้ที่ล้นสมควรจะได้รับความยกย่องสรรเสริญ
เป็นบุคคลตัวอย่างสำหรับครอบครัวแต่เพื่อนฝูงเป็นทางดำเนินชีวิตต่อไป.

เท่าที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่าคุณงามความดีของท่านมานี้ ยิ่งน้อยยิ่งกว่าความ
จริงมาก แต่โดยเหตุที่หน้ากระดาษจำกัดจึงต้องยุติลงเพียงเท่านี้ โดยขอถือ
โอกาสขอบพระคุณคุณหญิงของท่านที่กรุณาให้ข้าพเจ้าเขียนนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิต
อธิฐานให้ดวงวิญญาณของท่านเจ้าคุณจงสถิตย์ อยู่ในสวรรค์และช่วยคดบรบรรดา
ให้ครอบครัวของท่านทุกคนที่อยู่เบื้องหลัง จงประดับแต่ความสุขสำราญและความ
เจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนนาน เทอญ.

พระภวนิพยุภกิจจารณ์

๑๓๓ ข้างวัดชนะสงคราม พระนคร

๑๐. ๓๒. ๕๕

คำไว้อาลัย

แก่

พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์

ความมรณะจะต้องมีแก่บุคคลทุก ๆ คน ในเวลาหนึ่งไม่เร็วก็ช้า ซึ่ง
หัดก็เดียงไม่ได้แต่เป็นที่รักกันอยู่แล้ว กระนั้นก็ดี เมื่อเกิดการมรณะแก่ผู้ใด
ญาติมิตรของผู้มรณะก็แสดงความเศร้าโศกเสียใจในความมรณะของผู้นั้น ซึ่ง
ข้าพเจ้าว่าจะเศร้าโศกเสียใจไปทำไมในความมรณะ เพราะทุก ๆ คนต้องตาย
นอกจากว่าผู้มรณะได้ตายเร็วเกินไป หรือได้ตายเพราะเหตุที่ไม่ควร แต่ข้าพเจ้า
เคยได้ยินว่าในทางศาสนาว่า คนที่ต้องตายไปนั้นเพราะถึงชาติ ถึงเวลาแล้วจึงต้อง
ตาย แต่ทุก ๆ คนอยากมีชีวิตอยู่นานที่สุด เมื่อมาตายตงก็เกิดความเศร้าโศกเสีย
ใจกันในหมู่ญาติมิตร ข้าพเจ้ายังไม่เคยได้พบใครเขียนลงในหน้ากระดาษว่าผู้ที่
มรณะได้ถึงเวลาแล้วที่จะตาย เพราะทุก ๆ คนต้องตาย การไว้อาลัยแก่ผู้ตาย
ถ้าจะมีก็เพราะผู้ตายเป็นญาติมิตรที่ชอบพอรักใคร่กัน และคิดถึงเมื่อตายไปแล้ว
ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบใครเขียนคำไว้อาลัยแก่ผู้ตาย ฉะนั้นในทางของข้าพเจ้า ๆ ไว้อ
าลัยด้วยความคิดถึงผู้ตาย ไม่ใช่ไว้อาลัยเพราะความตายหรือความเศร้าโศก
เสียใจเพราะความตายของผู้นั้น เพราะทุก ๆ คนต้องตาย.

พระยากฤตราชเป็นสังหารของข้าพเจ้าตั้งแต่การเวียนในโรงเรียนเดียวกัน
มาแต่เด็ก ๆ ได้รับราชการเป็นผู้พิพากษาร่วมกันในกระทรวงยุติธรรม และได้
เป็นผู้ต่อสู้คดีแย้งกัน ในเวลาข้าพเจ้าเป็นทนายความ และพระยากฤตราชยังเป็นผู้
พิพากษา ไม่เคยมีข้อโกรธเคืองผิดใจกันจนวันพระยากฤตราชตาย รวมเวลาที่

ได้ชอบพอกันมากกว่าถึงศตวรรษ ข้าพเจ้าไม่พบข้อบกพร่องอะไรในพระยากฤตราช
ในลักษณะของผู้ดี ผู้มีเกียรติยศอันนับถือใคร่ แต่พระยากฤตราชก็อยู่ไม่
ไม่ได้ และได้ตายอย่างทุกข์ คนต้องตาย และข้าพเจ้าจะต้องคิดถึงพระยากฤตราช
อย่างเต็มใจยิ่ง เพราะข้าพเจ้าได้รู้จักชอบพอกับพระยากฤตราชมาช้านานมาก
และด้วยการรู้จักชอบพอกันมาช้านานเช่นนั้น เดิมอกับว่าพระยากฤตราชได้รับ
ความทศตองจากข้าพเจ้าจนข้าพเจ้าเห็นแน่ว่าพระยากฤตราชเป็นคนดีจริง ซึ่ง
ข้าพเจ้าคิดถึงแต่มีความอาลัย.

๑๐ มกราคม ๒๔๕๒

คำไว้อาลัย

เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่เป็นเพื่อนกันมาเกือบกึ่งศตวรรษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ เจ้าคุณผู้ดวงดับไปแล้ว และผู้เขียนได้ตอบได้กฎหมายได้พร้อมกัน ทั้งๆ ที่ผู้เขียนมีอายุอ่อนกว่าท่านเจ้าคุณถึง ๕ ปี แทนที่จะได้รับคำถามจากเพื่อนฝูงว่าอ่อนกว่าท่านก็มี คำถามทุกครั้งเป็นตรงข้าม นี่แสดงถึงสุขภาพและอนามัยอันดีมบูรณ์มากของท่านเจ้าคุณ.

กรรมหรือ Fate ได้แต่งให้เป็นไปเองว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ภายหลังจากสอบกฎหมายได้ ๒ เดือน เราได้ออกไปรับราชการในคราวเบ็ดเตล็ดยุติธรรม ในมณฑลอุดรและมณฑลอุดรพร้อมกัน ท่านไปอุดร ผู้เขียนไปอุดร แยกทางกันที่โคราช ครองหม่อมผู้พิพากษาไปด้วยกัน ๒ คน เจ้าคุณธรรมสารเวทย์ (ทองดีธรรมศักดิ์) เป็นข้าหลวงพิเศษควบคุมไป ตั้งมั่นจากโคราช เราต้องเดินทางกันด้วยเกวียน และต้องใช้เวลาประมาณครึ่งเดือน.

ก็กรรมหรือ Fate เช่นเดียวกัน อีกหนึ่งปีต่อมา เราได้รับคำสั่งให้ย้ายเข้ามากรุงเทพฯ เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ท่านเจ้าคุณได้รับคำสั่งทันทีให้เดินทางไปเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลภูเก็ต ซึ่งเป็นศาลต่างประเทศตามสัญญาทางพระราชไมตรี ค.ศ. ๑๘๐๘ ผู้เขียนได้รับคำสั่งให้ไปเป็นผู้พิพากษาศาลต่างประเทศในพระนคร ควรกล่าวเสียด้วยว่า ศาลมณฑลอุดรซึ่งท่านเจ้าคุณได้รับราชการ เป็นศาลต่างประเทศอยู่แต่ตามสัญญาฉบับเดียวกัน ส่วนศาลมณฑลอุดรที่ผู้เขียนไปรับราชการเป็นเพียงศาลธรรมดา แต่นอกจากเหตุนี้ยังมีเหตุอื่นที่ท่านได้ไปเป็นอธิบดีทันที (ซึ่งประเดี๋ยวท่านผู้อ่านจะทราบ) ประมาณ ๒ เดือนต่อมาผู้เขียนได้รับคำสั่งให้ไปเป็นอธิบดีศาลมณฑลนครราชสีมา ซึ่งตั้งอยู่ที่สงขลา และเป็นศาลต่างประเทศด้วยเหมือนกัน เวลาไปดาวท่านปลัดทูลฉลอง คือท่าน

เจ้าพระยามหิธร เมื่อยังเป็นพระจักรพรรดิศรีสัตตวิสุทธิ โอรสของท่านที่กรุงนา
ให้แก่ผู้เขียน มีอยู่ข้อหนึ่งว่า “คนเรานั้น ถึงจะมีความรู้ดีอย่างไร การแต่งตั้ง
หรือมอบหมายให้ยกหยอหยนนั้นควรแก้ไข” ท่านเจ้าคุณกฤตราชนันมีรูปร่างท่าทางสง่า
ดุจราชสีห์ มีหนวดโง้งงาม มีอาจาอ่อนหวาน ทั้งความรู้ภาษาอังกฤษและ
กฎหมายท่านถนัดลงขนาด ท่านจึงสมควรได้เป็นอธิบดีก่อน เราอยู่มณฑลติด
ต่อกัน ซึ่งชาวคราวถึงกันเนื่องๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ท่านได้รับเคราะห์กรรมอย่าง
หนัก (ซึ่งแต่อกภายหลังอีกหลายปีผู้เขียนก็ได้รับเคราะห์กรรมเช่นเดียวกัน) นาง
ทิพย์คำธิดราชสง่าภพดี (กิม) คือภรรยาที่รักผู้เป็นมารดาของแม่แฉล้มและแม่
ยอดทอง (ผู้เป็นภรรยาของคนจำคุกเวตาล) ก็ถึงแก่กรรมลงที่มณฑลภูเก็ต ท่าน
มีความเสียใจจนไม่สามารรถจะอยู่ที่ภูเก็ตต่อไปได้ด้วยความสุข จึงขอย้ายและได้
ย้ายเข้ามาเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ เมื่อท่านแต่งงานกับคุณเฮยแล้ว กรรมอีก
ที่ได้บรรเทาดี เพื่อให้ความสันติลงกับท่านแน่นเข้าอีก เพราะได้มาพบคุณหญิงที่มี
กิริยาอัธยาศัยน่านับถือ และเหมาะสมควรที่จะได้เป็นภรรยาของท่านเจ้าคุณผู้มีธิดาอยู่
แต่ต้องคน.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ผู้เขียนย้ายจากอธิบดีศาลเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล
นั้นเอง และท่านเจ้าคุณได้ถูกทาบทามโดยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ (ซึ่งเราทั้งสองเคารพบูชา
พระองค์ท่าน และท่านทรงพระกรุณาแก่เรามาก) จะให้ไปเป็นสมุหเทศาภิบาล
มณฑลพายัพ ซึ่งเป็นมณฑลสำคัญที่สุด กรรมเกือบจะบรรเทาให้เราทั้งสองไป
ทางเดียวกันอีก แต่เมื่อญก่าตั้งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเป็นอธิบดี
ศาลแพ่ง และท่านก็ได้ดำรงตำแหน่งนั้นต่อมา เนื่องจากผู้เขียนย้ายกระทรวง และ
โดยเหตุการณ์พิเศษจึงต้องออกจากราชการเมื่ออายุเพียง ๔๕ ปี ส่วนท่านคงเป็นข้าราชการ
ประจำดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงยุติธรรมอยู่จนอายุ ๕๕ ปี และไม่
ยอมให้ทางราชการต่อเวสการราชการให้ แต่ในที่สุดกรรมก็ได้บรรเทาให้เราเป็น
สมาชิกวุฒิสภาพร้อมกันและออกพร้อมกัน เมื่ออายุชั้ยแห่งตำแหน่งนี้ได้สิ้นสุดลง.

ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีวาจาถ้อยคำอ่อนโยนน่ารักใคร่ใคร่ใคร่ได้เข้ามาคบกับรักใคร่นับถือ ท่านเป็นคนมีเด็นท์ และเป็นเด็นท์ที่บริสุทธิ์ ท่านมีความกรุณาสงสารคน แม้แต่จะตงโทษคดีเงินเดือนผู้ใดเพราะทำผิดแล้ว กัดบมา นอนก่ายหน้าผากเป็นทุกข์ชกตัวถูกเมียเขาจะเค็ดร้อ้น นอกจากความรู้และความสามารถของท่านอยู่ในชั้นยอดเยี่ยม ความจำและปฏิภาณของท่านดีมาก ท่านพูดน้อยในสภา แต่เมื่อพูดที่ไรก็ได้รับการปรบมือแทบทุกครั้ง.

ตลอดเวลาที่เราเป็นเพื่อนกัน เราไม่เคยมีการขัดใจกันเลย และเราต่างคนต่างนำกันไปในทางที่ถูก ในฐานะท่านอยู่ในตำแหน่งพิชาย ท่านจึงมีอุปการะคุณแก่ผู้เขียนในการตักเตือนตบความผิดร้อ้นอันมีโทษภัยของผู้เขียน.

ท่านเป็นคนอบรมบุตรดี บุตรและธิดาของท่านจึงดี ๆ ทั้งนี้ ท่านเป็นผู้มีศรัทธาความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ดังนั้นเมื่อได้พ้นทุกข์จากโลกนี้ไปแล้ว ก็ย่อมไปสู่สุคติโดยไม่ต้องสงสัย.

ธ. ย. ๒๑ ธันวาคม ๒๔๕๕

๒๐ ธันวาคม ๒๔๕๕

คุณหญิงกฤตราชทรงสวัสดิ์ ได้ปรารภกับข้าพเจ้าว่า เนื่องในโอกาส
ที่จะทำการพระราชทานเพลิงศพพระยาภุชพงษาภุชพงษาภุชพงษา
ราม ในวันพฤหัสบดีที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ จะได้จัดพิมพ์หนังสือแจกใน
งานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เพื่อที่ที่ส่วนกุศลบุญราศรีแก่ท่านเจ้าคุณผู้ซึ่งได้
ล่วงดับไปแล้ว.

โดยที่ท่านเจ้าคุณภุชพงษาภุชพงษาภุชพงษา เคยดำรงตำแหน่งปลัดทูตของ
กระทรวงยุติธรรม และดำรงตำแหน่งอื่นๆ ที่สำคัญในวงการรัฐบาลมาหลายสมัย
ข้าพเจ้ารู้จักกับท่านเจ้าคุณเป็นอย่างดี และได้เคยร่วมงานกันมาหลายครั้ง ซึ่งท่าน
เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยไมตรีอันดี และเป็นผู้ที่ใคร่ปรารถนาความสงบและรักใคร่จากบรรดา
ผู้รอบรู้จากคุณเคยและผู้ที่ได้ร่วมงานกันมาทุกคน และในครั้งสุดท้ายท่านได้เป็นประธาน
กรรมการบริษัทไทยประติทศประกันภัยและคลังสินค้า จำกัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔
และ ๒๔๗๕ และข้าพเจ้าก็ได้ร่วมเป็นกรรมการในขณะนั้นด้วย โดยเฉพาะใน
ระหว่างที่พอเดียงหัดต่อที่มิชาวเจ้าตอกกันว่า บริษัทไทยประติทศประกันภัยและคลัง
สินค้า จำกัด เป็นบริษัทต่างดาวซึ่งมีความถ้อยแถลงกับบรรดาพนักงานเงินไทย ซึ่ง
ท่านเจ้าคุณผู้ทรงไว้ด้วยความยุติธรรม ก็ได้พินิจพิเคราะห์จากมูลเหตุโดยละเอียด
แล้วเห็นว่าเป็นการร้ายร้ายได้ความมากกว่าความเป็นจริง จึงได้ตัดสินใจดำรง
ตำแหน่งประธานกรรมการบริษัทไทยประติทศประกันภัยและคลังสินค้า จำกัด ต่อ
ไป โดยได้พยายามมัดเบ้าความอดทนให้เข้าผู้สภาพเรียบร้อยมาจนครบเท่าทุก
วันนี้ อันพระคุณของท่านเจ้าคุณเท่าที่ได้แก้ไขวิกฤติการณ์เงินเป็นผลดีแก่บริษัท
ดังกล่าวแล้ว คณะกรรมการบริษัทไทยประติทศประกันภัยและคลังสินค้า จำกัด

ตลอดจนเสียมยพนักงานทุกคนยังคงรำลึกถึงพระเดชพระคุณของท่านเจ้าคุณอยู่ไม่
มีวันลืม.

บัดนี้ท่านเจ้าคุณก็ได้จากเราไปแล้ว เราชาวไทยประสิทธิ์ประภักษ์
และคลังสินค้า เปรียบเสมือนชาติโพธิ์ทองอันร่มเย็นที่ปักฝังอาศัย ซึ่งเราชาวไทย
ประสิทธิ์ ด้คอยเฝ้าแต่จะส่งดวงมนต์ดวงนอบอ้อมอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและตั้งศักดิ์
ดีทั้งหลาย จึงบรรดาดีให้ท่านเจ้าคุณได้จำเริญสุข และสงบอยู่ ณ ดั้มปราช-
ภพโน้นเทอญ.

พล. ต. ท. หลวงพิชิตธุระการ

รองประธานกรรมการ

บริษัทไทยประสิทธิ์ประภักษ์และคลังสินค้า จำกัด.

คำนำ

ผู้รวบรวมเรื่องของหนังสือนี้ เป็นมิตรกันสนิทแถมมีความเคารพ ใน
เจ้าคุณกฤตราชทรงสวัสดิ์ดีที่ได้จากเราไปโดยไม่มีเวลากดดัน ทั้งนี้ก็เป็นเพื่อน
เนติบัณฑิต สอบกฎหมายได้ปีเดียวกัน รับราชการเป็นผู้พิพากษาในตำแหน่ง
เหมือนกัน ก็นี่ สยามโกดริคติดต่อกันมา ตลอดจนในปลายชีวิต เป็นสมาชิก
ดุสิตภาพร้อมกันออกพร้อมกัน รวมเวลาเหล่านี้เกือบครึ่งศตวรรษ เพราะเหตุ
ดังนั้น แต่ความจำเป็นอย่างอื่น จึงได้รับอนุมัติจากเจ้าภาพให้ตัดของคุณท่านผู้
วายชนม์เป็นจรรยาสุดท้าย โดยรวบรวมเรื่องสำหรับพิมพ์หนังสือแจกในงานพระ-
ราชทานเพลิงศพท่านในเดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖.

เหตุที่ได้พิมพ์เกดตพระพุทศำสนา เกดตพงศำวคาวมขญแตรธภำษิต
กฎหมาย ก็เพราะมีความตั้งใจจะให้ปรากฏความจริงว่า ผู้วายชนม์ ในขณะที่
มีชีวิตอยู่ มีความสนใจแตรมีการปฏิบัติในสิ่งที่เกี่ยวข้องแตรเรื่องที่น่ามาพิมพ์ไว้เป็น
อันมาก.

สำหรับพระพุทศำสนา ผู้วายชนม์เป็นผู้มีศรัทธำ ความเชื่อแตรมีความ
ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมอย่างมั่นคง ซึ่งยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้
ท่านบำเพ็ญกุศลทำบุญตักบาตรอยู่เป็นเนืองนิจ ตลอดเวลาที่เป็นข้าราชการเบญ
บำนาญจนถึงอนิจกรรม ถ้าไม่มีกิจธุระจำเป็นหรือเจ็บป่วยแล้ว ก็เกือบทุกวันพระ
แตรวันอาทิตย์เป็นต้องไปวัดฟังพระธรรมเทศนำ จึงได้นำเกดตพระพุทศำสนำ
จนเป็นบทความ โดยหัดวงสุริยพงษ์แพทยพีดุทธิ ซึ่งท่านเจ้าคุณเคยแตรแสดงความ
นิยมในหนังสือเรื่องศำสนำ ของผู้มเกยวคินำมาพิมพ์ เจ้าภาพขอให้ออบคุณไว้
ในที่นี้.

ที่พิมพ์เกดตพงศำวคาวมขญก็เพราะ ถึงหากว่าเจ้าคุณท่านจะมีสัญชาติ
เป็นไทยแตรรักชาติไทยอย่างแท้จริง แตรแม้ว่า ไทย มขญแตรเขมร เป็นชนชาติ

คะจนออก มีเดอดัมพณ์โกตชคณกัถ ท่านก็มีเชื้อชาติหรือบรรพบุรุษเป็นมอญ
 ยิ่งกว่านั้นท่านเป็นผู้มีความกตัญญูนับถือญาติพี่น้องประเพณีมอญ เมื่อพบปะกัน
 ก็มักจะพูดภาษามอญแต่ทำบุญแบบมอญร่วมกันอยู่เสมอ เรื่องมอญที่นำมาพิมพ์
 ส่วนมากได้รับความกรุณาและอนุญาตจากคุณหญิงจำเริญพิพิธมนตรี จึงขอ
 ขอบคุณท่านไว้ด้วย.

เจ้าคุณกฤตราชฯ แม้จะเป็นเพียงเนติบัณฑิตไทย ก็มีความสนใจและ
 ความสามารถอ่านกฎหมายอังกฤษและวินิจฉัยอรรถคดี ตามหลักและ ตัวอย่างของ
 ชาติตะวันตกได้เป็นอย่างดี ชึ่งท่านชอบดูภาษิตของนักปรัชญาตะวันตก เช่น
 พลาโต และโซเครียต สามารถจำขึ้นใจและกล่าวออกเป็นภาษาอังกฤษได้อย่าง
 แม่นยำและคล่องแคล่ว.

ผู้รวบรวมไม่เคยทราบว่ามีท่าน ผู้ใดได้พิมพ์ ตูภาษิตกฎหมายขึ้นไว้เป็น
 ภาษาไทย และมีตัวอักษรโรมันในภาษาแลตินกำกับไว้ด้วย จะผิดหรือถูกก็ไม่แน่
 แต่ตัวผู้รวบรวมเองมีความรู้สึก ถ้าไม่มีภาษาแลตินพิมพ์ด้วยอักษรโรมันควม
 ไปด้วย ตุจะขาดอะไรๆ อยู่จึงได้ใช้เวลาอันดีรวบรวมและแปลตูลภาษิตกฎหมาย
 หลักมูลฐานเป็นหมวดๆ มาพิมพ์ลงไว้พร้อมกับคำอธิบายบ้างเล็กน้อย ผู้รวบรวม
 จะเว้นเสียมิได้ที่จะต้องขอกฎจากท่านผู้อ่าน ในความบกพร่องซึ่งคงจะต้องมีเป็น
 อันมาก เพราะผู้รวบรวมเป็นนักเรียนภาษาอังกฤษและนักเรียนกฎหมายภายใน
 บ้านเกิดเมืองนอนเท่านั้น.

อนึ่งเจ้าภาพ ขอให้ แสดงความ ขอบคุณ นายไอสถ โกตติ น พ้อคำและ
 ทนายความผู้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมากในการพิมพ์หนังสือนี้ นอกจากนั้น
 บริษัทไทยประดีทรประกันภัย ซึ่งท่านเจ้าคุณเคยเป็นประธานกรรมการอยู่สมัยหนึ่ง
 ได้ช่วยเหลือการถ่ายหน้าปกและทำบดอกรูปที่พิมพ์ นายประจิม กมดคีตย์ ป.ม.

ครูโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ และนายชิน บวกกันทอง ชรรณศาจารย์บัณฑิต
ก็ได้อมีส่วน ช่วยเหลือ ในการพิมพ์ร่าง และตรวจรูป ฟู ซึ่งควรได้ ได้รับความ ชอบใจใน
การแสดงความกตัญญูแก่ผู้มีอุปการะคุณ

ในอด้านนี้ ขอแสดงความขอบคุณว่าที่ ท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญแล้วเป็น
เนืองนิจแต่หนหลัง พร้อมทั้งตั้งสถานการบริจาคนที่เจ้าภาพและญาติมิตรได้ร่วมกัน
ประกอบตั้งแต่ท่านพลตพรากจากเราไปโดยเดื่อนั้น จึงบันดาลให้เกิดสัมฤทธิ์ผล
ให้วิญญาณของท่านหมดกรรมก็เดส์บรรลุถึงซึ่งความสุคติพิเศษ ประดับต้นคือนั้น
สงบในดัมปรายภาพจบสิ้นกัปปาด้าน เทอญ.

พระยาสุธรรมราช (ทองคำ กาญจนโชติ)

ชาติ
๒๔๒๓
มะโรง

ประวัติ

มคธ
๒๔๕๕
มะโรง

พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์ ธรรมวิวัฒน์- ราชสภาบดี (สุดใจ ไกรจิตติ)

๑. การศึกษาและราชการ

เกิดที่ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ ๓๓ มิถุนายน พ.ศ.
๒๔๒๓ ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะโรง จุติศักราช ๒๔๕๒ เป็นบุตรสมิง
สุรินทรศักดิ์ (ไกร) เจ้าราชการเทียบบรรดาศักดิ์ชั้นพระในกรมท่าซ้าย และนาง
สุรินทรศักดิ์ (เพื่อน)

เมื่ออายุ ๑๒ ปี เรียนหนังสือมอญและไทยที่วัดศาลาแดง อายุ ๑๕ ปี ศึกษ
ลูกแก้ววชิราวุธ ๓ พรรษา ระหว่างอายุ ๑๕-๑๗ ปี เรียนหนังสืออังกฤษและไทยที่
วัดมหารณพารามและวัดจักรวรรดิราชาวาส สอบได้หนังสืออังกฤษชั้น ๓ หนังสือ
ไทยประโยค ๑. อายุ ๑๗ ปี เรียนหนังสือไทยที่วัดอนงคาราม ในด้านที่อาจารย์พรหม
มัตินได้เป็นต้นตมเต็จพจนานจารย์ สอบได้ประโยค ๒ บริบูรณ์ อายุ ๑๘-๒๒ เรียน
หนังสืออังกฤษที่โรงเรียนอัสสัมชัญ สอบได้ได้ชั้น ๕ แล้วลาออกจากโรงเรียน

เมื่ออายุ ๒๒ ปี (๒๔๔๔) เข้ารับราชการในกระทรวงนครบาลในตำแหน่ง
ล่ามตลอดจนอายุได้ ๒๗ ปี (๒๔๔๘) ได้รับเงินเดือนตั้งแต่ ๖๐ บาท จนถึง ๓๒๐
ในขณะนั้นเองก็ย้ายไปเป็นล่ามกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้เงินเดือน ๕๐๐ บาท
ตั้งแต่วันที่ ๓ เมษายน ๒๔๕๐ ในเดือนมกราคมปีนั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

เป็นหลวงพิณจันทรการ และเดือนเดียวกันนั้นสอบได้กฎหมายได้เป็นเนติบัณฑิต
เดือนกุมภาพันธ์ได้รับพระราชทานเหรียญรัชสมงคล

เมื่อเดือนเมษายน ๒๔๕๓ ได้ย้ายไปรับราชการใน กระทรวง ยุติธรรม
และได้เป็นผู้พิพากษาคาดจ้งหัดตั้งกรมตำรวจได้เงินเดือน ๆ ละ ๒๕๐ บาท ขณะ
นั้นอายุได้ ๒๘ ปีบริบูรณ์ ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๕๓ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็น
ผู้พิพากษาคาดมณฑลอุบล เพราะกระทรวงยุติธรรมได้รับโอนการศาลในมณฑล
อุดรมาจากกระทรวงมหาดไทย ในเดือนเดียวกันเจ้าพระยามหิธรณ์ ในครั้งเป็น
พระจักรपालศรีศักดิ์พิสุทธิ ปลัดทูลฉลองของกระทรวง ยุติธรรมได้นำ พระยาธรรมสาร-
เวท (ทองดี ธรรมศักดิ์) เมื่อครั้งยังเป็น พระบริรักษ์จรรยาวัตร อธิบดีศาล
อุทธรณ์ ข้าหลวงพิเศษ และข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมในหัวเมืองพร้อม
ด้วยคณะผู้พิพากษาคาดมณฑลอุบล และอุดรรวม ๖ นาย เข้าเฝ้าทูลดาพระบาท
สมเด็จพระบิรมหาราช ณ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต เพื่อไปจัดการตั้งศาลและดำรง
ตำแหน่งผู้พิพากษาในดองมณฑลนั้น ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ปีนั้น เจ้าของประจักษ์
ก็ได้เลื่อนขึ้นเงินเดือนจากผู้พิพากษาชั้น ๖ เป็นผู้พิพากษาชั้น ๕ ในอัตราเงินเดือน
๔๐๐—๕๐๐ บาท.

เมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับคำสั่งจากกระทรวงยุติธรรม
ตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าที่อธิบดีผู้พิพากษาคาดมณฑลอุบล ซึ่งเป็นศาลต่าง
ประเทศ และในปลายปีนั้นเอง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคดีอธิบดีและได้เดือนขึ้น
เงินเดือนเป็นผู้พิพากษาชั้น ๓ ในอัตรา ๕๐๐—๖๐๐ บาท เวลานั้นอายุได้ ๒๘ ปี
บริบูรณ์.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์เอก.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับ พระราชทาน เหรียญ บรม ราชา ภิเศก ของคำ
จักรถาภรณ์มงกุฎสยาม และได้รับพระราชทานเดือนบรรดาศักดิ์เป็นพระทิพย-
ศาสตร์ราชธำมณี ได้เงินเดือน ๕๕๐ บาท เวลานั้นอายุได้ ๓๓ ปี.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานนามสกุล เหยี่ยวรัตนากรณี
รัชกาลที่ ๕ ชั้น ๔ และตราจตุรพักตรพิมานช่างเผือก.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานเลี้ยง โดย
เป็นสหชาติ บิ๊มะโรงครบ ๓ รอบ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานเสมาทองและได้เงินเดือน ๖๐๐ บาท

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานตราครุฑทองคำมั่งกูดยาม (ชั้น ๓)
และย้ายจากมณฑลภูเก็ต มาเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาฤทธิ-
ราชทรงฉัตรธรรมวิมลเนืองรังษาบดี อายุได้ ๓๖ ปีบริบูรณ์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับตราครุฑทองคำช่างเผือก (ชั้น ๓).

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นต้นมาได้เงินเดือนเป็นลำดับจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕
ได้เลื่อนเป็นผู้พิพากษาชั้น ๒ ในอัตรา ๖๐๐ - ๗๐๐ บาท และได้รับพระราชทาน
ตราครุฑทองคำมั่งกูดยาม (โต๊ะทอง กาทอง).

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษกเงิน.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้เงินเดือน ๗๐๐ บาทเค็มชนผู้พิพากษาชั้นสอง ใน
ปีเดียวได้เลื่อนชั้นเป็นจักษุแพทย์ศาลแพ่งแล้วย้ายไปเป็นอธิบดีศาลต่างประเทศ ซึ่ง
ในเวลานั้นเป็นศาลชั่วคราวที่ศาลหนึ่ง ต่อมาอีก ๓ เดือนก็ได้เลื่อนเป็นผู้พิพากษา
ชั้น ๓ ในอัตราเงิน ๘๐๐ บาท ส่วนชั้นสูงไม่มีกำหนด ตั้งแต่แล้วแต่พระมหากษัตริย์
ในวาระนั้นได้เลื่อนยศเป็นมหาอำมาตย์ตรี อายุได้ ๕๘ ปีบริบูรณ์.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับพระราชทานตราครุฑทองคำ (พานทอง)
ดังปรากฏตามรูปสร้อยเสื้อครุย.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ได้รับเงินเดือน ๘๕๐ บาท และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรี.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้รับพระราชทานตราทวิติยาภรณ์มงกุฎสยาม (ชั้น ๒) และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการองคมนตรี.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับพระราชทานเหรียญฉลองพระมหานคร ทอง และได้เลื่อนเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้เลื่อนชั้นเป็นกรรมการศาลฎีกา.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้เป็นตุลาการพิเศษ ตามการเปลี่ยนแปลงใหม่ มีอัตราเงินเดือน ๘๐๐ - ๑๐๐๐ บาท แต่ได้ ๘๕๐ บาท.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เลื่อนชั้นเป็นตุลาการอันดับพิเศษได้เงินเดือน ๘๐๐ บาท ในปีเดียวกันได้เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรมชั่วคราว อีกตำแหน่งหนึ่ง.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นปลัดกระทรวงยุติธรรม และเป็นข้าราชการชุระการดำนัญชนพิเศษ อันดับ ๖.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้เป็นข้าราชการชุระการดำนัญชน อันดับ ๖ เงินเดือนชั้นสูง ๓,๐๐๐ บาท และได้รับพระราชทานตราทวิติยาภรณ์ช้างเผือก (ชั้น ๒).

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้กราบขุดลาออกจากราชการ เมื่ออายุ ๕๘ ปี บริบูรณ์ ทง ๆ ททางราชการจะต่ออายุราชการให้อีก ๓ ปี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ครั้งที่สุดตามกฎหมายขณะนั้น ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญเดือนละ ๖๐๐ บาท และได้รับเบี้ยบำนาญเพิ่มขึ้นในเวลาดังอนิจกรรมเป็นเงิน บาท.

หนึ่งในเวลารับราชการ พระยาฤทธิราชทรงสวัสดิ์ได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่เลื่อม่าเป็นอย่างดี จึงได้รับพระราชทานยศเป็นชั้นนายกองเลื่อม่า.

๒. กรรมการเนติบัณฑิตยสภา

พระยาฤทธิราชมยุธราช (สุโขทัย ไกรจิตติ) สอบได้วิชากฎหมายได้
ชั้นเนติบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ และเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา ได้
รับเลือกเป็นกรรมการที่ปรึกษาแห่งเนติบัณฑิตยสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายทะเบียนคณะกรรมการสอดส่องความประพฤติ
ทนายความ แต่ได้ลาออกในปีเดียวกัน เพราะเข้ารับราชการเป็นอธิบดีผู้พิพากษา
ศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นการขัดข้องที่จะเป็นนายทะเบียนคณะกรรมการสอดส่องฯ คง
รับหน้าที่เป็นกรรมการที่ปรึกษาแต่อย่างเดียว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้ถูก
แต่งตั้งให้เป็นกรรมการสอดส่องความประพฤติทนายความอีกตำแหน่งหนึ่ง และ
ได้ลาออกในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ คงรับเป็นกรรมการที่ปรึกษาเพียงตำแหน่งเดียวตลอด
มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๕.

๓. เหตุการณ์พิเศษ

๒๔๕๒ ได้ไปจัดการรับมอบศาลจังหวัดสตูล ซึ่งชนกระทรวงมหาดไทย
มาชนกระทรวงยุติธรรม โดยกระทรวงยุติธรรมตั้ง จนได้จัดการรับมอบและ
กระทรวงได้ตอบขอบ.

๒๔๗๕ เลื่อนายตี กระทรวง ยุติธรรม ตั้งให้ เป็นกรรมการ พิจารณาร่าง
พ.ร.บ. ทนายความ พ.ศ. ๒๔๗๕.

๒๔๗๖ คณะรัฐมนตรี ดงมติ ตั้งให้ เป็นกรรมาธิการพิจารณาร่างประ-
มอดกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่ง รัฐมนตรีให้เป็นประธานกรรมการประมวล
ข้อบังคับและระเบียบศาล เป็นกรรมการสำรวจพิจารณาวางระเบียบราชการใน
กองรักษาทrophy ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรตั้ง ให้เป็นคณะกรรมาธิการวิสามัญ
พิจารณาร่าง พ.ร.บ. ทนายความ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นประธานกรรมการร่างประมวล

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกรรมการเรื่องราชกิจทุกซ์ เป็นประธาน
กรรมการสอบสวนการเพาะพันธุ์ ปลาในเขตบึงบรเพ็ด.

๒๔๗๗ กระทรวงการคลังตรวจแ่่อมวันราชการ ๓ ตอน โดยเบิกเงิน
เดือนติดต่อกัน คือ:—

๑. เริ่มเข้ารับราชการเป็นดำนกองแพทย์ผู้ชำนาญ กระทรวงนครบาล
เดิม เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๔๔ ถึงสิ้น พ.ศ. ๒๔๔๘ รวม ๕ ปี ๑ เดือน.

๒. เริ่มมีชื่อเบิกรับเงินเดือนในตำแหน่งดำนทางกรมไปรษณีย์โทรเลข
เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ถึงสิ้นเดือนมีนาคม ๒๔๕๐ รวม ๑ ปี.

๓. เริ่มมีชื่อเบิกรับเงินเดือนในตำแหน่ง ผู้พิพากษา ศาลจังหวัดสมุทร-
สงครามแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๑ ตลอดมา.

กระทรวงการคลัง ยอมรับว่าได้ ย้ายสังกัดโดยความ ศกตของ เจ้ากระทรวง
ทรง ให้นับวันราชการติดต่อกันได้.

๒๔๗๘ ครอบกำหนด เกษียณอายุ ราชการตาม มาตรา ๓๐ แห่ง พ.ร.บ.
บำเหน็จบำนาญข้าราชการฝ่ายพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ค่อ
อายุราชการใน พ.ศ. ๒๔๗๘ อีก ๓ ปี ครอบกำหนดวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘
กระทรวงยุติธรรมได้ตั้งให้เป็นกรรมการคดีเอกทนายความ เพื่อบรรจุตำแหน่ง
ตุลาการ.

๒๔๗๘ กระทรวงยุติธรรมตั้งให้ เป็นประธานกรรมการ พิจารณาแก้ไข
แบบพิมพ์ศาล และกฎหมาย กองรัักษาทรัพย์.

๒๔๗๘ เป็นกรรมการ พิจารณา แบ่งส่วน ราชการของ กระทรวง ทบวง
กรมต่าง ๆ โดยตำแหน่ง กระทรวงยุติธรรมตั้งให้ เป็นประธานกรรมการ พิจารณา
จัดวางจำนวนเสมียนพนักงานประจำศาลต่าง ๆ.

๒๔๗๘ คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ต่ออายุราชการอีก ๓ ปี คือจนถึงวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๐.

๒๔๗๘ เป็นกรรมการพิจารณาปรับปรุงระเบียบว่าด้วยการชดเชยพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ โดยตำแหน่ง.

๒๔๗๐ เป็นประธานกรรมการ พิจารณา ระเบียบราชการใน กองหมาย ซึ่งคณะกรรมการเดิมได้เรียบเรียงขึ้นไว้.

๒๔๗๐ คณะรัฐมนตรี อนุมัติให้ ต่อ อายุ ราชการ อีก ๓ ปี นับ ต่อจาก กำหนดเดิม.

๒๔๗๐ เป็นกรรมการพิจารณา รายงาน ขอพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ของกระทรวงทบวงกรมต่างๆ โดยตำแหน่ง เป็นประธานกรรมการ ตรวจพิจารณา ระเบียบ ราชการ ในกองรักษาทรัพย์ เนื่องจากคณะรัฐมนตรี ชุดเก่าต้อง ขอยกจาก ตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญ ฯ รัฐมนตรีตั้ง ให้เป็นกรรมการ ผู้แทนกระทรวงยุติธรรม พิจารณารายงาน ขอพระราชทาน เครื่องราช อิสริยาภรณ์ ของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ โดยตำแหน่ง เนื่องจากคณะรัฐมนตรีชุดเก่าต้อง ขอยกจากตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญ ฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมตั้ง ให้เป็น กรรมการ ผู้แทนกระทรวง ยุติธรรม ในการพิจารณาแบ่งส่งราชการของกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ โดยตำแหน่ง.

๒๔๗๐ เป็นกรรมการตอบระเบียบปฏิบัติราชการและตอบสัมภาษณ์ ในการสอบแข่งขันเพื่อรับทุนเล่าเรียนหลวงปี ๒๔๗๐ โดยตำแหน่ง.

๔. ตำแหน่งทางการเมือง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ เลือกลงและ แต่งตั้ง ให้พระยาภักดีราชทรงสวัสดิ์ เป็นสมาชิกวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับเลือกแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาข้าราชการกรมหมื่น
 ค่อมมาได้พ้นจากสมาชิกภาพแห่งสมาชิกวุฒิสภา โดยการจับสลาก
 เปลี่ยนสมาชิกทั้งหนึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ (ตามประกาศวุฒิสภาลง
 วันที่ ๑๗ พ.ย. ๕๓) และได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลือกตั้ง และ แต่งตั้งให้
 พระยาภุมพรราชทรงสวัสดิ์ เป็นสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
 ไทย พุทธศักราช ๒๔๕๒ ตั้งแต่วันที่ ๑๗ พ.ย. ๕๓.

ได้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาจนถึงวันที่ ๒๗ พ.ย. ๕๖ ซึ่งได้มีคำ
 แถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ของคณะบริหารประเทศชั่วคราวยุบเลิกวุฒิสภา.

๕. ชีวิตและความเจริญในครอบครัว

พระยาภุมพรราชทรงสวัสดิ์ เป็นผู้มั่งคั่งในชีวิตส่วนมากแม้จะมีเรื่อง
 เศร้าสลดแซกแซงบ้างก็ดี.

ภรรยาผู้ทุกข์ยากของท่านได้อยู่กันมาด้วยความผาสุกแต่มีความเจริญ
 เป็นลำดับ เป็นเวลา ๓๐ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ เมื่อเจ้าคุณ
 มีบรรดาศักดิ์เป็นพระทิพยศำตราช้างาบดี นางทิพยศำตราช้าง (กิม) ก็ได้ถึง
 แก่กรรมดงที่มณฑลภูเก็ต ทั้งริศคือแม่แถม และแม่ฉดอง อายุ ๗ และ ๔ ปี
 ไว้แก่ตาม ซึ่งเจ้าคุณก็ได้ทำหน้าที่เป็นอย่างดี ดังปรากฏต่อไป ด้วยความรักบุตร
 เจ้าคุณไม่มีภรรยาอีก เป็นเวลา ๓๐ ปี ในที่สุดจึงถึงความเห็นว่า เมื่ออายุยังอยู่
 ในมณฑลฉะเชิงชฎี และรับราชการอยู่ในตำแหน่งสำคัญ ซึ่งยังกำลังก้าวหน้าต่อไป
 จำเป็นต้องมีคู่ครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ จึงได้แต่งงานกับนางดาวเซย กุญชร
 ณ อยุธยา ธิดาพระยาฮาทรบุรีคีตป (หม่อมหลวงจวงจวง กุญชร และคุณหญิง
 ฮาทรบุรีคีตป (ตระกูลหุดตะสิงห์) เจ้าคุณและคุณหญิงเซย กุญชรราชทรงสวัสดิ์
 ก็ได้อยู่ด้วยกันมาด้วยความผาสุก แต่มีความเจริญ เป็นลำดับมา ตลอดเวลา ๒๕ ปี
 บริบูรณ์ เจ้าคุณจึงได้ถึงอนิจกรรม ทางการในบุตรและธิดารวมตามคน คือ

นายธรรมเสริญ ไกรจิตติ นางสาวชวนชื่น ไกรจิตติ และเด็กหญิงด่องดี ไกรจิตติ
ให้อยู่ในความดูแลของคุณหญิงต่อไป.

แฉล้ม ธิดาคนหัวบี๋ ได้เป็น ภรรยา หลวงธรรมบุญ อุฎฺฐิกร ศุภการ ชั้น
พิเศษและผู้พิพากษาคำตัญญา นถอง ธิดาคนที่ ๒ ได้สำเร็จปริญญาแพทยบัณฑิต
เป็นภรรยา นายแพทย์อรุณ เนตรศิริ แห่งศิริราชพยาบาล และประจำในพระองค์
สมเด็จพระเจ้าตากยาเชอทั้ง ๒ พระองค์.

ส่วนนายธรรมเสริญ ไกรจิตติ ผู้ดับตระกูล ไกรจิตติ ก็ย่อมต้องเป็น
ผู้ช่วยและประคับประคองคุณหญิงผู้เป็นมารดา ผู้ไร้เจ้าคุณในเวดามีอายุใน
ปัจฉิมวัย ตลอดจนการดูแลน้องสาวที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ และกำลังศึกษาอยู่ใน
มหาวิทยาลัยและโรงเรียนมัธยมนี้ ก็ได้มีปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตและเนติ-
บัณฑิตอังกฤษ ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรมอยู่ในเวลานี้ จึง
เป็นที่หวังได้ว่า อนาคตของบุตรและธิดาและคุณหญิง ที่เจ้าคุณได้ละไปด้วย
ความจำเป็นตามกฎแห่งธรรมชาตินั้น คงจะราบรื่นและเจริญขึ้นเป็นลำดับ แม้
วิญญาณของเจ้าคุณจะสถิตย์อยู่ ณ ที่ใด เมื่อยังเห็นสภาพความดำมืดในเวด
จัดการศพท่าน และในสภาพหน้าต่อไปในระหว่างครอบครัว ซึ่งท่านรักและ
เป็นห่วงมากนั้น คงจะทำให้ วิญญาณของท่านบรรลุ ถึงสันติภาพและเป็น ตั้งศักดิ์สิทธิ์
คุ้มครองป้องกันผู้อยู่ภายหลังสืบไป.

๖. เกิดชีวิตในตอนปฐมวัย ที่แสดงความตั้งใจ นิสัย และความเพียร

เจ้าภาพและผู้รวบรวมหนังสือ ได้รับการเด้าบอกอย่างละเอียดจาก
เจ้าคุณ ในเรื่องที่เกิดขึ้นในจิตใจของท่านซึ่งเห็นว่าจะมีประโยชน์ชคนอ่าน และ
เป็นเกียรติแก่เจ้าคุณด้วย จึงขอเก็บความโดยย่อมาลงพิมพ์ไว้ในที่นี้.

เมื่อขณะเป็นนักเรียน โรงเรียนวัดมทรณพาราม นายสุดใจได้อยู่กับ
ครูบาบุญ แรมสามี่ ที่วัดกรมหลวงพรหม มีหน้าที่ไปรับนมสดจากตู้แยกคอกวัว
มาให้ครูรับประทานในเวลาตอนเช้า มักเถืออ้อมไปให้ผ่านกระทรวงยุติธรรมครึ่ง
กระโถน และแวะที่ตรงหน้าต่างศาล ต่างประเทศ และนั่งดงเก็บ เศษกระดาษที่
เสมียนศาลได้ฉีกทิ้งตงไป (ตงแต่เขื่อนก่อนและยังไม่ได้กวาด) เกิดนอนอยู่ที่ตรงนั้น
มาเถือก เขาแต่ ตายมื่อ ทั่วาม ๆ แล้วพยายาม เถือกติดข้อให้ เป็นตายมื่อ เดียวกัน
หลาย ๆ ตายมื่อ แล้วพากลับไปบ้าน ขุดตำให้หัดเขียนให้งามเหมือน ๆ ตายมื่อที่
ชอบมากที่สุด ทำอยู่อย่างนั้นเสมอ จนเขียนหนังสือได้ดีเป็นที่พอใจของตัวเอง และ
รู้สึกภูมิใจว่า เราเขียนหนังสือได้เช่นนี้แล้ว ถ้าต่อไปได้เป็นเสมียนอยู่ที่ศาลนั้นก็
เป็นที่พอใจนักหนา ครั้นต่อมาก็ได้อยู่ที่ศาลจริงดังปรารถนา แต่แทนที่จะเป็น
เพียงเสมียนตามความปรารถนา กลับได้เป็นถึงอธิบดีศาลต่างประเทศนั้นเอง ท่าน
เล่าว่าขณะเวลาดำเนินหน้าต่างนั้นที่ไร มักทำให้คิดถึงความหลังซึ่งปรารถนาไว้
แต่เต็มเต็มข.

เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้ไปเข้าเรียนโรงเรียนวัดดอนงคาราม เรียนประโยค ๒
ในด้านกอาจารย์นวม คือสมเด็จพระพุทธมาจารย์องค์ปัจจุบัน ในเรื่องที่ถ่านนวง
ท่านอาจารย์นวมเข้มแข็ง ในระเบียบวินัยและฝึกหัดเด็กให้เป็นคนดี จนได้เป็นคน
ใหญ่เป็นคนโตอยู่ในเวदानมากหลาย แต่นายสุดใจเป็นคนเรียนดี จนสามารถ
สอบได้ได้ประโยค ๒ ภายในปีแรก จึงเป็นศิษย์ที่ท่านอาจารย์โปรดและกรุณา
มื่ออยู่ครั้งหนึ่งได้ถูกเรียกเข้าแถวเรียงกับศิษย์อื่น ๆ แล้ว เพื่อทำโทษและได้ตั้งมือ
เขียนเป็นลำดับมาจนจะถึงทขของนายสุดใจ ท่านอาจารย์จะคิดอย่างไรไม่ทราบ
กลับวางไม้หัดไม่เขียนต่อไป และตลอดเวลาที่อยู่กับท่านไม่เคยถูกเขียน หรือ
ถูกดูว่าประการใดเลย.

หนึ่งเป็นเรื่องที่ทราบกันอยู่มากว่า เมื่อนายสุดใจเป็นนักเรียนอันดับมัธยม
นี้ได้ชชอบกันมากกับนายจิตร (เจ้าพระยา ศรัทธธรรมาธิเบศร์) และเป็นคน เรียนดี

ได้เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าคุณเจ้าพระยาอภัยราชาไปรับตัวเจ้าคุณเจ้าพระยาอภัยราชาที่เมืองหงสาวดี และนำตัวมาถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองแครง

บางทีไม่น่าเว้นที่จะกล่าวถึง เจ้าคุณเคยเป็นตัวละครชั้นพระเอกนางเอก แต่งถวายพระมงกุฎเกล้าฯ คราวเสด็จเยี่ยมมณฑลพิษณุโลก เป็นที่โปรดปราน จนดำรัสในเวลานั้นว่า "อริบดีของเขาเก่ง" ซึ่งทำให้ท่านเจ้าพระยาอภัยราชาปัดมใจไม่น้อย.

๗. การบำเพ็ญกุศลในการสาธารณและทางศาสนา

๑. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้สร้างศาลาการเปรียญที่วัดคอน จั๋งวัดกุฎีเกิด ซึ่งได้บรรจุพระพุทธรูปปางสมาธิราชสีหาภคินี (กิม) ในครั้งที่เจ้าคุณได้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระ และดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลพิษณุโลก อันเป็นประโยชน์แก่วัดและราษฎร ในการบำเพ็ญทานการกุศลตลอดมาจนทุกวันนี้.
๒. เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้สร้างคิก เป็นกุฏิพระ หลังหนึ่ง ที่วัดศาลาแดง จังหวัดปทุมธานี อุทิศส่วนกุศลให้ นายบ๊วย ญาติ.
๓. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ทอดกฐินที่วัดลาดสิงขร อุทิศส่วนกุศลให้พระยาอาทร-ธรรมาธิบดีและคุณหญิง.
๔. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้บริจาคเงินสมทบทุนสมเด็จพระสังฆราช ในการสร้างคิกพยาบาลสงฆ์ ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์.
๕. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้บริจาคเงิน สมทบทุน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ในโรงพยาบาลสงฆ์ และได้บริจาคเงินทางอุทิศส่วนหนึ่งสำหรับการสร้างโรงพยาบาลนี้.

๖. นอกจากนั้นได้เป็นผู้อุปการะวัดศาลาแดง และวัดต้องพี่น้อง จังหวัดปทุมธานี
อันเป็นที่เกิดของท่าน โดยถวายค่าอาหารเป็นรายปี รวมการกุศลในการ
ทอดกฐินและการกุศลอื่น สำหรับวัดนั้นตลอดมาทุกปี จนถึงแก่อนิจกรรม.
๗. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ในเดือนที่ถึงอนิจกรรมได้บริจาคเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท (หนึ่ง
หมื่นบาท) บำรุงโรงพยาบาลศิริราช โดยมีได้กำหนดเงื่อนไขแต่ประการใด.

๘. การป่วยและมรณกรรม

เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ไปตากอากาศที่หัวหิน เกิดอาการ
ขัดเบาขึ้นที่นั่น เณรญมอชรรุณบุตรเขยได้ไปด้วย จึงได้จัดการส่งบั้งสำวะระออกได้
เป็นอันหายสลายอยู่จนครบวันกำหนดกลับ ครั้นกลับมาถึงกรุงเทพฯ ได้ปรึกษา
หมออีก ๒-๓ คน ต่างลงความเห็นว่าเป็นเนื้องอกที่คอมดุกหมากซึ่งเป็นของ
ธรรมดาที่คนแก่มักจะเป็นกันบ่อยๆ ถ้าได้ตัดเดี๋ยวจะหายขาด ไม่มีการขัดเบาอีก
ครั้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. เดียวกัน จึงตกลงไปอยู่โรงพยาบาลศิริราชเป็นครั้งแรก
หมอบอกว่าให้อยู่บำรุงร่างกายสัก ๕ วันจึงจะทำการผ่าตัด แต่พอถึงวันที่ ๓ เกิด
ขัดเบาขึ้นมาตามเคย เวลาเข้ามิด หมอได้พยายามสวนแต่ไม่ได้ผล แต่ตั้งว่าก้อน
เนื้องอกโตขึ้นจนส่ายยงสำหรับสวนแทงเข้าไม่ถึงเพราะบั้งสำวะระ หมอประจักษ์
ทองประเสริฐ จึงได้ตัดสินใจนำมาห้องผ่าตัด ทำการผ่าตัดในเวลาเช้าวันนั้นเอง
ผ่าหน้าท้องแผลประมาณ ๕ นิ้วฟุต ใช้ท่ออย่างฝรั่งที่แผลเพื่อให้บั้งสำวะระไหลออกตาม
ส่ายยงนั้น แต่ยังไม่ตัดสักอันเนื้องอก หมอว่าต้องผ่าอีกครั้ง จึงจะปลอดภัยดี
ครั้นรักษาแผลแล้ว จึงผ่าท้องอีกครั้งที่แผลเก่า คราวนั้นแผลยาวกว่าแต่ดีก็กว่า
ครั้งแรก การผ่าตัดครั้งนี้เป็นการรอดอันตรายอย่างหวุดหวิด เพราะพอทำเสร็จก็

พ่อด้งพรหมยศ หมอแก้กนพทนต์จิงพ่นชน ช้พจรกดับเค้นเป็นปรกติตามเดิม
 รวมเวลาดำอยู่ในห้องผ้าคัดราว ๒ ชั่วโมงเศษ คราวนี้ ได้กอนเนื่องออกออกมาโค
 ประมาณเท่าฟองไข่เบ็ด ต้องนอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลถึง ๗๓ วันก็เป็นปรกติ
 กลับบ้านมาทำการงานได้อย่างเคย เป็นอันพ้นหนาทของหมอประจักษ์ กองประ-
 เสรีรัฐ นับว่ารอดชีวิตได้เพราะความดีมารภของนายแพทย์ผู้นี้ โดยแท้ สบายอยู่
 จน พ.ศ. ๒๔๘๓ ภายหลังกลับจากเฝ้าในวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 ออกมหาสมาคมเนื่องในงานพระราชพิธีอภิเษกสมรส พอมาถึงบ้านก็ปวดขา เข้า
 ใจว่ายืนนานเกินไป (แต่ความจริงเคยยืนได้นานตั้งชั่วโมง) ต่อมาอีก ๒-๓ วัน
 ก็ค่อยยังชั่วแต่เดินไม่ถนัดดี ครั้นถึงเดือนตุลาคมปีนั้นเอง ได้เชิญหมอเฟื่อง
 สัตย์สังวน ผู้เชี่ยวชาญในโรคกระดูก มาเป็นนายแพทย์ประจำ ได้แนะนำให้ไป
 อยู่โรงพยาบาลเป็นครั้งที่ ๒ เพื่อทำการฉีดยาและดึงขา ไปอยู่คราวนี้เดือนเดียวก็หาย
 กลับบ้านได้ แต่ต้องมารักษาตัวอยู่ที่บ้านอีกราว ๒ เดือน จึงเดินได้เป็นปรกติ ไป
 ทำงานได้ แต่เดินไม่ค่อยแข็ง ไปไกล ๆ ไม่ค่อยได้ ถึงกระนั้นยังชันลงบันไดได้
 วันละหลาย ๆ หนและเดินเที่ยวแถวใกล้ ๆ บ้าน เช่นบางตำภูและสนามหลวงเสมอ
 ต่อมาเมื่อปลายเดือนมิถุนายนเกิดปวดขาจนเดินไม่ได้ ชันมาอีก หมอเฟื่อง สัตย์สังวน
 จึงพาตัวไปโรงพยาบาลอีก เมื่อต้นเดือนกรกฎาคมเป็นครั้งที่ ๓ คราวนี้ปวดขาเป็น
 การใหญ่ หมอสังสัยว่าจะเป็นแคนเซอร์ในกระดูก จึงนัดวันจะฉีดยากระดูกออกมา
 ตรวจดูให้แน่ ครั้นกลางคืนก่อนวันนัดผ่าและฉีดยากระดูกชานนี้เอง เกิดขัดเบาปวด
 บั้นล่างจะเป็นการใหญ่ อาการปวดขาค่อยยังชั่วมาก จึงเปลี่ยนการผ่าตัดมาเป็น
 การสับสัสด่าง แต่สัสนไม่เข้า ต้องมาเข้าห้องผ่าตัดให้เหล็กแรงแงนำเข้าไปก่อน
 จึงได้สับสัสนได้ ตอนแรงแงเหล็กนั้นเจ็บปวดเหลือกำลังแทบทนไม่ไหว แต่หมอ
 ประจักษ์ กองประเสรีรัฐ ก็พยายามทำจนสำเร็จ ครั้นเวลาดังเหล็กกลับออกมีเศษ

เมื่อตัดออกมาก่อนหนึ่ง จึงได้นำเศษเนื้อมันไปตรวจ ปรากฏว่าเป็นแค่นเซอรัท
 ค่อมลูกหมากที่เกาที่ตัดไว้เมื่อคราวก่อน หมอประจักษ์แนะนำให้คัดค่อมต่าง ๆ
 ออกให้หมดแล้วจะหายได้ ส่วนหมอเพียงต้องการคอยกระดูกออกมาตรวจตามท
 นิตไว้คราวก่อน ท่านยอมทำทั้งสองอย่าง เพราะอยากหายแต่ทำคนละวัน ครั้น
 ทำการผ่าตัดเสร็จแล้วเกิดเป็นไข้ เนื่องจากกระดูกเสียบแผลที่ทำการผ่าตัดใหญ่
 ถึง ๒ แห่ง แต่ทันทรมานอยู่ไม่นานนักก็หาย จนสามารถเดินได้อีก อยู่โรง
 พยาบาลคราวรวมเวลา ๔๖ วัน มารักษาตัวอยู่ที่บ้านอีกราว ๓ เดือน ก็ถึง
 ข้างล่างได้ แต่ร่างกายเพลียลง เดินออกนอกบ้านไปไกลไม่ได้ ถึงกระนั้นลง
 บันได้ไต่วันละ ๒ ครั้ง ครั้นถึงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ รู้สึกไม่สบายนิดหน่อย เมื่อ
 อาหารจึงดองให้ต้มปรอทดู ปรากฏว่าปรอทขึ้นนิดหน่อย จึงได้ไปบอกหมออรรถ
 มาตรวจดู ว่าเป็นไข้หวัด ค่อมอีก ๒ วันก็เกิดปวดขาขึ้น ๓-๔ วันไข้ก็หาย
 พอไข้หาย ขาก็หายปวดเดินได้ พอออกเดินนิดหน่อย เพียงจากห้องนอนไปห้องน้ำ
 และไปตามเฉลียงบ้าง ค่อมไข้ก็ดับอีก ปวดขาอีก เป็นอยู่ดังนั้นก็ ๓ คราว
 หมออรรถเกิดสงสัยว่า ไม่ใช่ไข้ธรรมดาแล้ว จึงได้ไปเชิญหมอเพียงมารักษา
 ตามเคย หมอเพียงรักษาอยู่สักเดือนเศษ ก็แนะนำให้ไปโรงพยาบาลอีก จึงได้
 ตกกลงไปโรงพยาบาล เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นครั้งที่ ๕ ไป
 รักษาใช้กับปวดขาอยู่สักเดือนครึ่งก็ค่อยยังชั่วมาก จนหมออนุญาตให้ลงจากเตียง
 และนั่งรถเข็นไปตามเฉลียงหน้าห้องได้ พอถึงเวลานั้นถูกชายกดขี่จากอังกฤษใหม่ ๆ
 เลยได้เป็นคนเข็นรถให้นั่งเล่นไปช้า ๆ กดขี่ไปกลับมามีอยู่วันละ ๒ ครั้งเข้าเย็น ครั้น
 ๑๕-๒๕ นาที ได้นั่งรถเข็นอยู่เพียง ๓ วันเท่านั้น ก็กลับปวดขาขึ้นมาอีก
 แล้วปวดมากขึ้นไปจนถึงแขนและกระดูกซี่โครงเลยเริ่มรับประทานอาหารไม่ได้อีก
 น้ำหนักก็ลดลง เพลียไปทุกที ๆ หมอได้พยายามช่วยโดยฉีดยาให้เลือด และให้อาหาร

ทางเดินเลือด แต่ก็ช่วยไม่ได้มาก เพราะโรคหัวใจเข้าแทรกด้วย จนเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม หมอว่าชีพจรตื้น แดงนูนเอง เป็นอันขาดงานแห่งชีวิตของท่าน หัวใจหยุดเต้นขึ้นมาทันที หมอพยายามช่วยทุกวิถีทางจะช่วยให้ แต่ก็ไม่เป็นผล ท่านได้หมดลมในท่ามกลางนายแพทย์และนางพยาบาล ซึ่งกำลังรุมล้อมกันช่วย เหน็ดเหนื่อยเต็มที่ ท่านหมดลมหายใจด้วยความสงบและกระทันหัน จนไม่มีใครนึก ถึงงหน้าเลย แม้แต่ตัวท่านเอง เวลานี้ อายุท่านได้ ๗๒ ปี ๕ เดือน กับ ๑๖ วัน และได้มาอยู่ที่โรงพยาบาลในครั้งสุดท้ายนี้ ได้ ๕ เดือนเต็ม ทั้งนี้เจ้าภาพได้ขอ ชอบคุณนายแพทย์ทุก ๆ คนที่เขาใจใส่ต่อท่านเป็นอย่างดี รวมทั้งนางพยาบาล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลทุกสาขาด้วย.

พระพุทธศาสนาประยุกต์

โดย

ดร. หลวงสุริยพงษ์พิสิทธิแพทย

๑. เจ้าชายดีทชัตตะ เป็นโอรส ของ พระเจ้า สุธโชทนะ และ พระนางเจ้า มหามายา ผู้ครองตั้งกชนบทแห่งชนชาติอริยยะ ในราวเกือบ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ตั้งกชนบทนี้ อยู่ใน ตอนเหนือของ ประเทศอินเดีย ใกล้ หิมาลัยบรรพต จังหวัด หิมาพานต์ (ชายแดนเนปาล).

๒. พระองค์ได้ประสูติ ณ อุทยานดุมพินันท์ภายใต้วังไม้ดาดวงนี้ เมื่อ วันวิสาขบูชาเมื่อเพ็ญเดือน ๖ นับได้ ๘๐ ปี ก่อนพระพุทธศักราช.

๓. พอพระนางเจ้า มหามายา ประสูติ พระโอรส แล้วได้ ๗ วันก็ ทิวงคต พระนางเจ้าปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระนางทรงรับอภิเษกกับพระองค์ต่อมา.

๔. มีพยากรณ์ว่า ถ้าเจ้าชายดีทชัตตะจักดำรงในฆราวาสวิสัย จักเป็น พระเจ้าจักรพรรดิราช ปราบปรามอำนาจทั่วปฐพีมณฑลมหันตมุทร ๔ เป็นที่สุด ถ้าจักออกบรรพชาประพฤติพรหมจรรย์ จักเป็นศาสดาผู้แนะนำสั่งสอนเอกใน โลกไม่มีศาสดาอื่นจะยิ่งกว่า.

๕. พระราชาบิดาได้ ทรงทราบคดีดังนี้ จึงทรงเกรงว่าเมื่อเจ้าชาย ดีทชัตตะเจริญพระชนม์ จะเสด็จออกบรรพชา ซึ่งพระองค์ไม่ปรารถนา จึง ผูกพันธพระโอรสไว้ให้เพติดเพติดในกามสุขมีประการต่าง ๆ และทั้งยังกีดกันมิให้ ต้องพบกับความทุกข์ยากที่มีในโลก.

๖. เมื่อเจ้าชายดีทชัตตะทรงเจริญวัย มีพระชนมายุได้ ๓๖ พรรษา ก็ได้พระนางยโสธรา พระราชบุตรของกษัตริย์โกถียวงศ์ ซึ่งเป็นพระญาติของ

พระองค์มาอภิเษกเป็นพระชายา ด้วยสุขสมบัค้อยู่จนพระชนมายุได้ ๒๗ พรรษา มีพระโอรสพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าราหุตกุมาร.

๑. พระองค์ได้ทรงภานิค ซึ่งมีในมัตถนิมิตกายสูตร อริยปริยเอณาสสูตร ว่า "ตมยเรายังกำลังเป็นหนุ่มอยู่มิมีมอันคำดนิท เมื่อพระมารดาพระบิดาไม่ใคร่ ยชม มีพระพักตร์ชุ่มด้วยอัสสุชตทรงกรรแดงอยู่ เราปลงผมและหนวดแต้ว หนึ่งหมัดด้วยผ้ากาขาวพัสตร์ ถึงความปฏิบัติของคนไม่มีเรือนจากเรือนนี้" และ ตามกัมภคสดคาเวสัทรงภานิคว่า "เราออกจากความเป็นคนมีเรือนผู้มีความเป็นผู้ ปราศจากเรือน เพื่อแสวงหากความหลุดพ้น."

๒. ในกาลแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระองค์เสด็จจาริก ไปศึกษาตัทธิน ตำหนักอาจารย์ทั้งหลาย ได้ทอดองตัทธินั้นทุกอย่าง เห็นว่าไม่ใช่ ทางพระสัมมาสัมโพธิญาณ จึงเสด็จจาริกไปในนครชนบท บรรลุถึงตำบล อรุเวจาเดหานิคม ที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าพุทธคยา และประทับเพียรบำเพ็ญ ทุกกรกิริยาอันกล้า แดบเผ็ดแต่ทรงได้ รับความวิจจากถารบำเพ็ญ ทุกกรกิริยาก่อน แดจะตรัสรู้เห็นเพียงว่า "ทุกขเวทนานนี้ ก็อย่างยังเพียงเท่านั้น ไม่เกินกว่านี้ขึ้นไป นิมิ ไซ้หนทางที่ถูก."

๓. เมื่อทรงตั้งนัยฐานเข็นแฉก จึงกตบด้วยพระกระยาหารเพิ่มพูน พระกำลังตั้งปรกติ ทรงเริ่มความเพียร เป็นไปใน ทางจิตให้ พงษ์อยู่ใน อารมณีนันเดียวจนเป็นสมาธิ ในที่สุดพระองค์ก็ได้ตรัสรู้ ณ ใต้ร่มไม้ชัสลัสคกพุกษโพธิใบ โกลดฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา นับแต่เสด็จออกบรรพชาแฉก จนตรัสรู้เป็นเวลา ๖ ปี.

๓๐. เสด็จประทับ บำเพ็ญญาณ ณ ภายใต้มหาโพธิ์นั้นใน ราชวี หนึ่งใต้ทิพพจักชญาณ แปรว่าความรูัจจดวงตาทิพย์ ระลึกชาติหนหลังของ พระองค์ได้เป็นอาทิ รูัจจดังทั้งหลายเกิดแฉกดับแฉกต่างแฉก เป็นด้วยอำนาจ

“กรรม” และทรงตรัสรู้มรรค ๘ คือทางมีองค์ ๘ ทำผู้ดำเนิน ให้เป็นอริยะ เป็นทางระงับทุกข์ทั้งปวงได้จริง.

๓๑. พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง ทรงค้นพบความจริงแท้ นั่นก็คือ สัจจกถาอันคงอยู่ภายใต้ อำนาจของกรรม บุคคลแต่ละบุคคลจะต้องมีต้นในกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม และจำต้องทำกรรม จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม อยู่ชั่วชีวิตจนกว่าจะไขกรรมหมดสิ้นไป. จนกว่าจะมีดวงปัญญา มา ทำลายกิเลส ซึ่งเป็นเครื่อง พันนาการบุคคล ให้ ติดอยู่กับ “อวิชชา” ทุกคนต้องหาทางแห่งความ หลุดพ้นด้วยตนเอง ตามกำลังอำนาจที่มีอยู่ จำเพาะตัว.

๓๒. หลังจากพระบรมศาสดาเสวยวิมุตติสุข คือสุขเกิดแก่การพ้นจากกิเลสดำรงอยู่ สันถาต ๘ วัน และพ้นแล้วจากผลแห่งกรรม พระองค์ทรงดำริ ในอันที่จะไม่แสดงธรรมที่ได้ ตรัสรู้ เพราะ “เป็นของดียากที่บุคคลผู้ยินดีในกามคุณ จะตรัสรู้ตามได้.”

๓๓. แต่อาศัยที่ พระองค์ ทรงระลึก ถึงนิกรชน ทั้งโลก ที่ยากจน คนแค่น ที่ต้องดำรงชีวิต อยู่ด้วยความทุกข์ทรมานภายใต้ ความเป็นทาสของผู้ มีอำนาจเพียงไม่กี่คน โดยไม่มีท่าทีว่าจะบำรุงฐานะของตนให้ดีขึ้นได้ ไม่ว่าจะผ่านทางด้านจิตใจหรืออาชีพ.

๓๔. บรรดาผู้ที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์เหล่านี้ นับได้ว่ามีเป็นจำนวนล้าน ๆ ต่างต้องการคำสอนว่าชีวิตของสัตว์มีคุณค่า จะทำลายเสียมิได้ไม่ว่าจะอยู่ในโลกไหน ต้องการได้รับคำสอนที่ ให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน และยังขาดผู้ที่ จะสอนให้ รู้ว่ามนุษย์เราแม้ จะเกิดในตระกูลต่ำหรือตระกูลสูงประการใดก็ตาม ต่างสามารถเป็นนายของตนได้ โดยดำรงชีวิตอยู่ในกรอบของศีลธรรมและเงินจากการทำบาปทั้งปวง.

๓๕. เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณา เห็นเห็นความทุกข์ยาก ของชาวโลก

เช่นนั้นแล้ว ยิ่งทรงแก้กด้าไปด้วยพระเมตตาแก่หมู่สัตว์ ในที่สุดพระองค์ก็ทรง
ตัดสินพระทัยประกาศธรรมโปรดชาวโลก.

๑๖. พระองค์ได้เสด็จจากตำบลอุรุเวเตาเดณานิคมไปยังป่าอิสิปตนมฤคทาย
วัน แขวงเมืองพาราณสี (ในปัจจุบันนี้เรียกว่าสารนาถ) และทรงแสดงธรรมแก่
ฤๅษีปัญจวัคคีย์ ซึ่งได้ เป็นผู้ อยู่อยู่ ๕ จากพระองค์ เมื่อ ทรง ทรง บำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วย
“ พระธรรมจักร ” หรืออีกชื่อหนึ่งอันเป็นที่ทราบกันดีว่า “ อริยสัจ ๔ ”

๑๗. ความสำคัญที่มีใน “ อริยสัจ ๔ ” คือ ทุกข์. สมุทัย คือเหตุ
ให้ทุกข์เกิด. นิโรธ คือความดับทุกข์ และ มรรค ๘ คือ ทางปฏิบัติแปดประการ
ซึ่งจะนำไปถึงความดับทุกข์ คือ นิพพาน.

๑๘. ทุกข์ คืออะไร? ชีวิตตั้งแต่เกิด จนกระทั่งตาย เป็นทุกข์ การ
ไม่ได้รับสิ่งที่ปรารถนา ความพลาดจากสิ่งที่หวัง หดงยัดถ้อยตตระว่าเป็นตัวตน
เหล่านี้ล้วนเป็นทุกข์.

๑๙. ทำไมเราจึงต้องทุกข์ อะไรเป็นเหตุ? ค้นหา คือความทะยาน
อยากเป็นรากเง้าแห่งทุกข์ ทั้งปวง เพราะอวิชชา เราจึงพยายามจับถ้อย ทุกสิ่ง
ที่ตำราวิญญูจะสรรหบครองได้ เข้ายึดถือไว้ แต่มิเคยยึดด้วยอายตนะทั้ง ๖ เพราะเหตุที่
เรายึดมั่น ถิ่นมั่น จึงกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว โดยอยากได้ของ ของผู้อื่น โดย
ปราศจากความกตัญญูถึงผู้อื่นว่า จะต้องประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนเพียงไร
ค้นหาทำให้ดวงตามืดมัวไม่เห็นเหตุเห็นผล และไม่ใช้สามัญสำนึก ค้นหาเป็น
ต้นเค้าของความโลภ โกรธ และความหลง ห้ามกันมิให้ตระหนักถึงว่าสิ่งต่างๆ
ที่เรา ยึดถืออยู่ ด้วย ความ อภิรมย์ นั้น ล้วน เป็น สิ่งสมมติ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็น
ทุกข์ ความทะยานอยากที่จะดำรงชีวิตอยู่นานมีมาก จนกระทั่งนาทีสุดท้าย เมื่อ
จะตายเรายังยึดถือ “ ความเกิด ” ดังนั้น เราจึงเกิดต้องเกิดใหม่อีก เหมือนกับ
นำเทียนไขเล่มหนึ่งไปจุดไฟจุดให้เทียนอีกเล่มหนึ่งถูกไขค้ำขึ้นฉะนั้น ธรรม

เป็นเชื้อเพลิงช่วยให้เทียนลุกสว่างฉันใด ศักดิ์หากก็เป็นเชื้อเพลิงหล่อเลี้ยงเปลวแห่งชีวิตฉันนั้น.

๒๐. ความทุกข์ดับได้อย่างไร? เราจะต้องควบคุมกิเลสได้ด้วยอำนาจจิตอันแข็งแกร่ง แต่ด้วยความเห็นแก่ตัวจะลดน้อยลง มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความโลภจะเบาบาง เกิดเป็นความบีบคั้นแตรสงบ เมื่อใดเกิดความสงบ เมื่อนั้นจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ เค่นชัดขึ้น ผลก็คือเกิดปัญญารอบรู้เพิ่มพูนขึ้น ด้วยความชำนาญชำนาญของตนเอง เกิดความดีโดยอัตโนมัติ ด้วยคุณธรรมภายในและไปบดขยี้ไปด้วยความสุข. หากเราสามารถฆ่าความโกรธแค้นและเอาชนะกิเลสได้ จะไม่มีสิ่งใดอีกแต่ที่ที่จะต้องยึดถือ ไม่มี "เกิด" อีกต่อไป ความเกิดเป็นอันสิ้นสุด - บรรลุนิพพาน - สิ้นแห่งทุกข์ทั้งปวง.

๒๑. ทำอย่างไรจึงจะถึงความดับทุกข์? คำตอบนั้นก็คือปฏิบัติตามมรรค ๘ ของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" นั่นเอง.

๒๒. เบื้องต้นที่จะทำให้สามารถเข้าถึงความรู้แจ้งนั้น จำต้องทำตนให้เป็น บุคคลพิเศษ คือเป็นอิสระแก่ตนเอง.

ถ้าสำหรับผู้ที่จะดำรงอยู่ในสมณเพศ ต้องลดละชีวิตความเป็นอยู่อันมีการผูกพันทางครอบครัว ออกจากเรือนเป็นนโมไม่เรือน ตัดทรัพย์สินสมบัติให้เป็นดีทิ้งแก่ผู้อื่น เพื่อขจัดความยุ่งยากกังวลในชีวิตของเรือน สำหรับฆราวาสก็เก็บศตยกัน คือต้องจัดระเบียบการกิจและเรื่องภายในครอบครัวของตนเพื่อประการแรก จะได้ขจัดข้อยุ่งยากต่าง ๆ ให้มากที่สุดที่จะมากได้ เกี่ยวกับธุรกิจของตนนั้น. และอีกประการหนึ่ง เพื่ออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้สามารถตรึกตรองพิจารณาข้อธรรมและเพ่งสมาธิได้ด้วยตนเอง.

๒๓. วิธีปฏิบัติตามมรรค ๘ นั้น ก่อนอื่นจะต้อง มีปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่คนเป็นทุกข์จึงไม่ควรหลงงมงายไปติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้น วัฏฏแห่งกรรมที่เรียกว่ากรรมดีกรรมชั่ว พิจารณาเห็นเหตุ

แห่งชีวิตอนาคตว่าเป็นผลของกรรมเก่า ซึ่งนำไปสู่ชีวิตในปัจจุบัน คือมีปัจจุบัน
เป็นผลของอดีตนั่นเอง.

๒๔. ถัดจาก "ปัญญาอันเห็นชอบ" ก็คือ ดำริชอบ คือดำริจะออก
จากกาม ดำริในอันไม่พยาบาท ดำริในอันไม่เบียดเบียน ต่อจากนั้นก็ถึง เจรจาชอบ
ทำการงานชอบ และเลี้ยงชีวิตชอบ.

เลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึง ดำรงชีวิต อยู่โดยไม่ เบียดเบียน ต่อชีวิตอื่น
สัตว์อื่น โดยต้องเป็นคนเห็นอกเห็นใจ และมีความเมตตากรุณาผู้อื่น พยายาม
มีความเป็นอยู่อย่างสันติและงามค้ำชูธรรม และไม่ปฏิบัติอยู่ในวงจำกัดเพียงแค
ในหมู่ แต่ควรจะแผ่กว้างออกไปถึงชาติที่เป็นมิตร และก็ต้องไม่ตีต่อกับบุคคล
ที่เป็นภัย และชาติที่ไม่เป็นมิตร ผู้มุ่งทำลายศาสนานั้นจำกัดของสังวรณะและระมัต
ธรรว.

๒๕. ความเพียรชอบ ทุกคนควรประกอบให้มีขึ้นในตน โดยพยายาม
ละเว้นความชั่ว และเพียร ให้กุศลเกิดขึ้น.

๒๖. "ระลึกชอบ" และ "ตั้งใจชอบ" มรรคองค์ที่ ๗ และที่ ๘ นี้
ต้องปฏิบัติ คู่กันไป เกิดขึ้นได้โดยทำจิตให้เป็นสมาธิ ปราศจากอารมณ์เครื่อง
เศร้าหมอง ดังนั้นจะนำไปให้เกิดดวงปัญญาอันกระจ่างและรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง.

๒๗. หटक้าสอน ของพระพุทธเจ้า ตั้งอยู่บนรากฐาน ของความจริงแห่ง
ชีวิต จะต้องพิจารณาหาเหตุผลแล้วจึงเชื่อไม่ใช่เชื่ออย่างงมงาย เป็นค้ำสอน
ที่ต้องรู้ชอบโดยตนเอง และเร่งเร้าให้เชื่อมั่นในอำนาจภายในของตนเอง และยัง
ปฏิบัติให้พันทุกขได้จริง เช่นเดียวกับพระบรมศาสดา.

๒๘. พระศาสดาทรงประกาศศาสนาโดยเสด็จจาริกไปในแคว้นแคว้นและ
ชนบทต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศอินเดียเป็นเวลา ๔๕ ปี.

๒๙. บรรดาศณาจารย์ต่างมีความอิจฉา, ริษยา ที่พระองค์เป็นทนาย

ชมชื่นของปวงชน จึงพยายามที่จะทำร้าย คนที่ลงมือพิฆาตด้วยตนเองนั่นคือ พระเทวทัต ซึ่งเป็นพระญาติของพระองค์ แต่ไม่สำเร็จ.

๓๘. เมื่อสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเจ้าอยู่หัวอภัยภูธร บังนิมิตเห็นทวารบาลของนายขุนทะเลผู้บุตรแห่งนายช่างทองแดง ดันรังชนกได้จับขันชปริณีพพาน ณ เมืองกุสินาราระหว่างใต้ร่มไม้รังทงคู ณ ตำบลแห่งมัตถกษัตริย์ ตรงกับวันวิสาขปุณณมีดิถีเพ็ญ พระจันทร์เสวยวิสาขฤกษ์ ครึ่งรวมพระชนม์ได้ ๘๐ พรรษา.

๓๙. จึงเป็นอันว่าสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ผู้ประดิษฐ์ฐานคำสอนแห่งภูมิปัญญาอันดีเด่นเป็นเอก ได้บรรดพระนิพพานแล้ว.

๔๐. พระคำสอน แม้ว่าจะพระองค์จะเสด็จดับขันชปริณีพพานแล้วแม้ร่วม ๒,๕๐๐ ปี แต่คำสอนของพระองค์ ยังคงอยู่และแพร่กระจายออกไปทั่วสากลโดยชาวพุทธมากมายผู้เลื่อมใส.

๔๑. นับว่าผู้เลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นอย่างน่าปลื้มใจ และทุกวันนี้บรรดาพุทธศาสนิกชนจำนวนนับล้าน ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย ผู้เฒ่าผู้แก่ ไม่เลือกประเภทชาติพันธุ์วรรณาต่างพากันตระหนักและระมัดระวังดีทั้งอิสรกรรมซึ่งมุ่งกุศลคาม ทำตายต่างคำสอน และเหยียบย่ำเดรัจฉานของมนุษย์.

๔๒. เพราะฉะนั้น ขอให้เราจงมาระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า "ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายมีค่าอันสูง จะทำลายได้ก็มีเลือดของเขารพต่อเดรัจฉานของบุคคลแต่มีความดีมีพันธกันด้วยความเมตตากรุณา."

๔๓. พระพุทธเจ้าทรงสอนถึงความจำเป็นแห่งการศึกษาใจ และอุปนิสัยทางความประพฤติว่า เป็นหลักมูลฐานอันสำคัญที่สุด ในการแก้ไขและจัดระบบชีวิตของมนุษยชาติ.

๔๔. ความงามมีค่า ความร่วมมือกัน ในความเกี่ยวข้องของหมู่มนุษย์ เป็นรากฐานที่จะโน้มนำจิตใจมนุษย์ได้ดีกว่าการใช้อำนาจกดขี่เข้ใจกัน ความมี

กตัญญูรู้คุณ ความเห็นอกเห็นใจกัน และมีสันติสุขถาวร ในระหว่างหมู่มนุษย์
เหล่านี้ เป็นอำนาจทางใจ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ แม้ว่าผู้ใดเห็นจริงก็ตามควร
จะเข้าถึงความสุขอันนิรันดรได้ในอนันต์.

๓๗. นี่เป็นพุทธพจน์ คือ:—

“ฟังพระศกฺขมา โภจรด้วยเมตตา”

“ฟังพระศกฺขมา โภจรด้วยการให้ทาน”

“ฟังพระศกฺขมา ติดยด้วยสุจริต”

“และเวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร
แต่เวรจะหมดสิ้นไปด้วยเมตตา.”

๓๘. พระพุทธเจ้า ยังทรงสอนไว้ อีกด้วยว่า ชยะไป โยติชฺชํ กับ ความซื่อ
ตรงกันข้ามจึงเอาชนะความซื่อด้วยความดี.

๓๙. ในพระบาลีมีปุจฉาวิสัชนาว่า:—

“ที่เราเรียกตัวเองว่านักกรบนั้น เราเป็นนักกรบกันในทางไหน?”

“เราทำสงคราม เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่านักกรบ” “เราทำสงครามด้วยเหตุ
ไหน?” “เพื่อทรงไว้ซึ่งคุณความดีอันสูงส่ง เพื่อความเจริญอันดี เพื่อปัญญา
อันยิ่ง เพราะเหตุเหล่านี้ เราจึงทำสงคราม และเรียกเราว่านักกรบ” (อังกุตตร-
นิกาย) และในสมัยนั้นความจริงเราก็ต้องเป็นนักกรบ ดังกล่าวแต่นั้น คือนักกรบ
แห่งกองทัพธรรมเพื่อสันติภาพ.

สรุปความ

๕๐. เราจะต้องป้องกันและรักษา ประเทศ ชาติ ค่านิยม พระมหา-
กษัตริย์ และ วิสุทธิธรรมอันสูงส่งของเราไว้ ทั้งนี้ เพื่อสันติสุขของมวล
นิกรชน.

๔๓. ตราบใดที่รัฐยังดำเนินไปด้วยความเชื่อมั่นว่ามนุษย์และชุมชนมนุษย์อยู่ เพื่อความผาสุกของรัฐและจำเป็นต้องใช้ประชาชนเป็นดังเครื่องมือของรัฐอยู่ เราได้เห็นด้วยเกี่ยวกับระบบสังคมโลก ของพระพุทธเจ้าที่ดำรงอยู่ เพื่อสวัสดิภาพของมนุษย์และชุมชน รัฐไม่ได้ดำรงอยู่เพื่อความมุ่งหมายอื่นใด.

๔๔. ประเทศของเรา เมือง รั่ม โปริทอง แห่ง พระพุทธ คำสอนา หรือ นครแห่งความโอบเอื้ออาทรนี้ ในการจัดดำเนินนโยบายแห่งรัฐนั้นตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเกี่ยวพันในหมู่มชนที่คั่ง ตั้งอยู่บนความสันติสุข ความร่วมมือกันในระหว่างประชาชน มีความเชื่อมั่นเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจและมีความเคารพในกันและกัน (อหิงสา ไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณา และไมตรีจิต).

๔๕. เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับหัวหน้าบริหารประเทศ ควรจะอุทิศตนเพื่อความสวัสดิภาพของประชากร ข้าราชการแห่งรัฐก็ควรจะประพฤติตน เช่นพยาบาลผู้มีโรคพริบ และประชาชนนั้นเปรียบเหมือนทหารก็ควรเคารพและเชื่อฟังรัฐบาลที่คั่งเสมือนหัวหน้าครอบครัว.

๔๖. ความสัมพันธ์ในหมู่มมนุษย์เช่นนี้ระหว่างรัฐและประชาราษฎร์ จะไม่เป็นมูลฐานแห่งความกลัว ความน่าสยดสยอง ความเห็นแก่ตัวและกตขิมเหง และจะมีอยู่ได้เพียงในประเทศประชาธิปไตยเช่นประเทศเราเท่านั้น ซึ่งประชาชนพลเมือง อาศัยกันอยู่ เป็นหมู่ใหญ่ด้วย ศีลธรรมประจำใจ คือ เมตตา - กรุณา ตามที่พระศาสดาทรงตั้งตงใจไว้.

๔๗. พระประสงค์ของพระพุทธเจ้า คือต้องการปลูกและสร้างตั้งรากความดีความงามของพลังแห่งชีวิตให้ติดแน่น เป็นบุคคลิกลักษณะประจำตัว เพราะฉะนั้น จึงส่งเสริมให้เราทั้งหลายมีพลังแห่งการต่อสู้ เพื่อดำรงชีพ ด้วยความพยายามอย่างไม่มีข้อถอย เพื่อเชิดชูฐานะบุคคลและสวัสดิภาพแห่งชุมชนมนุษย์ให้ดีขึ้น. ตั้งทั้งหลายเมื่อเจริญแต่ด้วยอ้อมอ้อม แต่คุณธรรมในทางใจอันมีกณัตต์แต่ัว ไม่มีเสื่อมจะคงอยู่ และเจริญรุดหน้าไปเพื่อคุณวิเศษแห่งมนุษยชาติ.

ตามที่กล่าวมานี้ เป็น ความหมาย ตามคำสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งปฏิบัติ ได้จริง ในปัญหาแห่งชีวิต — ในโลกยุคปัจจุบัน.

๔๖. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ต้นเกิด ลูกชนเกิด เพราะท่านนอนฝันมา นานแล้ว ท่านปล่อยเวลาให้เสียไปโดยพระองค์คิดแต่ความหม่นหมองเจ็บใจ และ ความเศร้า มีวัตรนึกคิดหงุดหงิดอยู่ในวคฤและบุคคลที่หวังจะเป็นเจ้าของ ฝันจะมี อำนาจบริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ และชื่อเสียงเกียรติยศ และสิ่งที่จะต้องปรวน-แปรไป.”

๔๗. ต้นชนเกิด เพื่อชำระต่าง ขัดเกลาจิตใจให้สูงด้วยคุณธรรม เพื่อ นำมาซึ่งความสงบและความผาสุก.

๔๘. จงช่วยกันรักษาศักดิ์ภาพของตน และเคารพต่อชีวิตของสัตว์ ทั้งหลาย จงป้องกันดีทริชของบุคคล คือ เสรีภาพในการพูดในการคิดเห็น โดยไม่ ต้องเกรงอิทธิพลใด เสรีภาพในการนับถือศาสนาตามความเห็นชอบ และจัด ระเบียบชีวิตของตนตามชอบธรรม.

๔๙. ต้นชนเกิด ลูกชนเกิด เพื่อป้องกันกรรมบุญเดรัจฉานชาติของ เรา และรักษาศาสนาและวัฒนธรรมไว้ให้คงอยู่.

๕๐. ฟังระตักได้ว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาแห่ง “กรรม นิยม” (ACTIVISM) ไม่ใช่ปรัชญาแห่งความสงบนิ่งเพื่อรอโชคชะตา และแต่ละ บุคคลจะต้องปฏิบัติเองจึงจะบรรลุนิรันดร (SALVATION) และทุกคนจะต้อง มีส่วนช่วยเหลืออย่างขยันขันแข็งต่อสวัสดิภาพของบุคคล และต่อความผาสุกของ มนุษยชาติทั้งมวล.

กรรมและการเวียนเกิด

โดย

ดร. หลวงสุริยพงษ์พิสุทธิแพทย์

เมื่อเราพูดถึง “กฎแห่งกรรม” กับชาวตะวันตก เขาจะเห็นด้วยกับเราทันที คือทำให้เขาคิดว่า “ทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว” เพราะตรงกับ ความเชื่อในผลกรรมทางคริสต์ของเขา คือว่า “หว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น” แต่พอเราพูดกันต่อไปถึงเรื่อง “สังสาระ” “สังสารจักร” หรือ “การเวียนว่ายตายเกิด” แล้ว เขาอาจจะเพียงแต่ยิ้มรับด้วยความเคลือบแคลงใจ เพราะทางคริสต์สอนให้เขาคิดว่า ชีวิตอันเป็นหนึ่งในโลกนี้เมื่อตายไปแล้ว ถ้าไม่ไป ด้วยสุขขัตตสันนัตถวรรค ก็มีอีกทางหนึ่งคือตกนรกตลอดอนันตกาล.

ถ้าหากเขา (ชาวตะวันตก) ยอมรับว่ากฎแห่งกรรม เป็นกฎที่มีเหตุผล และยุติธรรม เขาก็ควรจะรับ “การเวียนเกิด” ด้วย เพราะทั้งกรรมและการเวียนเกิดเป็นสิ่งที่ ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้.

เพื่อให้เข้าใจเรื่องกรรมและการเวียนเกิดแจ่มชัดขึ้น ขอให้เราย้อนไประลึกถึงความตรัสรู้ของพระบรมศาสดาภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใต้ต้นไม้ดิลกพฤฒาเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วนั้น ตามที่ทรงเล่าจากพระโอษฐ์เอง ในยามแรกแห่งราตรีพระองค์ทรงน้อมจิตไป เฉพาะต่อ ปุพเพนิวาสานุสติญาณ โดยระลึกถึงชนซึ่งที่เคยอยู่อาศัยในภพก่อนได้หลายประการ คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ชนไปถึงหลายอัญญาภพแต่ละอัญญาภพ เคยอยู่ในภพนั้น มีชื่อมีโคตม มีฉันทะ มีอาหารอย่างนั้น ๆ ได้ด้วยสุขและทุกข์อย่างนั้น ๆ เมื่อตายจากภพนั้น ๆ แล้วไปเกิดในภพนั้น ๆ ในภพนั้นพบครั้งแรกนั้น ทรงเห็นว่าชีวิตของพระองค์ หรือของจักรวาล ไม่มีใครสร้างสรรพัสต์ไว้ ทั้งปวงล้วนเกิดและตายอยู่เรื่อย ๆ และชีวิตแต่ละชีวิตที่

อาศัยอยู่ในภพต่าง ๆ นั้น ดວນມພັນຮອນໄມ້ດິນດຸດແຕະດິ່ງທັງປ່ອງດ່ວນປາກຈາກ
ແກ່ນດ້າວ ມັນພຽງແຕ່ຄຸມຮູປັນເຂົ້າແຕ່ວັກໄມ້ມັນດັງແປງເປັດຍັດຍູ້ເດັມອ " ເມື່ອເຮົາ
ພິຈາລະນາເຫັນອັດຕາພາເໝັນ ເຮົາໄດ້ບໍ່ບໍ່ຮຸດແລ້ວຈິ່ງຄວາມຜຸ້."

ในยามกตางแห่งความตรัสรู้ นั้น พระองค์ได้หม้มจิตไปเฉพาะจุดอุปตญาณ
คือรูจักและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ทรงแต่เห็นสัตว์ทั้งหลายจักอยู่ บังเกิดอยู่
เดวทราวม ปราณีต มีฉนวนระดี มีฉนวนระเดว มีทุกขและมีสุข พระองค์จึงทรง
หมุ่สัตว์ผู้เข้างามกรรมว่า " สัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายทุกจริต วจีทุกจริต
มโนทุกจริต พุทธิเตียนพระขริยเจ้า เป็นมีฉนาทิจูฐิประกอบกรงานด้วยอำนาจ
มีฉนาทิจูฐิ เมื่อตายไปแล้วสัตว์พวกนั้นเขาสู้อบายทุกคติวินิภาคนรก ดั่วนสัตว์
ทั้งหลายประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระขริยเจ้า เป็น
ดั้มีมาทิจูฐิประกอบกรงาน ด้วยอำนาจ ดั้มีมาทิจูฐิ เบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมพวกนั้น
เขาสู้อ โลกสวรรค์.

จะเห็นได้ว่า ในยามกตางพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งถึง " กฏแห่งกรรม "
คือสัตว์ทั้งปวงเกิดตามกรรม คือแต่ัวแต่กรรมดี หรือกรรมชั่วนั่นเอง.

ยามที่ตามอันเป็นยามสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า " ดั้ดวาร์จักร "
หรือ " ความหมุ่นเวียนแห่งชีวิตนั้น " เราสามารถจะหยุดมันและพ้นจากการกลบ
มาเกิดอีก รวมทงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้นั้นก็คือ พระองค์ทรงหม้มจิตไป
เฉพาะต่อฮาดัจฉกขญาณ รู้ชัดความเป็นจริงในอริยตั้จตั้ดี รู้เหตุแห่งฮาดัจฉ
ทั้งหลายและจำกตดั้เลยได้ต้น เมื่อรู้อย่างนั้นแล้วจักพ้นจากกามาตวัระ ภวาควัระ และ
อวัชชาตวัระ จนกระทั่งในที่สุดรู้อากัจฉันที่จะต้องทำเพื่อความหลุดพ้นมิได้มีอีกแล้ว.

เมื่อเป็นเช่นนั้น อานุกาพอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ชีวิตต้องกลบมาเกิดอีกก็คือ
ภวาคณหา คือขณะทดั้นชีวิตลง มันก็จะเป็นเหตุให้ไปยั้สร้างใหม่ ฟังทราบได้
คือว่าในขณะที่ตายนั้นสิ่งทีไปเกิดใหม่ไม่ใช่วัคถุหรือ " วิญญาณ " แต่ัวสัตว์

เกิดมีชีวิตขึ้นมาใหม่ด้วยความเชื่อมั่น เหมือนเรานำเทียนที่ถูกต้องเล่มหนึ่ง
ไปจุด ให้เทียนเล่มที่ยังไม่ได้จุดให้ถูกต้องขณะนั้น อันนั้นจะเห็นได้ว่าการ
เกิดใหม่ก็เช่นเดียวกัน ภวตันทา เป็นตัวนำให้ต้องไปเกิด นี่ก็คือกรรม เป็นเหตุ
ให้ไปเกิดอีกนั่นเอง ในทางพุทธปรัชญา กรรมเป็นจำนวนรอบขอดี กรรมเป็น
ผลสุดท้ายและผลของกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมนี้จะเกิดขึ้นก็ด้วยจงใจ
กระทำ ถึงเหตุนั้นไม่เพียงแต่ได้ให้ไปเกิดใหม่เท่านั้น แต่ยังจัดสรรให้ไปเกิดใน
ขอบเขตแห่งกรรมอีกด้วย อย่างไรก็ตามภพและสภาวที่จะไปเกิดใหม่นั้น
อยู่ต่อการกระทำของผู้คนในชาติก่อนนั่นเอง.

อีกประการหนึ่ง ตัวเราเป็นปัจจัยของกรรม กรรมของเราเป็นผู้สร้าง
เรียกว่า ชนกกรรม ตัวเราเป็นผู้สร้างกรรมในปัจจุบันและกรรมในอนาคต ตัวเรา
เองเป็นผู้สามารถบังคับโชคชะตาของเราให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ตามใจชอบ สม
ดังบทภาษิตว่า "จะทำชั่วก็เพราะตนเอง จะดีก็ถูกชั่วยากก็เพราะตนเอง จงคิด
ไม่กระทำชั่วได้ก็เพราะตนเอง และคนนั้นแต่ทำตนให้บริสุทธิ์ได้ด้วยตนเอง"
(จากธรรมบท) และภาษิตอีกบทหนึ่งกล่าวว่า "ไม่ใช่บนฟ้าไม่ใช่ในใจลึกแห่ง
ทะเล และไม่ใช่ที่ไหนบนพิภพที่คนจะเป็นอิสระได้จากกรรมชั่ว ที่จะพ้นไปจาก
กรรมชั่วได้นั้นคือตัวเราเอง" แม้ว่าเราจะเกิดมาด้วย อำนาจของกรรมใน
อดีตชาติ แต่อย่างไรก็ตามเราสามารถที่จะจัดสรรกรรมในอนาคต และทำตน
ให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงขั้นอริยได้.

ไม่ว่าคนจะสร้างกรรมใดไว้ กรรมอันนั้นก็ให้ผลตามสิ่งแวดล้อม
เสมอ ดังนั้นมนุษย์จึงมีกรรมเห็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ และมีกรรมเป็นที่
อาศัย กรรมดีที่เขาทำนั้นจะไม่ให้ผลเพียงแค่ตัวเขาเอง แต่จะให้ผลไปถึงคนอื่น
ที่อยู่ใกล้เขาด้วย และตลอดไปจนถึงสัตว์มีชีวิตทั้งปวง และโดยประการตรง
กันข้าม กรรมที่ชั่วที่เขาทำเมื่อมีผลต่อเขาก็ย่อมจะไม่ได้รับเพียงคนเดียว.

การเข้าใจถึงกฎแห่งกรรมนั้นทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองเมื่อประสบ
 กับความผิดหวังหรือประสบกับเหตุการณ์ชั่วร้ายที่ตนอยู่ในข่ายแห่งการรับผิดชอบ
 ก็จะทำให้ไม่ผิดหวังมากนัก กรรมและการเวียนเกิดนี้เป็นสิ่งธรรมชาติ แต่มี
 เหตุผลที่ดีสำหรับเป็นคำตอบแก่คนที่ต้องประสบกับความอยุติธรรม หรือความ
 แคล้วคลาดไม่เท่าเทียมกัน เป็นคำตอบที่ดีที่สุดคือความจริงอันปรากฏในสังคมที่ว่า
 ทำไมบางคนเกิดมาจึงทุกข์ทรมาน ไร้เซธา ยากจนข้นแค้น ไม่มีโอกาสที่จะได้รับ
 เสรีภาพอันแท้จริงได้ หรือว่าทำไมชาติที่ยากจนหรืออ่อนแอจึงไม่สามารถจะได้รับ
 เสรีภาพ เสมอภาคอันสมบูรณ์ นอกจากนั้น ยังจะทำให้เห็นว่า ทำไมคนจึงไม่
 เหมือนกัน และแตกต่างจากสัตว์มีชีวิตอื่น ๆ ทั้งนี้ ก็เพราะสัตว์เหล่านั้นทำกรรม
 มาต่างกัน เกิดมาจึงไม่เหมือนกัน สุนัขเกิดมาเป็นสุนัข คนเกิดมาเป็นทาส เป็น
 ขอทาน หรือ เป็นเจ้าเหนือหัวอันเนื่องมาจากกรรมในอดีตทั้งสิ้น.

ดังนั้นกฎแห่งกรรมจึงเป็นกฎอันยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่ง ถ้าคนเราต้องรับ
 รับผิดชอบในการกระทำของตนเองแล้ว และผลแห่งการกระทำนั้นยังไม่สามารถ
 ให้หมดได้หมด ในชีวิตนี้ มันก็เป็นการยุติธรรมที่ผู้นั้นสมควรจะมีโอกาสกลับมาเกิด
 ใหม่อีกเพื่อทำกรรมชดเชยกับกรรมชั่วที่ตนได้ทำไว้ แค่นี้ก็ ด้วยเหตุผลอย่าง
 เดียวกันมันก็เป็นการสมควรที่บุคคลผู้เป็นหนี้บุคคลอีกผู้หนึ่ง ในทางศีลธรรมจะ
 ต้องกลับมาสู่ภพนี้อีกเพื่อจะได้ใช้ไถ่ถอนหนี้ให้สิ้นเสร็จไป.

อย่างไรก็ดี พึงระวังไว้ด้วยว่า ทั้งกรรมดีกรรมชั่วที่เราได้กระทำลงไป
 แล้วนั้น เราไม่สามารถจะแก้ได้ ผลของมันจะต้องเป็นไปตามเหตุที่กระทำไว้เสมอ
 แค่นี้เพราะเหตุทุกอย่างเป็นจริงทุกประการ ฉะนั้น ผลของมันจึงจำกัดด้วย มิฉะนั้น
 กรรมที่บุคคลแต่ละคนทำไว้ในชีวิตชีวิตจะไม่สามารถให้ให้หมดสิ้นได้ แต่ถ้าเป็น
 กรรมชั่ว กรรมชั่วอันนั้นก็จะช่วยยุติลงไปในที่สุด และคนที่ทำชั่วนั้นก็จะต้อง

ถูกส่งไปลงนรกตลอดกาล (ตามความเชื่อของชาวคริสต์) แต่กรรมไม่ใช่เทวดา เพราะเทวดาเองรวมทั้งพวกศักดิ์นรกแต่สิ่งดีมีชีวิตทั้งปวง และตลอดจนกระทั่ง จักรวาล ตั้งอยู่ในอำนาจของกฎแห่งกรรมทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึง หลายนับด้วยอุกฤษฏ์และวิญญูฤษฏ์ ในคราวทรงตรัสรู้นั้น พระองค์ทรงเห็นว่าไม่มี การเริ่มต้นมันเพียงแต่ “สิ่งขาว” มารวมกันเข้า แต่ก็ไม่มีมันคง เบียดเบียนแปลง อยู่เดิมช.

แม้ว่ากรรมชั่วที่กระทำลงไปแล้วเราจะไม่สามารถแก้ไข แต่หนีด้วยอัน นำเราให้หันเข้าไปในทางชั่วนั้น สามารถแก้ไขได้โดยตั้งใจใหม่ ในอันที่จะกระทำ กรรมดี คือ ดำเนินตามวิถีทางที่พระบรมศาสดาได้ทรงบรรพแล้วนั้น ก็จะสามารถ แก้หนีด้วยดีและบอingkันมิให้กระทำผิดซ้ำลงไปอีก จึงใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก ในการสร้างกรรมอันเป็นกุศล แล้วกรรมดีที่สร้างนั้นก็พาไปสู่ชีวิตอันนารัณรมย์ ในอนาคต.

กรรมที่ทำบางส่วนทั้งในอดีตและปัจจุบันจะให้ผลในภพนี้ แต่ส่วนที่ ให้ผลยังไม่หมดทั้งของกรรมเก่า และกรรมใหม่นั้น จะเป็นผลให้เมื่อสิ้นชีวิตลง ก็จะไปจุติใหม่อีกทันที กรรมที่ยังไม่ ให้ผลอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ต้องไปยึด รั้งใหม่ มีชีวิตและวิญญาณตั้งที่พระบรมศาสดาทรงตรัสไว้.

การเวียนเกิดนั้นเป็นอย่างไร ?

พระพุทธเจ้าทรงตรัสอธิบายถึง กระบวนการแห่งการเวียนเกิดไว้ดัง
ต่อไปนี้.—

“ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นบาท ๓ อย่างนี้ กรรมจึงตั้งได้ คือ เมื่อใด บิณฑบาตาร่วมกัน แต่ไม่ถึงคราวมารดา มีระดูและไม่มีสัตว์มาปฏิสนธิ

กรรมจึงไม่ตั้ง หรือบิดามารดาพร้อมกันแต่ถึงคราวมารดามีระดู แต่ไม่มีสัตว์มา
ปฏิสนธิ กรรมจึงยังไม่ตั้ง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อมารดาบิดาร่วมกัน มารดา
มีระดู และมีสัตว์ปฏิสนธิเพราะต้นนิบาต ๓ อย่างนี้ กรรมจึงตั้งได้ (มัชฌิมนิกาย).

เมื่อพระบรมศาสดาทรงสอนเรื่องการเวียนเกิดเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า “สัตว์
ที่จะมาเกิด” นั้นจะต้องมีที่มา ตั้งนั้น ความตาย และการถือกำเนิด จึงมีอยู่สอง
ประการ ในกระบวนการอย่างเดียวกัน การถือกำเนิดทุกครั้งจะเป็นได้ ก็ต่อเมื่อ
มีสัตว์ในดวงดาราชั้น ๆ ตายลงแล้วมาเกิด นั่นก็คือมีการตายในที่แห่งหนึ่ง ชั่วครู่
จะต้องมีการเกิดในที่อีกแห่งหนึ่ง (จาก “อนุศาสน์ของพระพุทธเจ้า” ของ
จ. กริม).

การกลับมาเกิดใหม่ ในชาติหน้านั้น ขึ้นอยู่กับการที่เราตั้งปรารภนา
และกระทำกรรมไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งตายซึ่งจะทราบได้จากข้อความ
อันคดีมาจากพระบาลีดังนี้ “คู่ก่อน ภิกษุทั้งหลาย สมมติว่ามีใครคนหนึ่งคิดว่า
เมื่อตายแล้วขอให้ได้กลับมาเกิดใหม่ ให้ได้เป็นเจ้าผู้มั่งคั่งอำนาจราชศักดิ์ และ
ความคิดตนเองก็จะฝังตัวอยู่ และเจริญขึ้น เมื่อกรรมมีนิตภาพแห่งจิตและสภาพ
ภายในซึ่งเขาคงเจตน์จำนงไว้ นั้นเจริญขึ้นใน ตัวเขาเรื่อย ๆ ก็จะเป็นเหตุนำไปสู่การ
เวียนเกิดอีกตามที่ตั้งปรารภนาไว้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่แต่คือวิถีทาง นี่แต่เป็น
หัวเดียวหัวต่ออันจะนำไปสู่การกลับมาเกิดอีก.”

ตัวอย่างอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ากรรมและการเวียนเกิดให้ผล—

“ข้าแต่ พระสมณ โคตม ผู้เจริญ ก็ด้วย เหตุใด เถาไฉน ในระหว่าง
มนุษย์ชาติด้วยกัน จึงเกิดมาเจอบ้างตู่บ้าง? บางคนมีอายุน้อยบางคนมีอายุยืน
บางคนมีโรคมาก บางคนมีโรคน้อย บางคนมีผิวพรรณทราม บางคนมี
ผิวพรรณดี บางคนมีศักดิ์คำ บางคนมีปัญญา.

“ดูก่อน พราหมณ์ ผู้ใดเป็นเจ้าของกรรมที่ทำไว้ก่อน มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะได้รับมรดกแห่งกรรมที่ทำไว้นั้น กรรมจัดสรรให้มาเกิด ต่เดวแตกต่างกัน ตามผลกรรมที่ทำไว้.”

“ดูก่อนพราหมณ์ ผู้ใดฆ่าสัตว์ ช่ามนุษย์ จัดเป็นผู้โหดร้ายกระหายโลหิต ปราศจากเมตตาต่อมนุษย์แต่ละสัตว์ กรรมที่ก่อกวนเช่นนี้ เป็นกรรมอันหนัก เมื่อตายไปก็จะเป็นเหตุให้ตรงไปสู่ทางซัวตกไปสู่ห้องดึกแห่งนรก หรือมีฉะนั้น ถ้าเขามีได้ตกไปสู่อบาย แต่กลับมากู่โลกมนุษย์ คือกลับมากเกิดใหม่อีก ก็เป็นที่หวังได้ว่าเขาจะมีอายุสั้น ดูก่อน พราหมณ์นี้แต่เป็นเหตุทำให้มนุษย์มีชีวิตสั้น”

คยจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงอธิบายต่อไปว่า ผู้ใดเว้นฆ่าสัตว์มีความเมตตาภรรณาต่อสัตว์ทั้งปวง จะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่ไปบังเกิดในที่นั้น แต่กลับมากเกิดในโลกมนุษย์อีก ก็จะเป็นผู้มีอายุยืน เมื่อกล่าวสั้น ๆ เอาแต่ใจความก็คือ มีอายุสั้นเพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืนเพราะไม่ฆ่าสัตว์ มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อยเพราะเบียดเบียนสัตว์ มีผิวดุพรรณงามเพราะมักโกรธแค้นพยาบาท มีผิวดุพรรณดี เพราะไม่มักโกรธแค้นพยาบาท.

มีศักดิ์ต่ำเพราะมักริษยา มีศักดิ์สูงเพราะไม่มักริษยา.

มีโรคทรพญน้อย เพราะมีเชื้อเพื่อเจือจาง มีโรคทรพญมาก เพราะรู้จักเชื้อเพื่อเจือจาง.

เกิดในตระกูลต่ำเพราะกระด้างถือถือไม่รู้จักอ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระด้างไม่ถือถือ รู้จักอ่อนน้อม.

มีปัญญาทรามเพราะไม่ได้ถาม หรือ แสดงหาความรู้ มีปัญญามาก เพราะรู้จักได้ถามและแสดงหาความรู้.

ตามตัวอย่างที่แสดง ให้เห็นนี้ ย่อมจะเป็นเครื่องชี้ให้ตระหนักถึงความ

ดับต้นซบซ้อนของกรรมและการเวียนเกิดได้เป็นอย่างดี แต่ผลของกรรมของแต่ละบุคคลที่ทำไว้ เราไม่สามารถจะทราบได้แน่นอน ฉะนั้น จึงไม่ควรจะนำมาเป็นข้อกังวลใจ พึงรู้ไว้ว่ากรรมที่ได้ทำไปแล้วนั้นหักล้างไม่ได้ แต่สามารถจะสร้างกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นได้ตามปรารถนา เช่น ปลูกสร้างความคิดมีเมตตากรุณา มีความเห็นอกเห็นใจต่อบุคคลและสัตว์ทั่วหน้า อบรมความนึกคิดแต่สิ่งที่เป็นกุศล และข้อดีสำคัญเมื่อประสบโชคดีหรือโชคร้ายก็ตาม ควรมั่งคั่งรู้จักข่มใจไว้ไม่ให้ดีใจหรือเสียใจจนเกินไป การละเว้นความชั่ว กระทำความดี และชำระจิตใจให้สะอาดผ่องใส เช่นนี้จะประสบสุขชั่วกาลนาน.

ระบอบสังคมตามทัศนะของพระพุทธเจ้า

โดย

ดร. หลวงสุริยพงษ์พิสุทธิแพทย

พระพุทธเจ้าของเรา พระองค์ทรงสอนว่า ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปเฝ้านักคิดอยู่ดำโลกเรา ใครเป็นผู้สร้าง เพราะว่ามันไม่นำไปสู่ทางแห่งปัญญาและความรอบรู้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ได้รับเสรีภาพอันสมบูรณ์ พ้นจากเครื่องพันธนาการ ซึ่งดักคั่นเรามิให้เดินหลุดเป็นอิสระและก้าวไปสู่ทางแห่งความหลุดพ้น คือพระนิพพานได้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าของเรา พระองค์จึงทรงสอนแต่เพียงความจริงแท้ ที่จำเป็นเกี่ยวกับชีวิตให้เท่านั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ สังคมโลกนี้ตกอยู่ในสภาพแห่งการเปลี่ยนแปลง นั่นคือขึ้นอยู่กับ กฎแห่งกรรม อันจะหักเหได้ พระบรมศาสดาไม่ได้ทรงปฏิเสธการมีอยู่แห่งพระเจ้าหรือเทวดาบนสวรรค์ แต่พระองค์ตรัสว่า ท่านเหล่านั้นขึ้นอยู่กับกรรมของตนเอง กรรมดีและกรรมชั่วจะสิ้นสุดก็ต่อเมื่อได้ใช้กรรมของตนหมดสิ้นไปแล้ว.

มนุษย์เกิดมาเป็นมนุษย์ คนเกิดมาเป็นทาส เป็นยาจกหรือเป็นเจ้าก็เนื่องมาจากกรรมเก่า คนไม่เหมือนกันทุกคน แต่ละคนก็ล้วนแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย ทั้งนี้ ก็เพราะมนุษย์ได้ประกอบกรรมไว้ กรรมปรุงแต่งให้เป็นเช่นนั้น ความแตกต่างแห่งสังคมมนุษย์ ก็เป็นไปเช่นเดียวกับความแตกต่าง แห่งวิวัฒนาการของพืชแต่ละชนิด ความไม่เสมอภาคแห่งสากลโลก ดังกล่าวมานี้ เป็นผลแห่งกรรมอันไม่เหมือนกันของแต่ละชีวิต ๆ นั้นเอง.

พระพุทธเจ้าได้ทรงเป็นผู้ชี้ให้เห็นสาเหตุแห่งความไม่เสมอภาค และพระองค์ยังทรงบอกทางชนะให้ด้วย ชำนาญแห่งกรรมไม่ว่าจะปลดปล่อยให้แก่บุคคลมีชีวิตเป็นไปตามยถากรรม และตามสภาพสิ่งแวดล้อม แต่ตรงกันข้ามใคร ๆ ก็ตามารวมมีความเห็นชอบต่อดนมีความรู้แจ้งและมีปัญญา และ โดย

การปลุกฝังให้มีการหักห้ามการกระทำชั่วด้วยกาย, วาจา, และใจ ตลอดจนหัก
 ขบรมจิตใจให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณา มีคุณความดี — พ้นจากพันธะแห่งความ
 ชั่วร้ายพยายาบาท — มุ่งร้าย — โดภ อยากรได้ของของผู้อื่น — และความสุขโดยวิธี
 ปฏิบัติดังได้กล่าวมาแล้วนี้ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับความสงบและมีความสุขอันถาวร
 และย่อมเกิด ดวงปัญญา อันแจ่มกระจ่าง นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์
 ทั้งปวงไม่ว่าผู้ปฏิบัตินั้นจะอยู่ในภาวะ และเทศะใด ๆ.

ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และพลเมืองนับถือ
 คำสอนโดยมีรัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน ท่านอาจจะต้องมีค่าจ้างทำงานโดยได้รับค่าจ้าง
 เป็นการตอบแทน ถ้าท่านไม่พอใจนายจ้างหรืองานที่ได้รับมอบหมายให้ทำ ท่าน
 อาจจะลาออกหรือไม่ก็ อาจ ปรึบความ เข้าใจ กับนายจ้าง ของท่านให้ เห็นใจ อย่าง
 ฉันทมิตร หรือถ้าคนงานมีแรงก็อาจ ใช้วิธีหยุดงานและขอทรรณต์ต่อศาล. แต่
 สำหรับในประเทศที่เป็นเผด็จการแล้วท่านไม่มีเสรีที่จะไปเลือก สิทธิส่วนตัวเป็น
 อันไม่ต้องถดถอยถึง ทุกสิ่งทุกอย่างปกครองโดยคณะพรรค ๆ เดียวและเป็นพรรค
 ซึ่งผูกขาดในการเป็นรัฐบาลแต่ผู้เดียว มหาชนทั้งมวลต่างต้องตกเป็นทาส กลาย
 สภาพเป็นเครื่องมือของหัวหน้าผู้นำปฏิบัติโดยสิ้นเชิง.

พระพุทธเจ้า ทรง สอน สีลาตมาณพ ว่าควรจะ ดำรง ความเป็น อยู่ แห่ง
 ชีวิตอย่างไร

เป็นพระธรรมเทศนาซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอธิบายถึงระบบสังคมตามทัศนะ
 ของพระองค์ ความโดยสังเขปมีว่า:—

“ เบื้องแรก พุทธศาสนิกชนจะต้องงัดเงิน “ การกระทำ & อย่าง ”

(กรรมกิลเลศ) คือ:—

“ ฆ่าสัตว์ทมิชีวิต
 กิยเขาดังของที่เจ้าของเขาไม่ให้
 ประพฤติผิดในกาม
 พุดเท็จ ”

อีก ๕ ประการ (อคติ ๕) คือตเว้นจาก:—

“ถ้าเขียงพรากรักใคร่กัน
ถ้าเขียงเพราะไม่ชอบกัน
ถ้าเขียงเพราะเซดง
ถ้าเขียงเพราะกลัว.”

เว้นจากสิ่งที่ทำให้ตกตา (อบายมุข) ๖ ประการ:—

“คินนาเมาและยาเด็พยัคค
เทยจกต่างคิน
เทยจตุการเดน
เดนการพะนน
คบคนชั่วเป็นมิตร
เกยจคร้านทำการงาน.”

ทีก์ ๖ ในทางพระพุทศคำตนาม:—

“ทีก์เบองหน้า คอ มารดาบิดา
ทีก์เบองขวา คอ อจกรย
ทีก์เบองหตง คอ บุตร ภรรยา
ทีก์เบองซ้าย คอ มิตร
ทีก์เบองดาง คอ คนรับใช้ หรือ ลูกจ้างคองงาน
ทีก์เบองบน คอ ตมณพราหมณ.”

บุตรชิตามารุงมารดาบิดา ๕ ประการ คือ:—

“ท่านใดเดียงมาแต่จ เดียงคอบท่าน
ชวยทำกิจการงานของ ท่านให้ดำเร็จลุดวง
ตำรงวงค์ตักถ
ประพยัคคิน ให้เป็นคณครรับทรวัยมฤตค
เมือท่านลุดวงดับไปแล้วทำบุญชิตีให้ท่าน.”

มารดา บิดา ย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดา & ประการ คือ:—

“ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
ให้ตั้งอยู่ในความดี
ให้ศึกษาศิลปวิทยา
หาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้
เมื่อถึงเวลาอันสมควร มอบทรัพย์มรดกให้.”

อาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ & ประการ คือ:—

“ให้การแนะนำที่ดี
ให้เรียนดี
สอนวิชาความรู้ให้สิ้นเชิงโดยไม่ปิดบัง
ยกย่องให้ปรากฏในหมู่ศิษย์
ให้ความ บัองกัน ต่อศิษย์ และ ทำให้ ศิษย์ สนิทสนม กับ
มิตรสหาย.”

ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ & ประการ คือ:—

“ด้วยอุกขนยนรบั
ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้
ด้วยเชื่อฟัง
ด้วยอุปัฏฐาก
ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ.”

ภรรยาจะต้องปฏิบัติต่อสามีเป็นการตอบแทนโดย:—

“จัดการงานดี
ตั้งเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
ไม่ประพฤติดองใจสามี
รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้
ขยันไม่เกียจคร้าน ในกิจการทั้งปวง.”

กุดบุตรพึงบำรุงมิตร & ประการ:—

“ ด้วยให้ปัน
 ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ
 ด้วยประพฤติประโยชน์
 ด้วยความเป็นผู้มีคนเลื่อม
 ด้วยไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง.”

มิตรยอมอนุเคราะห์กุดบุตร เป็นการตอบแทน & ประการ:—

“ รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
 รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
 เมื่อมีภัยเขาเป็นที่พึ่งพ้านักได้
 ไม่ละทิ้ง ในยามวิบัติ
 นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร.”

นายพึงบำรุงคนใช้แต่ละคนงาน & ประการ:—

“ จัดการงานให้ ทำ ตามสมควร แก่ ก่อตั้ง ความ สามารถ
 ให้อาหารและค่าจ้าง ระวังดี
 รักษาพยาบาล ในเวลาเจ็บไข้
 แบ่งปันผลได้พิเศษ ให้เป็นครั้งคราว
 อนุญาตให้หยุดงานได้ตามกาลตามนัย.”

คนรับใช้หรือคนงานพึงปฏิบัติต่อบุคคล & ประการ:—

“ ดุกชนทำการงานก่อนนาย
 นอนที่หลังนาย
 ถ้อยคำแต่ของที่นายให้
 ทำการงานโดยขยันขันแข็ง
 ช่วยผดุงไว้ซึ่งคุณความดีของนาย.”

กุดบุตรพึงบารงสมณพราหมณ์ & ประการ:—

“ น้อมเข้าหาท่านด้วยอหิชาศรัทธาอันตั้งงามด้วย กายกรรม วาจกรรม และ มโนกรรม.

ด้วยความเป็นผู้ไม่ บิดประคูด คือ มิได้ห้ามไม่ให้ เข้าบ้านเรือน สงเคราะห์ดีด้วยขามีสถาน.”

สมณพราหมณ์ได้รับบารง & ประการ ฉะฉานแล้ว ย่อมอนุเคราะห์

กุดบุตรด้วย ๒ ประการ:—

“ บอingkันไม่ให้กระทำความชั่ว ให้คงอยู่ในความดี อนุเคราะห์ดีด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังธรรมซึ่งยังไม่เคยฟัง ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทวงสวรรค์ให้.”

ทั้งหมดนี้เป็นการจัดระเบียบสังคม โดกตามหลักของ พระพุทธเจ้าอันเป็นอุดมการณ์แห่งความเกี่ยวพันกันในหมู่มนุษย์ ซึ่งสมาชิกของสังคมนี้มีหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองโดยเฉพาะ การจัดระเบียบสังคมแบบนี้ ชนทุกชนก็จะสนิทสนมกลมเกลียวกันและเต็มไปด้วยความผาสุก อันเกิดจากต่างฝ่ายต่างให้ประโยชน์แก่ได้รับประโยชน์เต็มอหน้ากัน เป็นระบบสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง เป็นระบบที่มหาชนทั้งปวงปฏิบัติได้ และเป็นประโยชน์จริงๆ ไม่ว่าจะอยู่ใน ดัทธิ เชื้อชาติหรือสัญชาติใด เป็นระบบที่เหมาะสมทุกกาลสมัย อย่างไรก็ตาม ชาวเจ้าช้อยาชกตั้งคิดว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเงื่อนไขไว้ว่า บุคคลจะต้องแสวงหา ปัญญา เป็นเบื้องต้น และก่อนที่จะนำความสงบสุขและสันติภาพไปยื่นให้ผู้อื่น คือเองจะต้องสร้าง ความสุขและสันติภาพ ขึ้นภายในจิตใจเสียก่อน อีกนัยหนึ่งก็คือ เราจะต้องเป็นนายตัวเอง มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะต้องปลดปล่อยให้มีขึ้นในส่วนลึกแห่งจิตใจ แล้วจึงนำธำมด โดกเข้าสู่ภราดรภาพของประชาธิปไตยอันแท้จริงได้.

พุทธศาสนาก้าวหน้า

(Progressive Buddhism)

“ เซอร์มิต ”

สมัยโกธกัฏฐพุทธกาล ซึ่งเป็นเวลาที่ โดลกกำลัง มีความเจริญในทาง
ศึกษาและทางวิทยาศาสตร์สูงขึ้น ๆ เป็นลำดับ และตทัชชหิณณินต์กำลังทำลาย
ศาสนาโดยอ้างเหตุว่า นอกจากศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต
ของมนุษย์แต่ยังเป็นสิ่งที่ให้โทษและตัดทอนความเจริญของโลก เพราะถ้าสมัย
และมีบัญญัติที่พิสูจน์เอาความจริงไม่ได้ หรือขัดต่อกฎธรรมชาติและวิทยาศาสตร์
จนเจ้า แห่ง ตทัชชหิณณินต์ ชนนานนาม ศาสนา ทั้งหลาย ว่า เป็น เสมือน ยา เด็ดคิด
ให้โทษ อันสมควรจะกวาดล้างให้หมดสิ้นไป.

ก่อนนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวว่าการเปรียบเทียบศาสนาว่าเสมือนยา
เด็ดคิดให้โทษนั้น เป็นการเปรียบเทียบที่ผิดและเขลาที่สุด เพราะแก่นของศาสนา
ที่สำคัญตามศาสนา คือ พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม มีเหมือน
กันหมด คือตั้งสอนให้คนมีศีลธรรมและความประพฤติดี ซึ่งเป็นยอดปรารถนา
แห่งสังคมของมนุษย์และแห่งสันติของโลก ฉะนั้น คอสมอนินต์ที่ตั้งสอนและ
บังคับให้ทำลายต่างศาสนานั่นเอง และเป็นตัวยาเด็ดคิดให้โทษอย่างร้ายแรง
เพราะคำสอนของตทัชชหิณณินต์ไม่เป็นสิ่งที่มนุษย์ส่วนมากที่มีจิตใจเป็นเสรีปรารถนา แต่
ด้วยเหตุที่เจ้า แห่งตทัชชหิณณินต์ ต้องการทำลาย ตัทธิระบอบ ประชาธิปไตยและ
นายทุนให้หมดทุกหนทุกแห่ง จึงพยายามทำลายศาสนา ซึ่งเป็นกำแพงอัน
เข้มแข็งสำหรับกั้นตทัชชหิณณินต์ ซึ่งเต็มไปด้วยความโหดร้าย ซ้ำกัน
เขาก็ถึงเป็นทาส และยุแหย่แฉ่เลี้ยงให้เกิด โกลาหล เพื่อจะสร้างวิมานใน

อากาศ หรือคนกตปพฤกษณ์เมือง แห่งศาลนาพระศรีอารียเจ้า ซึ่งกต่าว่าจะ
มาในอนาคคหลายพันหลายหมื่นข้างหน้าโน้น.

แต่เราต้องยอมรับว่า ศาลนาดำคัญทั้งดำนั้น ซึ่งเป็นของเก่าแก่ย่อม
มีเปลือกแตะกะพเจือปนอยู่มาก แตะทั้งการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นบัญญัติของพระ-
พุทธเจ้า หรือพระเจ้าที่แท้จริงได้เกิดเป็นปัญหา มาก หนึ่ง กฎแห่งธรรมชาติมี
อยู่ว่า สิ่งทั้งหลายต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลแตะภาวะทั่วๆ ไป ถึงหากว่า
ธรรมะ เช่น อริยสังคีติ จะอยู่นอกกฎธรรมดานี้ ก็มีธรรมะแตะวินัยบางข้อ
บางอย่างอันสมควรจะถูกปรับปรุงให้เหมาะสมควรแก่ภาวะแตะความจริง สมัยนั้นอยู่มาก
ข้าพเจ้าเชื่อว่า พระพุทธองค์น่าจะได้ทรงอนุญาตไว้ในที่ใดที่หนึ่งว่า เมื่อถึงกาล
เวลาที่เหมาะสมหรือจำเป็นที่ขมนุมสังฆจะแก้ธรรมวินัยซึ่งเป็นข้อเล็กน้อยได้ แต่
ต้องไม่ให้ผิดค่อหตักซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เช่น อริยสังคีติ เป็นต้น.

หนึ่ง ควรจะระลึกไว้เสมอว่า เราจะต้องระมัดระวังการที่จะอ้างว่า
อะไรเป็นพระพุทธรบบัญญัติ เพราะตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้านิพพานเป็นเวลาเกือบ
สองพันห้าร้อยปีแล้ว คงจะมีเกิดอาจารย์แตะคัมภีร์ธรรมะต่างๆ แตะขนตาม
ความคิด แตะการวินิจฉัยของตนเองเป็นจำนวนมาก ก็ย่อมจะมีการกระทำเพื่อ
ให้คนในสมัยหนึ่งๆ เกิดความเลื่อมใสตามความเห็นของเกติอาจารย์นั้นๆ ได้.

ทั้งศาลนาที่กต่าอนามาแล้ว มีหลักมูลฐานเหมือนกันหมด คือ
(๑) ศรัทธา (๒) ความบริสุทธิ์ และ (๓) ความเมตตากรุณา จะต่างกันอยู่
ในเรื่องข้อไข ก็ไม่ใช่เป็นข้อสำคัญ เช่นทางพุทธศาสนาให้มีความเชื่อว่าพระ-
พุทธเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ครีดีแตะบัญญัติธรรมอันถูกต้องได้ จึงเป็นที่ควรเคารพบูชา
แต่ให้ถือการปฏิบัติเป็นสำคัญกว่าการบูชา ส่วนศาลนาคริสต์ียนแตะศาลนา
อิสลาม ให้มีศรัทธาเชื่อว่าพระเจ้าท่านนั้นเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในโลกลี้ และสามารถ
บรรเทาอดรรพพิลงทั้งหลายให้เป็นไปอย่างใดก็ได้ แต่พระเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ก็มีความ

ประสงค์จะให้คนทั้งหลายเป็นคนบริสุทธิ และมีความเมตตากรุณา เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้แต่สัตว์จึงจะฆ่าเพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นอาหาร หรือป้องกันอันตรายเพื่อนมนุษย์ หรือเพื่อประโยชน์ในทางวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นบาปก็ดี ก็ห้ามไม่ให้ฆ่าหรือทรมานสัตว์โดยไม่จำเป็น.

ส่วนเรื่องคนตายแล้วเกิดหรือสูญไปเลยนั้น แม้จะแตกต่างกันในหลักแต่ผลก็เหมือนกัน ทางพุทธศาสนามีความเข้าใจกันอยู่ทั่วไป (พระพุทธรเจ้าจะได้อิสรภาพ หรือไม่ได้เป็นที่สงสัย) ว่าตายแล้วต้องเกิด เว้นได้แต่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ไปนิพพาน จึงไม่เวียนเกิดเวียนตายอีก แม้ทางคริสต์ศาสนาและศาสนาอิสลามจะว่า คนที่ตายไปแล้วทั้งโลกจะคงไปรอคอยพระเจ้าอยู่จนถึงเวลาที่พระเจ้าจะมาโดยผู้แทน เพื่อชำระและตัดสินว่า ถ้าใครทำดีและเชื่อพระเจ้า ก็คงทรงบรรเทาให้ฟื้นขึ้นมา และมีชีวิตเป็นสุขตลอดไป ถ้าใครทำชั่วและไม่เชื่อพระเจ้า ก็เป็นอันคงตายตลอดไป ผลมันก็เหมือนกัน.

บัดนี้ ได้มีคติธรรมใหม่ เรียกว่า การสร้างกองทัพธรรม (Moral Rearmament) โดยให้ถือคติดีประการ คือ (๑) มีสติด้วยประการทั้งปวง (๒) มีความบริสุทธิ์ด้วยประการทั้งปวง (๓) ไม่เห็นแก่ตัวด้วยประการทั้งปวง และ (๔) มีความเมตตากรุณาด้วยประการทั้งปวง ทั้งได้มีทางการปฏิบัติให้ชักชวนให้คนทั้งหลายร่วมมือกันโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา และต่างคนต่างพิจารณาคุณค่าของคิดว่า มีความบกพร่องในคติดีประการน้อยอย่างใดบ้าง แล้วพยายามแก้ไขเสียให้ดี ถิ่นเมฆหตุกของศาสนาทั้งหลายรวมอยู่ในหลักดีประการนั้นแล้ว คตินี้ยอมเพิ่มกำลังให้ผู้ถือไม่ศาสนาใด ทุกรูปทุกนาม บำเพ็ญกรณียกิจตามศาสนาของตนๆ ได้ดียิ่งขึ้น ยิ่งกว่านั้นผู้ไม่ถือศาสนาใด ๆ ถ้ายังจะยึดคติดีประการให้มั่นแล้ว ก็ได้ประโยชน์เกื้อหนุนแก่กัน.

เราผู้ถือพุทธศาสนาย่อมจะกล่าวได้ด้วยความรู้ใจว่า แม้จะมีบางประการที่ในศาสนาของเรายังพิสูจน์ไม่ได้ว่า ถูกต้องตามหลัก วิทยาศาสตร์ หรือไม่

กดี แต่ในประการที่ด้าคัญ ค้าดนาของเรา เช่น ให้พิจารณาเหตุผลแล้วจึงเชื่อ
 และถ้อว่าคนเรามีความลุ่มหรือทุกข์ แต่ัวแต่กรรมดีหรือกรรมชั่วของตัว เป็น
 การถูกต้องตามหลัก วิชาศาสตร์ และกฎแห่ง ธรรมชาติ มากกว่า ค้าดนาใด ๆ ใน
 โลกนี้ แต่ข้าพเจ้าขออย่าว่า พุทธมามกะชั้นผู้นำ และเป็นผู้มีการศึกษาทั้งหลาย
 ผู้หวงย่นยงคงทนแห่งค้าดนาจะต้องเป็นผู้ มีคติก้าวหน้าตาม ความก้าวหน้า ของ โลก
 มนุษย์ จะหยุดอยู่กับที่หาได้ไม่.

ขอให้เหตุผลแห่งพุทธค้าดนาก้าวหน้า จงดตบรรดาตให้ท่านผู้อ่าน
 ทั้งหลายถ้อคิดพิจารณา ค้อ มีดีจ, มีความบริดุทธิ ไม่มีการเห็นแก่ตัว และมี
 เมตตากรรณาด้วยประการทั้งปวง และเกิดมีความเกษมดี้ารายทั้งหน้าก้นเทอญ.

นิทานต้นเรื่องเมืองหงสาวดี

ความบังเกิดชนแห่งเมืองหงสาวดี มีในธรรมเจดีย์อารมภกถาดงน
กต่างว่าแถบเชิงภูเขาคันธมาทนบรรพต ภูเขาคชคีรีโดยนามเมืองชัยญวดี ใน
เมืองนั้น ๖ ชกษัตริย์เสวยราชย์ ที่ตั้งกษัตริย์นั้นชื่อสันนระงคภา มีอำนาจมาก
มหารัตตโยนกรัตตะ พระราชานันปกครองถิ่น เหตุไรได้ปกครองกตองพระยา
ทริดาหนะที่พระอินทร์ประทานแก่พระฤษันั้น พระยาทริดาหนะนั้นได้ไว้ เมื่อครั้ง
มารรบกับพระเจ้ามัญจราช ขณะพระเจ้ามัญจราชแฉ้วไปบรรทมในป่า มีความ
ประมาท พระยาฉนวนรตักไปได้ โดยอำนาจปกตองนั้น พระยาฉนวนรนั้นมึบวิจว
นึบด้วยพันเที่ยวทั่วไปโนป่าภูเขาต่าง ๆ เทียมมาถึงชายป่าถึงเมืองชัยญวดี ครังนั้น
ตั้งมิงสันนระงคภาที่มีพระราชธิดาองค์หนึ่ง อาจารย์โหรามนตรี มีตูกศิษย์คนหนึ่ง
มีหุตเป็นปมตังร้อยปมเต็มหน้า ปตูกมะนาวไว้คั่นหนึ่ง รดด้วยน้ำขี้ตัสวระ มะนาว
นั้นถึงตูกตูกาตที่จะมีผล ๆ หนึ่งแตกดมใหญ่ด้วยน้ำใคร่ มาณพศิษย์โหราคาสตร์
เก็บได้ ไปเฝ้าพระเจ้าตั้งมิงสันนระงคภาทกับโหรอาจารย์ พระราชธิดาเห็น หุตพระราช
บิดา ๆ บอกแก่โหรจารย์ ๆ ขอแกศิษย์ถึง ๓ ครั้ง มาณพศิษย์ให้แก่อาจารย์ ๆ
ถอยแก่พระราช ๆ ทรงพระราชทานแก่พระราชธิดา ๆ ได้แต่มีความอยากเดี่ยว
ผลมะนาวนั้น ครันเดี่ยวแฉ้ว มีปฏิสันธิตังชน นางประสูติเป็นชาย พอรู้ย่างได้
พระราชให้หาผู้ร่วมตั้งวางต์ ทุกผู้ทชนเฝ้าให้ถอกด้วยคนดะผล พระองค์ค่อย
ตอบคุดัน เด็กชายนั้นครันเห็นมาณพนั้นเดินไปในท่ามกลางชนทั้งหตาย ก็ไปรับ
เอาผลกตด้วยที่มาณพปมหุตนั้น พระองค์ได้หุตพระเนตรแฉ้ว เด็กนั้นครันได้
กตด้วยจากมาณพนั้นแฉ้วไม่หาผู้อื่น กตบัดถานแห่งคน ครังนั้นพระองค์ได้จัดแพ
พร้อมทั้งชาด & ประการ แฉ้วถึง & ประการ แฉ้วเครื่องเรือน มีฝั่งแฉ้วชวาน
เป็นคั่นได้ในแพ พระราชธิดาทังมาณพแฉ้วพระราชนัดดา บรรทุกแพแฉ้ว

ทรงดอยไปขึ้น แดแพนน้อยไปติดหาดแทบภูเขาโคหนึ่ง มาณพนนชนไปตั้งห้าง
 ทัพในสถานทีนั้นอยู่ แต่ ๆ อยู่มาเข้าเข้าป่าได้เห็นไม้ (อุโตกญ์) ในบ้านนั้น มาณพ
 นั้นได้โคนไม้ดังประมาณ ๑๐๐ ท่อนแต่กุดบับ เวลาเย็นนั้นถึงทงหลายมาตีเกาะ
 กุดของนั้น ไม้ทงหลายในทงแห่งตนได้ตั้งชนแต่ ๆ ครนรุ่งชนมาณพนนได้ไปโคน
 ดงอีก ถึงทงหลายนั้นกุดกุดของปลุกตนไม้ชนอีก ทำดังนถง ๓ ครั้ง มาณพคิดว่า
 เหตุคงมีในเรื่องนี้ ก็กุดบับสถานทีแห่งตน มาร้าฟังวงพระราชธิดาตั้งแต่อยู่มามิได้
 เฉยจาจาตรัดกับเราเลย ทำอย่างไรเราจะได้ตั้งเสียหนอ มาณพคิดออกอุบาย
 เอาก้อนเต้า ๒ ก้อนตั้งจะหุงข้าว ไซ้ไก่บึง ๆ ก็ไม่ลุก ข้าวหุงไม่ได้ ครึ่งนั้น
 พระธิดามีว่าจว่า คนเขาคี่แล้งมาเขาไซ้ก้อนเต้า ๓ ก้อนเขาหุงข้าว ไซ้ไก่เขาว่าง
 บนจอมข้าวฝ้ายบดต้องลุกไป มาณพได้ฟังแล้วคอบว่า แน่ะ, พระราชธิดา เรา
 ไปวันนการกุดบับคงช้า เมื่อตั้งเสร็จแล้ว ได้หน้าไม้และดุกชนุกี่เข้าป่าไปได้พื้นไม้
 ตั้งตั้งเก่าแล้วแอบมองดู ในเวลาเย็นจวนรเหล่านนั้นมาข้างไม้อุโตกญ์ใหญ่ (ภาษา
 รามัญ) พวกตั้งนั่งและยืนกันอยู่ พระยาจวนรเด็ด เขากิ่งใบทองกวาวมาตีกุดของ
 ไม้ทงหลายตั้งชนต้น แต่ ๆ มาณพได้เห็นแล้ว รุ่งชนวันใหม่ พื้นไม้ดังอย่างเคย
 แล้วในสถานทีไม้อุโตกญ์ใหญ่ ซึ่งเป็นที่อยู่ของตั้งใหญ่ นั้น ชุกอุโมงบึงด้วยใบไม้
 ซ่อนค้อยู่ในอุโมงนั้น แต่ ๆ จวนรเหล่านนั้นเมื่อถึงเวลาเย็น ก็พากันมาประชุมในที่
 นั้น ๆ ล้วนพระจวนรได้นั่งแถบต้นไม้ใหญ่ นั้น มาณพรัยบมได้โอดออกจากอุโมง
 โดยเร็ว จับพระยาจวนรได้ แถงอากุขปรารภจะประหารพระยาจวนร ๆ จึงบอก
 ว่า แน่ะ, ท่านอย่าฆ่าเราเลย กุดของเราใบนี้ มีอานุภาพมาก เราจะให้ท่าน ๆ
 ปรารภนาถึงโตโดยอานุภาพกุดของนี้คี่เข้าได้ดิน แต่ ๆ แม่นั้นแฉะแฉด เมื่อปรารภนา
 จะไม่ให้ตกและรั้นก็ได้ คี่กุดของใบนี้เข้า ถึงน้ำใหม่หาคัดมุทให้แห้งคี่องแห้งไป
 คำมประดังคี่ดิน ด้วยอานุภาพกุดของนี้ แม่งถึงทพทั้งดีที่คี่ให้มาดอ้มอยู่ เรา
 ปรารภนาจะให้หนี อธิฐานเข้าคี่กุดของนี้ได้ฟังแตกไปดิน แต่ ๆ กุดของนี้ท่านรับไป
 ชีวิตเราท่านจงให้เทอญ ๆ

มาณพริ้วยปมहुตได้ตั้งตั้งนั้น มาวิจารณ์ว่าตอเรานเหตุทมิหน้าเค็ม
 ไปด้วยปมहुตนั้นโดยร้อย นางชคตียาจึงได้เกลี้ยตเรามาใช้ๆ ด้วยอาณุภาพกตอง
 เรามี่หน้ามีปมต้นไปแล้ว ก็จะเป็นที่รักของนาง แด ๆ เมื่อกคิดตั้งนั้นแล้ว จึงรับเอา
 กตองนั้น ปล่อยพระยาอานรทำตั้งตั้งกับ ๆ โดยอาณุภาพกตองนั้น อธิฐานตั้ง
 ปมहुตหายต้น แด ๆ มีตรีระรูปงาม แด ๆ เมื่อกถึงบ้าน นางชคตียาได้ทักหน้าแล้ว
 ห้ามว่า อย่าเข้ามาใกล้เรา ถ้ามีเรามาอยู่ ข้าพเจ้าแหละเป็นด่ามี นางตอบว่า
 ท่านนหมปมहुตเค็มหน้า ข้าพเจ้าแหละ เมื่ออยากเห็นจะให้เห็น คักกตองเข้าอีก
 หน้าหนึ่ง ปมहुตกตบเค็มหน้าซนตั้งเก่า นางตำรวดยิมในทันใดนั้น เหตุอาณุภาพ
 กตองนหมตงตองมีจิตเป็นหนึ่ง คักกตองให้บังเกิดข้าทนายหญิงชาย คชยานพาหนะ
 รับชกตบนคร ๆ ชาวประชาราษฎร์พืดเมืองเข้าใจว่าด่ามีนตราชยกมาเอาชัย ยก
 ออก, พอแต่ได้ยินเสียงกตองเข้า ทัพแตกไปดิน แด ๆ พระเจ้าส้มิงสินะคงคา
 ทรงพระพิโรธ ให้ทูตออกไปเจรจาทัพ ได้ทรงทราบว่ามาณพริ้วยปมहुตผู้เซยแต่จ
 ทรงพระโสมนัสยิ่ง ทิศตะวันออกชกชวยเขาเมืองสุวรรณอดต้นนั้นยกให้ปกครอง แด ๆ
 เตะระกตองทริวาทนะนั้นที่ได้ปกครอง มีอาณุภาพ ไทย พม่า ฝรั่งเศสที่ใกล้เคียง
 ต้องส่งบรรณาการตั้งทุกประเทศ แด ๆ

วิจารณ์

นิทานเรื่องนี้อยู่ในอารัมภกถาเรื่องธรรมเจดีย์ พระสุเมธมุนี (สังกัจจโ
 ลับ) วัดชนะสงคราม ท่านแปลจากภาษามอญ เมื่อได้มาอ่านแล้วเห็นประหลาด
 ตั้งเป็นนิทานอันเดียวกับ "เรื่องนายแต่นปม" ของไทยที่พิมพ์ไว้ข้างคั่นหนังสือ
 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม อ้างว่าเป็นนิดาของพระเจ้าอยู่ทอง
 ซึ่งสร้างกรุงศรีอยุธยา ในนิทานมอญเรียกว่านายร้อยปม อ้างว่าเป็นนิดาของ
 กุมาร ผู้มีบุญเกิดอย่างผิดธรรมดา และมีอาณุภาพด้วยกตองที่ได้มาจากถึงเช่น

เดี๋ยวกัน ขอนให้เห็นว่าโครงนิทานเรื่องนายแดงปมแตะร้อยปมนี้ เดิมหน้าจะเป็น
 นิทานในอินเดีย พวกชาวอินเดียพากันมาเล่า รักันแพร่หลายทั้งในเมืองมอญและ
 เมืองไทย มอญหรือไทยผู้แต่งพงศาวดาร จึงดัดมติดีเอามาแต่งเป็นต้นเรื่องเฉลิม
 พระเกียรติยศซึ่งตั้งวงศ์ใหม่ในประเทศของตน แต่ใครจะเอาอย่างไรใน
 ระหว่างมอญกับไทยหาทราบไม่ อันนิทานแต่งดงปาฏิหาริย์ของปฐมกษัตริย์ ผู้ตั้ง
 ราชวงศ์ ยังมีอีกหลายเรื่อง ดูราวกับถือกันว่าเป็นจะต้องมีทุกประเทศ เช่น
 นิทานเรื่องพระเจ้าปทุมศุริยวงศ์เมืองเขมร และนิทานเรื่องพระเจ้าสุโขทัย เรื่อง
 พระยาแกรอกเมืองริมหนองโตนเมื่อก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้น แต่ดูเหมือนจะ
 ดงความเห็นเป็นยุติได้ว่า นิทานพวกนี้แต่งขึ้นเมื่อ ท่านผู้มีบุญนั้นๆ ต้องไปช้านาน
 แล้วทั้งนั้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง แต่งเมื่อไม่มีหลักฐานจะรู้ความจริงได้แน่นอน
 ๕๕
 ทงนน.

นิทานเรื่องตงเมืองหงสาวดี

เมื่อจุดศักราชในปฐมปริจเฉทได้ ๕๒๒ ปี เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ วันพุธ
สมเด็จพระโกตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสแล้ว ๘ พรรษา ในพรรษาเป็น
ที่ครบ ๘ นั้น ได้ตั้งเทียบจาริกมาถึงภูเขาสู้ที่ศันมรังสิต ซึ่งบัดนี้เป็นที่ตั้งเมือง
หงสาวดี ในประเทศรามัญ ครั้นนั้นประเทศซึ่งจะเป็นที่ตั้งเมืองหงสาวดียังเป็นทะเล
อยู่ แต่เขาสู้ที่ศันนั้น เมื่อน้ำแห้งงวดลงไปผุดขึ้นสูงประมาณ ๒๓ วา แต่ดู
แต่ไกลเหมือนพระเจดีย์ ครั้นนาชนเบียมฝังเห็นพอกพระเพอมนำอยู่ เพราะเหตุ
นั้นพวกมอญจึงเรียกว่าสู้ที่ศันบรรพต ครั้นกาลล่วงมาภายหลัง ไม่รักฟังออก
อันบทยอดเขานั้นหนึ่ง เรียกว่าเขาสู้ที่ศันมรังสิตผุดขึ้นมา คำที่ว่าผุดขึ้นมา
นั้นนานมากก็เปลี่ยนแปลงไป พวกมอญทั้งหลายเรียกว่ามตาจจนทุกวันนี้ เมื่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงประเทศที่จะตั้งเมืองหงสาวดีนั้น พระองค์มีพระ
พิศุทธิ์ตรงไปข้างทิศตะวันออก ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นหงส์ทองสองตัวลงเดินนำ
พระองค์ตรงทรงทำนายว่า กาลดับไปภายหน้าประเทศที่หงส์ทองทั้งสองลงเดินนำ
อยู่นั้น จะเป็นมหานครขึ้น ชื่อว่าเมืองหงสาวดี และจะเป็นที่ตั้งพระราชศานุเจดีย์
พระศรีมหาโพธิ์ พระศาสดานาคำสั่งสอนของเราจะรุ่งเรืองอยู่ในที่นี้ พระองค์ทรง
ทำนายไว้ดังนี้ ครั้นสมเด็จพระพุทธเจ้า นิพพานล่วงไปแล้วได้ ๓๐๐๐ ปี หาดทราย
ที่ภูเขาสู้ที่ศันมรังสิตนั้น คนขึ้นมาได้ประมาณ ๓๓ วา ข้างทิศใต้นั้นเมื่อนาชนเบียม
ฝังแล้ววัดได้แค่ ๓ วา

ครั้นนั้นเรือเกศราใหญ่ตัวหนึ่งแล่นข้ามมาแต่เมืองพิทยานครจะไปค้าขาย
เมืองสุวรรณภูมิ เมื่อแล่นมาถึงประเทศที่จะตั้งเมืองหงสาวดี แหกพอกเรือเกศรา
ได้เห็นหงส์ทองสองตัว ซึ่งเฝ้ามาแต่ลุ่มหงส์ที่สมเด็จพระพุทธเจ้าทอดพระเนตร

เห็นแล้วในกาลก่อนนั้น ดงมาเด่นหน้าอยู่บนหาดทราย ก็พากันพิศวงชมเหยงหงส์นั้น
 ครั้นกลับไปถึงเมืองพิทยานคร แขนงนายเรือชนไปกราบทูลพระเจ้าบดินทรราชาฯ ได้
 ทราบเหตุมหัศจรรย์ดังนั้นแล้ว จึงควรถตามอาจารย์ผู้หนึ่ง ชื่ออาทิตย์ภาวทวาชะ
 เป็นผู้ฉลาดรู้ไตรเพท รุกขชาติและคัมภีร์ต่าง ๆ รู้จดหมายเหตุอันยิ่งใหญ่ก็มาก
 อาจารย์อาทิตย์ภาวทวาชะกราบทูลว่า ในคัมภีร์จดหมายเหตุมีมาว่า ครั้งพระ
 โคตมพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ เสด็จไปสู่เมืองสุวรรณภูมิครั้งนั้น ครั้นเสด็จมาถึงประ
 เทศที่หงส์ทองทั้งดองเด่นนานน ได้ทรงทำนายไว้ว่า ที่นั่นนานไปภายหน้าจะเป็น
 ทศกัณฐ์นครชนแห่งหนึ่ง แม้ถึงในคัมภีร์ไตรเพทก็มีความว่าไว้เช่นนั้นด้วย พระ
 เจ้าบดินทรราชาจึงควรถว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าเราจะให้ข้ามไปกำหนดจดหมายไว้ ให้เป็น
 สำคัญเสียก่อนจึงจะชอบ นานไปภายหน้าจะได้เป็นอาณาเขตของเราสืบไป แล้ว
 จึงให้เอาเสาศีดาทองหนึ่ง ยาว ๗ ศอก ใหญ่ ๕ กำ ให้จารึกอักษรศักดิ์ราช มี
 เดือนฉกษณขึ้นแรมไว้ว่า ประเทศนี้ พระเจ้าบดินทรราชาผู้ครองเมืองพิทยานครได้
 มาจงใจเป็นสำคัญ แล้วจึงให้หุ้มเสาศีดาไว้ด้วยแผ่นเหล็กทำให้แน่นหนาเสร็จ
 แล้ว ให้อาจารย์อาทิตย์ภาวทวาชะ คมพอกแซก ๕๐๐ ดงเสศราชข้ามมาถึงประเทศ
 ที่จะดงเมืองหงส์ทองดี พอเป็นเวदानาชนเข้าทอดลมอยู่ริมฝั่ง โกลฏภูเขาคำบดหนึ่ง
 ซึ่งตั้งอยู่ข้างทิศใต้แห่งภูเขาสัตกัณฐ์มรังสิต ภูเขานั้นพวกมอญเรียกว่าภูเขาชอย
 กระบี่ คำไทยว่า เป็นทรงเรือทะเล อาจารย์อาทิตย์ภาวทวาชะก็ดงเรือศักดิ์ของ
 ศักดิ์รเรียงไปดุกษณภูมิซึ่งจะเป็นที่ตั้งพระนครได้ จึงได้เห็นหาดทรายที่หงส์ทองทั้ง
 คู่ดงมาจับอยู่นั้น ดงสมควรจะเป็นที่ตั้งราชธานีได้ แล้วให้หุ้มเสาศีดาลงไว้ในที่นั้น
 ให้เป็นสำคัญ ครั้นเสร็จการแล้วก็แค้นเสศราชกลับมากเมืองพิทยานคร ตั้งแต่พระ
 เจ้าบดินทรราชาให้อาจารย์อาทิตย์ภาวทวาชะข้ามมากับเสาศีดานั้น ครั้นดงไป
 อีก ๓๐๐ ปี หาดทรายที่หงส์ทองทั้งคู่เคยมาจับอยู่นั้นคนคอนชนเป็นแผ่นดิน ในเมือง
 พิทยานครนั้นแล้ว พระเจ้าบดินทรราชาดงไปแล้ว บุตรพระเจ้าบดินทรราชา ชื่อ

เจ้าศิริราชา ได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา ครั้นพระเจ้าศิริราชาตวงไป
แล้วพระราชกุมารของคหบดีชื่อว่า บัณฑิตราช เป็นบุตรพระเจ้าศิริราชาได้ครอง
ราชสมบัติสืบไป เมื่อพระเจ้าบัณฑิตราชได้ราชสมบัตินั้น ได้ทราบว่าเจ้าศิริราชาซึ่งพระ
เจ้าปู่ให้ข้ามไปปักใจนั้น จะมีผลประโยชน์อยู่ จึงให้อำมาตย์ผู้หนึ่ง ชื่อสจจาทูโด
คุมพวกแขก ๗๐ คน ให้ข้ามมาอยู่รักษาประเทศที่จะตั้งเมืองหงสาวดีนั้นไว้ ตั้ง
แต่สจจาทูโดข้ามมารักษายู่นหนึ่งตวงไปอีก ๕๖ ปี ประเทศที่จะตั้งเมืองหงสาวดีนั้น
คือนั้น บางแห่งเป็นที่ไร่นา บางแห่งเป็นป่าหนามรกชัฏอยู่.

ครั้นนั้น ในเมืองอริทรบุรี คือเมืองกุฎาม พระเจ้าโถงธรรมได้ครอง
ราชสมบัติในเมืองธรรมวดีคือเมืองตะเทินนี้ พระเจ้าอินทมหาราชได้ครองราช
สมบัติ ฝ่ายข้างทิศใต้ป่าเมาะคะมะมีเมืองหงสาวดี เมืองรวมวดี คือเมืองย่างกุ้ง
พระเจ้าแผ่นดินที่ได้ครองราชสมบัติในเมืองรวมวดีนั้น ๗ องค์ องค์เป็นคาร์บ ๗ นั้น
ทรงนามพระเจ้าเด่นคงคา ในภูเขาครงนาคคือภูเขาครงนาคนั้น มีพระฤษี
องค์หนึ่งชื่อโตมดาบสอาศัยอยู่ ยังมีนางนาคคองหนึ่งแปลงเพศเป็นกุมารีขึ้นมาเที่ยว
อยู่ภูเขาครงนาค ครั้นนมเพทยาชรคนหนึ่ง เป็นบุตรพระเจ้ากิงจิงคราชฐี
เที่ยวมาถึงภูเขาครงนาค ครั้นเห็นนางนาคกุมารีรูปงามกมลจิตรักใคร่ ได้ร่วม
สังวาสกับนางนาคกุมารีนั้น นางนาคกมลจิตรักใคร่ฟองๆ หนึ่ง สักขางสะอาดเหมือนขี้
เงิน เพทยาชรได้เห็นฟองนาค จึงรู้ว่านางกุมารีนั้นเป็นชาตินาค กมลจิตเบือหน่าย
หลุดหนีไปจากที่นั้น นางนาคกตงฟองไว้ในที่นั้นแล้วถลันตงไปเมืองนาค เพศ
วันหนึ่ง พระโตมดาบสเที่ยวหาผลไม้ ได้เห็นฟองนาคก็เก็บมารักษาไว้ ครั้นถึง
กาลถลันกำหนด ๓๐ เดือน ฟองนั้นก็แตกออกเป็นกุมารีมีรูปศรีอันงดงาม พระโตม-
ดาบสก็เลี้ยงรักษาไว้ เมื่อนางกุมารีจำเริญขึ้นตงอยู่ในประตมด้วยนั้น นายพราน
คนหนึ่งเป็นชาวเมืองรวมวดีได้เห็นนางกุมารีรูปงามประหลาด ก็ไปทูลพระเจ้าเด่น
คงคาให้ทราบ พระเจ้าเด่นคงคาก็ให้อำมาตย์คนหนึ่งออกไปขอต่อพระโตมดาบส
ครั้นได้มาแล้วจึงตงให้เป็นพระอัครมเหสี ทรงพระนามพระวิมลาราชเทวี มีพระ

โอรสสององค์ พระราชกุมารผู้ประสูติเมื่อเพดานมีพระสุริยคาหะ จึงให้ชื่อ
ว่าสมตกุมาร พระราชกุมารผู้หนึ่งประสูติเมื่อพระอาทิตย์เป็นสุริยคาหะแล้ว
และเป็นเพดานโมกขบริสุทธิ จึงให้ชื่อว่าสมตกุมาร เมื่อพระราชกุมารทั้งสองนั้น
จำเริญวัยใหญ่ชนแล้ว พระอัครมเหสีผู้เป็นมารดานกมัจจุคำรีบด้วยโทษกตัญญู
เมื่อพิโรธขัดเคืองทาสทาสีนางสนมผู้ใดแล้ว ผู้หนึ่งก็ตายด้วยกำลังพิษนาศ เพราะ
พระอัครมเหสีนั้นเป็นชาติินาคมาแต่เดิม พระเจ้าเสนาะคงคาทราบเหตุนี้ จึงตรัส
ถามเสนามาคยราชบุโรหิตว่า นางเป็นอย่างนี้จะมีเหตุประการใด บุโรหิตผู้หนึ่ง
ได้ทราบความมาแต่บิดาของตนได้บอกเล่าไว้ว่าพระราชเทวีเป็นชาติินาค จึงกราบ
ทูลตามเรื่องความที่ตนได้ฟังมาให้พระเจ้าเสนาะคงคาทราบ แล้วพระเจ้าเสนาะคงคา
ตรัสสั่งให้บุโรหิตประกอบยาให้พระอัครมเหสีประพรมผลัดต่างแบ่งนวด พระอัคร
มเหสีนั้นเป็นชาติินาคจริง ครั้นถูกยานั้นแล้วก็เกิดโรคชุ่มลมอมอิดโรยถอยกำลังไป
ถึงแก่กรรม คนทั้งหลายจึงรู้ว่านางเป็นชาติินาคจริง ข้ามาคยทั้งปวงได้ทราบเหตุ
ดังนั้นแล้ว ก็ไม่ยอมให้พระราชกุมารทั้งสองอยู่ในพระนคร จึงกราบทูลให้เชิญ
พระราชกุมารทั้งสองนั้น มามอบให้แก่พระโตมดาบผู้เป็นพระอัยยิกาไว้ พระราช
กุมารทั้งสองพี่น้องจึงไปถวายตัวทำราชการอยู่ในพระเจ้าอริทรมราช ณ เมืองสุ
ธรรมวงศ์และพระราชกุมารทั้งสองนั้นรูปร่าง กิริยาอาการก็เรียบร้อย แล้วฉลาดใน
ราชกิจน้อยใหญ่ด้วย เป็นคนโปรดสนิทชิดใช้ ในพระเจ้าอริทรมราชฯ ทรงใช้สอย
เข้าออกภายใน นางกัทราราชกุมารีผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้าอริทรมราชมา
ผูกพันรักใคร่กับสมตกุมาร ครั้นพระเจ้าอริทรมราชทรงทราบเหตุนี้ก็ทรงพระพิ
โรธ ตรัสสั่งจะให้จับพระราชกุมารทั้งสองประหารชีวิตเสีย พระราชกุมารทั้งสอง
นั้นรู้ตัวก็รีบหนีมาหาพระโตมณู แต่บอกความนั้นให้ทราบทุกประการ พระณู
จึงตั้งสอนว่า หลานทั้งสองอย่าอยู่ในที่นี้เลย พระเจ้าอริทรมราชทรงทราบแล้ว
ราชภัยคงจะมาถึงตัวหลานทั้งสองเที่ยงแท้ ประเทศที่หงสาวดีมีในที่โน้น คำโบราณ
เล่าสืบ ๆ กันมา ว่าจะมีราชธานีใหญ่ชนเมืองหนึ่ง บัดนี้ประเทศที่นั่นมีคนชน

เป็นแผ่นดินแล้ว แต่ยังไม่เป็นอาณาเขตของผู้ใด หาดานทั้งสองจึงข้ามไปตั้งอยู่ที่
 นั้นเกิด จะพันภัยอันตรายและอยู่เกษมสุขสืบไป พระราชกุมารทั้งสองรับคำพระ
 ฑาบดีแล้ว ก็เที่ยวเกลี้ยกตมได้คน ๓๗๐ คน จึงเอาไม้ไผ่มัดเข้าเป็นแพ ๓๗ แพ
 ครั้นถึงเทศ์กาตเดือน ๓๒ ก็พากันลงแพทั้ง ๓๗๐ คน ๑๐ คนต่อแพ แล้วข้ามมา
 จากฝั่งภูเขาแครงนาคไปข้างทิศตะวันตก จนถึงประเทศหงสาวดีแล้ว เข้าจอด
 แพอยู่ข้างริมภูเขาชอยกะบงททาชอว่าตะเตงทั้ง ๓๗ แพ แล้วพากันขึ้นไปยังบ้าน
 เรือนอยู่ในที่ร่มครวทั้ง ๓๗๐ คนแล้ว คนทั้งหลายที่อยู่บ้านชายป่าข้างทิศตะวัน
 ตกนั้น ครั้นรู้ว่าพระราชกุมารทั้งสอง ข้ามมาตั้งอยู่ในที่นั้น ก็แตกคณพากัน
 มาอยู่ด้วยพระราชกุมารทั้งสอง ได้คนประมาณพันเศษ พระราชกุมารทั้งสองจึง
 คิดปรึกษากันว่า บัดนี้พวกพดของเราก็น่าจะมากชนแล้ว เราจะสร้างพระนครเป็นที่
 อาศัยอยู่ในประเทศที่ไรเด่า.

ขณะนั้นสมเด็จพระอินทราชา ได้ทราบความดำริของพระราชกุมารทั้งสอง
 นั้นแล้ว ก็ทรงระตักถึงพระพุทธรูปากรณที่สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ทำนายไว้แต่
 ก่อนนั้นด้วย จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์นครวัดก็ ก็อเชื้อกประดับพดอยท่าผล
 มะยมเป็นด้ายบันทัดอดีต ๆ จะสร้างพระนคร แล้วจึงลงมาสู่สำนักพระราชกุมารแล้ว
 จึงถามว่า ท่านทั้งสองนั่งปรึกษากันด้วยถวตั้งไร พระราชกุมารทั้งสองบอก
 ว่า ข้าพเจ้าทั้งสองนี้ คิดปรึกษากันถึงประเทศที่จะสร้างพระนครเป็นที่อาศัย นาย
 นครวัดจึงตอบว่า ถาดงนนทานทั้งสองขอวิคตกลเคย ถวตั้งไว้เป็นพนังงานของ
 เรา เราจะช่วยจัดแจงสร้างให้ได้ตั้งประตังค์ พระราชกุมารทั้งสองกับคน ๕๐๐ เศษ
 ได้ยินดังนั้นแล้ว ก็ชนขมยินดียิ่งนัก.

พระอินทนคร วัดก็ ทรงยินอยู่ในข้างทิศพายัพแล้วก็ทอดพระเนตรดูไป
 เห็นประเทศข้างทิศตะวันออกที่หงส์ทองจับอยู่นั้น เป็นที่ชัยภูมิร่มครวจะสร้างพระ
 นครได้ แต่ประเทศที่นั้นตลาตทุโลกกับพวกแขก ๓๗ คน ไปตั้งรักษาอยู่ พวก

สัจจาทุโธเห็นนายนครวิมลก็มาจัดแจงการจะสร้างพระนครดังนั้น จึงห้ามว่า คุณอน
 าคารยศคิดว่าท่านก็เป็นพราหมณ์ ท่านจึงประพาศให้ถูกต้องโดยชอบธรรมเถิด อย่า
 บังอาจข่มเหงเราไม่ชอบ ด้วยที่ตำบลนี้เป็นของเรา พระเจ้าบัณฑิตราชาเซนทร์ผู้
 ครองเมืองพิทยานครตรัสให้เราตั้งปวงมารักษาไว้ ท่านจะมาสร้างเมืองดังในที่
 ของเราอันไม่ควร นายนครวิมลก็จึงตอบว่า ประเทศที่นี้ เราได้ตั้งเขตกำหนดไว้แต่
 ก่อนนแล้ว ถ้าจะสร้างพระนคร บัดนี้ท่านว่าเป็นของท่านไม่ชอบ ถ้าเป็นที่ของท่าน
 จริงแล้ว ตั้งของสำคัญที่ท่านจดหมายไว้มีอยู่หรือประการใด พวกสัจจาทุโธตอบ
 ว่า แต่ก่อนประเทศที่นี้ยังเป็นทะเลลึกได้ ๓๓ วา พระเจ้าบัณฑิตราชาเซนทร์เจ้าของ
 เราได้เอาเสาตีตามาทิ้งไว้ที่ชนหนึ่ง ยาว ๗ ศอก ใหญ่ ๕ ก้าว ได้จารึกอักษรศักดิ์ราช
 มีเดือนวันคืนชนแรมไว้เป็นสำคัญ มีแจ้งอยู่จนทุกวันนี้ เราจึงว่าเป็นของเรา นาย
 นครวิมลก็จึงตอบว่า ซึ่งท่านตั้งปวงได้จารึกจดหมายอักษรในตั้งของให้เป็นสำคัญ
 แล้วทั้งตั้งไว้ เมื่อนานได้ ๓๓ วานี้ เป็นการทำให้หายหลังเราออก เราได้จัด
 หมายของไว้ก่อนแต่เมื่อนานได้ ๓๓ วาโน้นแล้ว เมื่อประเทศที่นี้ยังเป็นทะเลน้ำ
 ลึกได้ ๓๓ วานี้ เราได้เอาเสาของคำที่ชนหนึ่งยาว ๗ ศอก ใหญ่ ๗ ก้าว ได้จารึก
 อักษรมาทิ้งไว้เป็นสำคัญมีแจ้งอยู่จนทุกวันนี้ เราจึงว่าประเทศที่นี้เป็นของเราก่อน
 สัจจาทุโธจึงว่า ถ้ามีจริงอย่างท่านว่านั้นแล้ว เพลาพ่วงท่านจงเอาของสำคัญ
 ของท่านมาชี้ให้เราเห็น เราก็จะเอาของสำคัญของเรามาชี้ให้ท่านดู ถ้ามีจริงดัง
 ที่ว่านั้นแล้ว ข้าพเจ้าจะทุ่มเถียงกระไรได้เล่า นายนครวิมลก็กับสัจจาทุโธ ได้
 ตัญญากันว่าเวลานี้ ในเพลาที่ดวงคืนวันนั้นสมเด็จพระรัตนราชเจ้าจึงเนรมิตเสาทอง
 คำที่แท่งที่ชนหนึ่ง พร้อมไปด้วยลายลักษณ์อักษร ศักดิ์ราชมีเดือนวันคืนชนแรม
 ให้เห็นไว้ตั้งลงไปแต่ได้เสาคำของพวกแขกอีก ๓๐ วา

ครั้นถึงวันรุ่งขึ้น คนทั้ง ๒ ฝ่ายมาประชุมกันพร้อมแล้ว สัจจาทุโธจึงให้พวก
 แขกชุดลงไปตั้ง ๓๓ วา เอาเสาคำขึ้นมาชี้บอกแก่นายนครวิมลก็ตั้งลายลักษณ์

อักษร ฝ่ายนายนครวัดมกก็ให้พวกมอญชุดแต่ได้เสาศีลาตั้งลงไปอีก ๓๐ วา เขาเสาศีลา
 ของคำขนา มาให้เสาศีลาที่โดกกับพวกแขกเห็น พวกมอญทั้งปวงก็ได้เห็นเสาศีลาของคำ
 ทงศักราชปีเดือนจันทรชนม ประจักษ์แจ้งตามสัญญาที่ได้ว่าไว้แต่ก่อน เสาศีลา
 ที่โดกกับพวกแขกทั้งปวง ได้เห็นเสาศีลาของคำทงจรวักจกหมายเป็นสำคัญจริงดังนั้นแล้ว
 ก็กลัวไม่อาจโต้ตอบทุ่มเถียงได้ ก็พื่อนายนครวัดมกไปตามสัญญา ประเทศที่
 พระอินทร์กับพวกแขกวิวาทกันและชื่อของสำคัญแก่กันนั้นเป็นกลางเมือง เรียกว่า
 อินทจักรเมือง ครั้นภายหลังสร้างพระศตูปลงไว้ในที่นั้น เรียกว่ากยัตเตง คือพระ
 เจดีย์เห็นหัดก ครั้นพวกแขกพื่อนายนครวัดมกตามสัญญานั้นแล้ว พวกมอญจึงขับ
 ไล่พวกแขกเสียจากที่นั้น เสาศีลาที่โดกกับบริวารทั้งปวงยกเสาศีลาลงแพแล้วก็ถอยแพ
 ออกจากที่นั้น ประเทศที่ถอยแพไปนั้นมอญเรียกว่า ตะรางจะเรตะ แปลว่า ประเทศ
 ถอยแพไป เมื่อแพถอยออกไปจากที่นั้นแล้ว แพก็ถอยไปข้างทิศเหนือ ครั้นถึงที่
 คำบดแห่งหนึ่งเสาศีลานั้นก็คกน้ำลงไป ประเทศที่เสาศีลาตกน้ำนั้นมอญเรียกว่า
 เตงตะโมะ คำไทยว่าหัดกเสาศีลา พวกเสาศีลาที่โดกแพถึงที่คำบดแห่งหนึ่ง จอดแพไว้
 ในที่นั้น จึงปรึกษากันว่าเสาศีลาของเราที่คกน้ำเสียแล้ว เรือใหญ่ที่จะแค้นข้ามไป
 เมืองเราก็ไม่มียากที่เราจะข้ามไปถึงเมืองพิทยานครได้ อนึ่งแม้เราข้ามไปถึงเมือง
 ได้แต่ พระเจ้าบิณฑุราชาคงดงที่นั่นแก่เราทั้งปวงเป็นมั่นคง อนึ่งพระเจ้าบิณฑุ
 ราชาเดา เมื่อทรงทราบเหตุนี้แล้วคงเคืองแค้นพระทัย แล้วจะยกกองทัพข้ามมาตี
 เขาประเทศหงสาวดีนั้นอีกเป็นเที่ยงแท้ ถ้าเราจะหยุดอยู่ที่นั่นคอยท่ากองทัพของเรา
 ข้ามมาก่อนจึงจะชอบ ครั้นคิดดังนั้นแล้ว เสาศีลาที่โดกกับพวกแขกทั้งปวงก็พากัน
 ขึ้นไปตั้งโรงหยุดพักอยู่ในที่นั้น ประเทศที่พวกแขกชนมาตั้งโรงอยู่นั้นมอญเรียกว่า
 ตายตะดา คำไทยว่า โรงแขก.

ฝ่ายพระอินทร์ก็ให้พวกมอญเขาเสาศีลาของคำนั้นไปฝังไว้ในข้างทิศใต้ ครั้น
 ภายหลังประเทศที่ฝังเสาศีลาของคำไว้แล้ว พวกมอญได้ก่อพระศตูปบรรจุพระเกศธาตุ
 ไว้องค์หนึ่ง เรียกว่าพระเจดีย์ไฉนะ ครั้นนั้นพระอินทร์นครวัดมกก็เริ่มการจะ

สร้างพระนคร ทรงจับเชือกประดับพดอยอันมีต้นฐานประมาณเท่าผดมระยม ก็
 กระทำประเทศที่ได้เด้าทองคำขึ้นมา ทิ้งตั้งทองทงคู่เคยจับอยู่แต่ก่อนนั้น ให้เป็น
 อินทจักรกวางเมือง แล้วออกไปยืนอยู่ข้างทิศตะวันออก บักหดใจหดหนึ่ง
 จึงเอาต้นเชือกผูกไว้กับหดกนน์ใหม่ ชักปลายเชือกหันไปข้างทิศเหนือเวียนไป
 ข้างทิศพายัพ บักหดข้างเชือกไว้อีกหดหนึ่ง ในทิศพายัพนั้น แล้วจับปลายเชือก
 หันไปข้างทิศตะวันออก เดียวไปข้างทิศอีสาน บักหดข้างเชือกไว้อีกหดหนึ่ง
 แล้วชักปลายเชือกหันไปข้างทิศใต้เวียนไปข้างทิศอาคเนย์ บักหดข้างเชือกไว้
 อีกหดหนึ่ง แล้วชักปลายเชือกหันไปข้างทิศตะวันตกเฉียงไปข้างทิศหรีด บักหด
 ข้างเชือกอีกหดหนึ่ง แล้วชักปลายเชือกหันไปข้างทิศเหนือ จะไปบรรจบต้นเชือก
 ในหดซึ่งมีในทิศพายัพนั้น เมื่อพระองค์เห็นเข้าไปในทิศพายัพยังไม่ทันถึงหด
 เชือกพดอยก็ขาดลง พระอินทรนครวิคตก็หยุดอยู่ในที่นั้น ประเทศที่เชือกพดอยขาด
 ไปนั้นมนุษย์เรียกว่า พดอยทะเล คำไทยเรียกว่าพดอยขาด ตั้งแต่นั้นมาด้วยเดช
 อานุภาพผดกุดของพระราชกุมารทั้งสอง ได้สร้างกำแพงค่ายคูหอรบทั้งพระราช
 วงปราสาททองเรือนยอด เสร็จตามพระพุทธานุญาตแล้ว จึงตั้งมีคินามชื่อว่า
 เมืองหงสาวดี ได้ราชกนิษเขตสมเด็จพระราชกุมารผู้พี่ ด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕ คือ
 พระมหามงกุฎ ๑ พระขรรค์แก้ว ๑ ฉลองพระบาท ๑ ฉลองพระองค์ ๑ เครื่องนุ่งห่ม ๑
 เป็นเอกราชใต้ครองฉัตรราชสมบัติในเมืองหงสาวดี ตั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศา
 มาสร้างเมืองหงสาวดี เมื่อศักราชในคดียบวิงเขตได้ ๕๑๕ ปี เดือน ๓ แรมค่ำ ๓ วัน
 จันทรมีฤกษ์ฤกษ์ ครองนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งตั้งขึ้นขบวนประพินพพาน
 ไปแล้ว ได้ ๓๓๓ พรรษา กษัตริย์ซึ่งใต้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดี ตั้งแต่แรกเป็น
 ประถมกษัตริย์นั้น คือ สมเด็จพระนางทรงพระนามพระเจ้าจักรทิต ๑ อิมตกุมารผู้เป็น
 พระอนุชาทรงพระนามพระเจ้าจักรทิตที่สอง ๑ พระเจ้าอะระธะผู้เป็นพระโอรสพระเจ้า
 สมณะทรงพระนามพระเจ้าจักรทิตราช ๑ พระเจ้าอรินทมะผู้เป็นโอรสพระเจ้าอะระธะได้
 หอกเพชร ๑ มหิงตกุมารผู้เป็นโอรสพระเจ้าอรินทมะทรงพระนามพระเจ้าปติภท ๑

พระเจ้านาคินทรราชได้ช้างงาชนะ ๑ พระเจ้ามีคาที่ปะใหญ่ ๑ พระเจ้าคัษะมียะราช ๑
 พระเจ้ากรวิกษานได้นกการเวกทองชนะ ๑ พระเจ้ามณฑจันทรราช ๑ พระเจ้า
 ฉาคคีราชได้หอกเพชร ๑ พระเจ้าอนูราชาได้ธนูแก้ว ๑ พระเจ้ามีคาที่ปะน้อย ๑
 พระเจ้าชคคดามันต์ได้พระขรรค์เพชร ๑ พระเจ้าอุบถราช ๑ พระเจ้าบุณฑริกราช
 ๑ พระเจ้าติศราชาได้นางภัทรเทวี ๑ พระเจ้าแผ่นดิน ๑๗ องค์ได้ครองราชสมบัติ
 ในเมืองหงสาวดีตั้งวงศานวงศ์มาได้ ๑๕๐ ปี แต่พระเจ้าแผ่นดิน ๑๖ องค์นั้น
 ดันทรงพระราชศรัทธาบำรุงพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์และ
 ทศกัศถกรรมบท แล้วทรงพระอุทิศหาเสด็จละพระราชทรัพย์สร้างพระอุโบสถ
 วิหารการเปรียญกุฎศาลาอาราม สร้างพระพุทธรูปพระสังคายนเจดีย์ ปลูกไม้
 ส้มมหาโพธิ์ ตั้งความเพียรเรียนภาวนารักษาศีลมีเมตตาจิตแก่สัตว์ ตั้งอยู่ใน
 ยุติธรรม พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติสืบ ๆ ต่อกันมาถึงพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง
 ซึ่งเป็นที่ผู้ครองคือองค์ที่เป็นคารบ ๑๗ นั้น ทรงพระนามพระเจ้าติศราชา กตบถือ
 มัจฉาทิฏฐิไปเด่อมได้ตฤติเดียรถีย์ ไม่นับถือพระรัตนตรัย นับถือแต่เทพารักษ์
 แล้วครัดสั่งสอนให้ราชบุรุษเก็บเอาพระพุทธรูปในพระอุโบสถและอารามทิ้งไป
 ทิ้งเสียในแม่น้ำคงคา.

ครั้งนั้นยังมีนางกุมารีคนหนึ่ง เป็นธิดาเศรษฐีอยู่ในเมืองหงสาวดี ชื่อ
 ว่านางภัทรา มีจิตศรัทธาเด่อมได้ไปฟังพระธรรมเทศนากับบิดามารดาในโรง
 ธรรมศาลาเป็นนิตย์ ตั้งแต่นางมีอายุได้ ๑๐ ปี แต่มีความกตัญญูรักคนบิดา
 มารดาครูอาจารย์ รุกุณพระรัตนตรัยตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ และรักษาศีล
 บำเพ็ญทานมิได้ขาด เพลาวันหนึ่งนางภัทราพาพวกทาสตั้งไปอาบน้ำในแม่น้ำ
 ครั้นพบพระพุทธรูปองค์หนึ่ง จึงยกขึ้นมาเห็นเป็นองค์พระพุทธรูปปิดทองอร่าม
 งามนัก จึงถามทาสว่าเหตุใดพระพุทธรูปจึงมาจมน้ำอยู่ขณะนี้ นางทาสก็บอกว่า
 พระเจ้าแผ่นดินครัดสั่งให้เทยวเก็บพระพุทธรูปมาทิ้งน้ำเสียสิ้น ด้วยเชื่อคำอาจารย์
 ผู้เป็นมัจฉาทิฏฐิมาสั่งสอน ถ้าผู้ใดเคารพนมัสการบูชาพระพุทธรูปพระสังคายนพระ

เจ้ายแต่หนบถอกคุณพระรัตนตรัยแล้ว พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบแล้วจะให้จับฆ่า
 เลี้ย นางภักตราได้ฟังดังนั้นจึงว่า ถึงมาตรแม้นพระเจ้าแผ่นดินจะให้ตั้งพระราช
 อาญาฆ่าฟันเราเลี้ยให้สิ้นชีวิตตกคามเค็ด เราก้จะสู้เลี้ยตั้งชีวิตถอดวายพระรัตนตรัย
 แล้ว จึงชวนทาสที่เป็นบริวารทงปอง งามพระพุทธรูปที่จมอยู่ในน้ำใต้หตายองค์
 ซ่วยกันชำระขัดดีให้หมดมตทินแล้ว จึงยกขนไปตั้งไว้ในศาลา คำบถที่นางภักตรา
 ศดำถูกพระพุทธรูปนั้น ครันกาดตั้งวงมามอญเรียกว่า กยัดตะโปดเคระ แปลเป็น
 ภาษาไทยว่า ที่ศดำถูกพระ ทียกพระพุทธรูปขึ้นมาชำระล้างขัดดีนั้น ครันกาด
 ตั้งวงมาช้านามอญเรียกว่าบางกรวด คำไทยว่ายกต่าง ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้.

ครันพระเจ้าติสธราชาได้ทรงทราบก็ทรงพระพิโรธ จึงตรัสตั้งให้ราชบุรุษ
 ไปจับตัวนางภักตรา ครันราชบุรุษมาจะจับตัวนางภักตราฯ ยังชำระล้างขัดดีพระ
 พุทธรูปยังไม่แล้ว ปรารภนาจะทำกศดเลี้ยให้ดำเร็จ นางจึงให้แหวนประดับ
 เพชรมีราคามากองหนึ่งแก่ราชบุรุษ ขอผลัดแต่เพียงให้ชำระล้างขัดดีพระพุทธรูป
 แล้วจึงจะยอมไปตามรับตั้ง ราชบุรุษรับแหวนแล้วก็ม่อนให้นางช้อยู่ พระเจ้า
 ติสธราชา คอยราชบุรุษที่ไซให้ไปนั้นยังไม่เห็นกลับมา จึงให้ราชบุรุษไปอึกพวก
 หนึ่ง นางขัดไม่ได้ยอมมา ราชบุรุษก็นำนางภักตราเข้าไปเผ้า พระเจ้าติสธราชา
 ครัดลงมนางกัรบเป็นสัดย ก็ทรงพระพิโรธจะให้ฆ่านางภักตรา จึงตรัสตั้งให้พา
 นางออกไปที่แจ้ง ให้เอาช่างร้ายชบมันมาแทงเลี้ย นางจึงตั้งสัดยอชชชฐาน
 นมัสการเอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง แล้วแม่เมตคาไปในพระเจ้าแผ่นดิน ความญ
 ช้างและช่างร้าย บริกรรมภาวนาว่า พุทชัง ธรรมัง คัจฉามิ แต่เท่านั้น ด้วย
 อำนาจคุณพระรัตนตรัย คุณเมตคา บรรดาให้ช่างร้ายนั้นตั้งคองคใจกถวรัอง
 ออชงแล้วหนีไป ความญช่างเอาชอเกี้ยวไว้ก็ไม่อยู่ กรมช่างจึงเอาเนอคความชน
 กราบทูล จึงตรัสตั้งให้พานางไปฝังลงในหลุมเพียงอกเบองบน ให้ปกคลุม
 ด้วยฟางข้าวเอาเพลิงจุดเผา นางภักตราก็ระตักถึงคุณพระรัตนตรัยบริกรรมภาวนา
 แม่เมตคาไปเหมือนดังนั้น เพลิงก็ไม่เผากายให้เป็นอ้นทรายได้ ราชบุรุษจึงเอา

เนื้อความเข้าไปกราบทูลอีก จึงรับสั่งให้พานางเข้าไปหน้าที่นั่ง พระเจ้าติสราชา
 จึงตรัสกับนางว่า ถ้ารูปพระของนางประเสริฐแล้วทำให้ลอยขึ้นไปในอากาศได้
 นางจึงจะได้รอกษัตริย์ ถ้ารูปพระของนางเหาะขึ้นไปไม่ได้ เราจะให้ล้มตายเสีย
 ให้ได้ ๗ ท่อน ครบตั้งแต่วันนี้ จึงสั่งให้ราชบุรุษพานางภักทราออกมา นางภักทรา
 มาถึงศาลาทรงพระพุทธรูปได้ นางก็เอาดอกไม้ธูปเทียนจุดบูชาแล้ว ถิ่นมัสการ
 กราบไหว้คงตั้งขานฐานว่า ข้าพเจ้านบถอกคุณพระรัตนตรัยเป็นที่ยกกว่าสิ่งทั้งปวง
 อนึ่งพระรัตนตรัยประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลายนในโลกลนี้ เคารพความสัตย์ของข้าพเจ้า
 ๒ ประการนี้ ขอให้พระพุทธรูป ๘ องค์จงลอยขึ้นไปในอากาศ ให้ถึงสำนัก
 พระเจ้าแผ่นดิน ให้เห็นประจักษ์แก่คนตาโงก ครั้นจบคำอธิษฐานแล้ว พระพุทธรูป
 ๘ องค์ลอยขึ้นไปในอากาศ ที่พระพุทธรูปลอยขึ้นไปนั้น ครั้นนานมากนทงหลาย
 จึงสร้างพระเจดีย์ตั้งไว้ มอญให้ชื่อว่า ตั้ตะบอเคิน คำไทยว่าพระบิณฑน พระ
 เจดีย์นั้นอยู่ทางทิศตะวันตกออกแห่งวัดประดอของชอน ได้เป็นที่นมัสการมาจนทุกวันนี้
 พระพุทธรูป ๘ องค์ลอยไปทางอากาศเข้าสู่พระราชวัง ดอยอยู่ตรงหน้าที่นั่ง
 พระเจ้าติสราชา เห็นประจักษ์แก่คนทั้งปวง นางภักทราเห็นดังนั้นหม่อมความยินดีนัก
 จึงรีบเข้าไปเฝ้าพระมหากษัตริย์แจ้งกราบทูลว่า พระองค์ได้เห็นแล้วหรือ แต่
 พระพุทธเจ้าเข้าสู่พระนิพพานแล้ว ยังมีแต่รูปแทนพระองค์ ยังทำปาฏิหาริย์ปรากฏ
 ได้ดังนี้ บัดนี้พระของคณนบถอกพวกอาจารย์มีจลาทิวฐิ จำประเสริฐกว่าพระพุทธเจ้า
 พระองค์จึงตรัสสั่งให้อาจารย์พวกนั้นเหาะไปให้เหมือนพระพุทธรูปข้าง พระเจ้า
 ติสราชาจึงตรัสสั่งให้อาจารย์ทั้งหลายนั้นเหาะไป อาจารย์ทั้งหลายนั้นก็เหาะไป
 ไม่ได้ จึงทรงพระพิโรธ แล้วให้จับได้อาจารย์ออกไปเสีย พระพุทธรูปทั้ง ๘ องค์
 เมื่อลอยอยู่ตรงพระพักตร์พระมหากษัตริย์ ถ้าแดงอานุภาพให้ปรากฏแก่คนทั้งปวง
 ตั้งแต่วันนี้ ก็ลอยออกไปทางทิศตะวันตก ที่พระพุทธรูปทั้ง ๘ องค์ลอยกลับออก
 มาวันนี้ ครั้นนานมากนทงหลายจึงสร้างพระเจดีย์ไว้ ณ ที่นั้น ให้ชื่อว่า กะยัคปอ
 แปลว่าพระบิณฑน ที่พระพุทธรูปทั้ง ๘ องค์ลอยประดิษฐานนั้น มอญเรียกว่า คำบด
 กะยัคชอ คำไทยว่าพระดง ตั้งแต่นั้นมา ครั้นพระเจ้าติสราชาได้เห็นคุณของนาง

ประจักษ์คตินน จึงคางนางเป็นพระอัครมเหสี ให้ชื่อว่า ส้มเด็จพระภัทรวาราชเทวี
พระนามของนางนกกปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ดังแต่นั้นมา พระเจ้าดิศรราชาก็รู้คุณ
พระพุทศาคาณา จึงให้เหยงเก็บพระพุทศรูปซึ่งหักพังมากองไว้ แล้วได้พระเกศ
ธาของคหรง จึงก้อพระเจดีย์ล้อมพระพุทศรูปทงปวงนนตงไว้ด้วยบรรจุพระเกศ
ธาตัวไว้ในพระเจดีย์นน ให้ชื่อพระเจดีย์ว่า พระโศทร แปดว้ากของแก้ว ได้เป็น
ทนมัดการ ครั้นนานมา ชื่อพระเจดีย์นนเปลี่ยนไป มอญเรียกว่ากะยัดกตอม-
พะโศ คำไทยว่าพระร้อยกอง ครั้นนานมาชื่อพระเจดีย์นนเปลี่ยนไป อีก
มอญเรียกว่า กะยัดกตอมปอน คำไทยว่าพระเจดีย์ร้อยอ้อม ชื่อนนกกปรากฏอยู่
จนทุกวันนี้ ครั้นพระเจ้าดิศรราชาก็วงศ์คตลงไปแล้ว เมืองหงสาวดีส่งวงศ์ษครีย
มอญร้างเป็นป่าไปครรงหนึ่ง.

วิจารณ์

นิทานเรื่องนี้ ฉบับเดิมเรียกว่า "พงศาวดารพม่ารามัญ" พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โปรดให้ขุนสุนทรโวหารในกรมพระชาตักษณกับ
ขุนอักษรรามัญ นายชำ เปรียญ นายสุก เปรียญ นายจู้ ช่วยกันแปลจาก
ภาษามอญออกเรียบเรียงเป็นภาษาไทย เมื่อมีมะเด็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ ยานพิจารณา
ดูเห็นเป็นแต่เรื่องพงศาวดารเมืองมอญ และเฉพาะนิทานเรื่องคิงเมืองหงสาวดี
เท่านั้น หาใช่เรื่องพงศาวดารพม่ารามัญดังเรียกไม่ ความในหนังสือเรื่องนี้ก็เป็น
อย่างหนังสือพงศาวดารที่มอญและไทยชอบแต่งแต่โบราณ คือชอบอ้างปาฏิหารย์
เป็นสำคัญกว่าเนื้อเรื่อง เช่นอ้างว่าพระพุทศองค์เคยเสด็จมาพยากรณ์ว่าจะเกิดมี
เมืองทตรงนนเป็นคิน คตทอ้างว่าพระพุทศองค์ได้ เคยเสด็จมาโดยฤทธาภาพ
จนถึงประเทศต่าง ๆ ภายนอกอินเดีย เกิดชนในเมืองดงถาก่อนแล้วจึงแพร่หลาย
มาถึงประเทศพม่า มอญ ไทย แต่พม่ามอญเชื่อถ้อยยิ่งกว่าไทย ในบรรดาหา
เจดีย์สถานและเมืองสำคัญในประเทศพม่าและเมืองมอญ มีเรื่องตำนานคิงคิน
ด้วยอ้างว่าพระพุทศองค์ได้เคยเสด็จมาและทรงพยากรณ์แทบทงนน แม้นเมือง

มันตระเถ ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ก็มีตำนานอ้างว่า พระพุทธองค์ได้เคยเสด็จมา
 พยากรณ์ว่าจะมีเมืองที่ตรงนั้น แต่ไทยเราไม่สู้เลื่อมใสในคตินั้นเป็นสำคัญนัก
 มีปรากฏอยู่แต่ในตำนานพระพุทธรบาทอ้างว่า พระพุทธองค์ได้เคยเสด็จมาโปรด
 ฤษัฏฐภคณ์ แต่ดูเหมือนพระพุทธรบาทได้ แต่มีในเรื่องพงศาวดารว่าได้คิด
 เรื่องนั้นมาจากเมืองดังกล่าว เมื่อรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๕
 จนถึง พ.ศ. ๒๓๗๐.

เรื่องปาฏิหาริย์ที่มีในหนังสือเรื่องนิประหัตถคฤหาสน์เรื่องหนึ่ง ซึ่งอ้างว่า
 นางนาคชนมาได้ผจญมนุษย์เกิดถูกเป็นคนสำคัญในเรื่องพงศาวดารพร้อมกับเรื่องกำเนิด
 พระร่วงในพงศาวดารไทยเหนือ ผิดกันแต่ถูกเป็นผู้หญิง ถึงกระนั้นก็ชวนให้เห็นว่า
 นิทานเรื่องนางนาคผสมพงศาวดารกับมนุษย์น่าจะเป็นนิทานอินเดียออกเรื่องหนึ่ง เช่นเดียวกับ
 เรื่องนายแสนปนร้อยแปด มอญกับไทยได้มาแต่งเข้าเรื่องพงศาวดาร.

แต่ในหนังสือเรื่องตงเมืองหงด้างดี ที่ฉบับเดิมเรียกว่าพงศาวดารพม่า
 ราชมณีนี ด้ายกักราชซึ่งผู้แต่งฯ โดยหงด้อกเดี่ยว เรื่องที่เป็นหลักฐานใน
 พงศาวดาร ตรงตามทันทกปราชญ์ชนหงด้อกได้สอบสวนควรฟังได้มีอยู่ว่า คือเมื่อ
 แผ่นดินที่เป็นลุ่มแม่น้ำสะโตงบัดนี้ ยังเป็นอำเภอทะเลขึ้นไปไกลทางข้างเหนือ เปรียบ
 เหมือนกับอำเภอไทยตอนข้างเหนือบัดนี้ มีพวกอินเดียแดงเข้ามาค้าขายเนื่องด้วย
 บางพวกก็มาตั้งภูมิตำเนาประจำอยู่ตามชายทะเลในอำเภอนั้น ชาวอินเดียย้ายได้
 พวกหนึ่งมาแต่เมืองเคตังคะนะ (อยู่ในภาคมัทธาบัดนี้) มาตั้งอยู่แห่งหนึ่งทาง
 ชายทะเลข้างฟากตะวันออก เปรียบเช่นที่เมืองจันทบุรีในอำเภอไทย มาอยู่ปะปน
 ผสมพงศาวดารกับชาวพม่าเมืองเกิดเขยอ้ายมาจนสามารถตั้งเมืองขึ้น ณ ที่นั้น มีนามว่า
 เมืองสะเทิม เรียกเป็นภาษามคธว่า "เมืองสุธรรมอด" เมืองนั้นเจริญรุ่งเรืองขึ้น
 โดยลำดับจนเป็นมหานคร มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองเป็นราชธานีแรกในแดนมอญ
 และเป็นที่แรกตั้งพระพุทธศาสนา ด้วยชาวอินเดียนำมาตั้งสอน ณ เมืองสะเทิมนี้
 ก่อนเมืองอื่น คำที่เรียกมอญอีกชื่อหนึ่งว่า "เตตง" อย่างในหนังสือ "เตตงพ่าย"

นั้น ดันนุษฐานว่าเดิมเป็นชื่อเรียกพวกเชื้อสายชาวอินเดีย ชาวเมืองเตตงคะนะ ที่
 เกิดขึ้น ณ เมืองตะเทิม ภายหลังคนจึงเรียกมอญพวกนั้นว่าเตตงด้วย คำ "รามัญ"
 ซึ่งไทยเรามักเรียกมอญอีกชื่อหนึ่งนั้น เดิมก็เป็นแต่นามประเทศ มักใช้ในจารึก
 ของมอญว่า "รามัญประเทศ" อย่างเดียวกับเรียกเมืองไทยว่า "สยามประเทศ"
 มาแต่ก่อน ในเรื่องพงศาวดารฉบับนักดาวความต่อไปว่า ในกาลครั้งหนึ่งเจ้าเมือง
 ตมตะกับเจ้าอมตะพนอง มอญอ้างว่าเป็นพระราชบุตรของพระเจ้ากรุงตะเทิม ถูก
 ขับไล่ออกจากเมืองตะเทิมแต่เรือร่อนเร้นไปข้างเหนือในอ่าวนั้น ไปถึงเกาะหงสาวดี
 ขึ้นอยู่ราวเช่นเมืองเพชรบุรี มีพวกชาวอินเดียไปตั้งค้าขายอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก
 เจ้าหงสาวดีจึงรวบรวมพวกมอญในท้องถิ่นได้ก่ตั้งแล้ว จึงเอาเกาะนั้นจากพวก
 ชาวอินเดีย ตั้งเมืองหงสาวดี ๆ คงเป็นแต่ประเทศราชขึ้นกรุงตะเทิม ที่ในนิทานว่า
 มอญศักราชชื่อเจ้าตององค์ ได้ครอบครองเมืองหงสาวดีตั้งมาอีกหลายชั่ว
 แถวเขื่องก็จึงสูญไปนั้น ก็มเคาเงอหงสาวดีเป็นความจริง ด้วยถึงสมัยเมอพม่า
 อานาจรชนทเมืองกุฎาม พระเจ้าอนุรุธ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระเจ้า
 อโนรชามังช่อ ยกกองทัพลงมาได้เมืองหงสาวดีและเมืองตะเทิมกับเมืองมอญ
 อื่น ๆ หมด แด่นั้นเมืองมอญทั้งปวงก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามาช้านาน ครั้นถึง
 สมัยเมอพม่า เมืองกุฎามหย่อนกำลังลงไม่ สามารถจะ ปกครองเมืองมอญได้ ตั้งแต่
 กอน เมืองมอญก็แยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า ดังปรากฏในต้นเรื่องราชาธิราชเจ้าคือ
 ครั้น มะกะโทที่เป็นคนวงศ์ของพระเจ้าราชาธิราชได้ก่ตั้งกรุงสุโขทัย ครั้น
 พระเจ้ารามคำแหงมหาราช อดหนุ่จึงสามารถ ตั้งคือ เป็นใหญ่ได้ทีเมืองเมาระตะมะ
 แถวเชื้อสายของมะกะโทได้ เป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว พยายามขยายอาณาเขต คือไปโดย
 ด้าดับ จนถึง "พระยาอู่" ที่เรียกในหนังสือราชาธิราชว่า "พระเจ้าช้างเผือก"
 ผู้เป็นพระบิดาของพระเจ้าราชาธิราชได้เป็นใหญ่ จึงมาตั้งเมืองหงสาวดีเป็นราช-
 ธานี ครั้นถึงรัชกาลพระเจ้าราชาธิราช ก็ได้เป็นใหญ่ในประเทศรามัญทั่วไป

สุภาษิตมอญในเรื่องราชาธิราช

ภาษิตของพระสังฆราชาสมมิต

เมื่อมิ่งกันจึงจะไปเป็นที่ปรึกษาของพระยาน้อย พระสังฆราชาผู้เป็น
อาจารย์ให้ โอวาทแสดงชัศตยธรรมและนรกกรรม และชัศตยธรรมนั้นจำแนก
มาคึกาเป็นอุบาย ๔ ประการ วิชา ๕ ประการ คุณ ๘ ประการ คุณิ ๗ ประการ
มอญบายคังน:—

อุบาย ๔ ประการ

๑) ตำมัญญอุบาย	รอบรักรักการ
๒) นิกอุบาย (?)	รัฐฤษต์แต่ร้าย
๓) เดหอุบาย	รัฐได้หัด
๔) ธนอุบาย	รัฐอิหัททรพย.

วิชา ๕ ประการ

๑) โยคเสฏฐชา	รัฐศตปคาศตริ
๒) วินิจจนยเสฏฐชา	รัฐธรรมศาศตริ
๓) เหตุเสฏฐชา	รัฐนิมิตรเหตุการณ
๔) โปราณเสฏฐชา	รัฐโบราณคดี
๕) หตถิอตุตเสฏฐชา	รัฐวิธีชังมา.

คุณ ๘ ประการ

๑) ตจจ	รักษาความดีชัย
๒) อวิโรชน	ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓) ตีเนทสุดัน	ดูผู้อื่นด้วยความรัก
๔) สूरยทุร	กตัญญูที่รบ
๕) ตัดวา	อยู่ในคิด
๖) อารอกย์	รักษาอนามัย
๗) จาโค	ให้โดยไม่ตระหนี่
๘) นิสุมการ	มีปัญญาครีครอง.

วุฒิ ๗ ประการ

๑) ประพฤติอย่างพระอินทร์	วางตนดั่งมคจรแก่ฐานะ
๒) ประพฤติอย่างพระพรหม	วางใจบริสุทธิ์
๓) ประพฤติอย่างพระอาทิตย์	ประพฤติต่อผู้อื่นเต็มหน้า
๔) ประพฤติอย่างพระจันทร์	หวังให้มีความสุขแก่ผู้อื่น
๕) ประพฤติอย่างพระพาย	รักษาเวลากำหนดแน่นอน
๖) ประพฤติอย่างพระยม	บังคับการเด็ดขาด
๗) ประพฤติอย่างมหาสมุทร	ไม่เบียดเบียนแตกด้วยโจกกรรม.

คติธรรมของผู้เป็นปรีณายก กำหนดมาตีกาว่า ต้องรู้โทษ ๘ ประการ
 คุณ ๘ ประการ วุฒิ ๗ ประการ คต ๓ ประการ ชื่อ ๖ ประการ
 มุตา (มายา) ๘ ประการ มีอธิบายดังนี้:-

โทษ ๘ ประการ

๑) ภัยสิน (สุราดี ?)	เป็นนักแดงสุรานารี
๒) จิตใจรั	มักได้ทรัพย์ของผู้อื่น

๓) อสังขยฺยจี (อกุชนติ ?)	ไม่อดทนต่อความทุกข์สุด
๔) อคิมญฺยติ	ดูหมิ่นผู้อื่น
๕) สมนตมียา	ชอบคบคนพาด
๖) นิตทาธัฏฐิ	ชอบแต่จะนอน
๗) สภาธัฏฐิ	พูดมากปากกว้าง
๘) อนนฺนุชาตา	ไม่มีศรัทธาเพียร.

คุณ ๗ ประการ

๑) กุตตมฺปนฺนํ	มีตักกุดดี
๒) สรตมฺปนฺนํ (?)	มีบัญญัติ
๓) สุตทิวฺจํ	ได้เรียนรู้มาก
๔) วณฺณํ	รูปร่างลักษณะดี
๕) ดินเนทฺตณฺโณ	คนอื่นชอบ
๖) ทนฺตเนตฺติ	รักษนบธรรมเนียม
๗) โยโคตฺตโร	มีศรัทธาเพียร.

วุฒิ ๖ ประการ

๑) ประพฤติอย่างราชสีห์	องอาจในที่ประชุมชน
๒) ประพฤติอย่างนกยาง	รักดมายา
๓) ประพฤติอย่างกา	เมื่อแม่ต่อเพื่อน
๔) ประพฤติอย่างไก่	ทำกรวแน่นอน
๕) ประพฤติอย่างเหยี่ยว	หมายมั่นคนตาย
๖) ประพฤติอย่างโค	ไม่ทิ้งถิ่น.

คต ๓ ประการ

- ๑) คตเมื่อฉิบวาถึงหมายปองชีวิตกัน
- ๒) คตด้วยทำอุบายในการสงคราม
- ๓) คตเพื่อจะให้รอดชีวิตตน.

ข้อ ๖ ประการ

๑) กตบุญ	รู้คุณที่ท่านมีแก่ตน
๒) กตเวทิตา	ตั้งอกคุณท่านผู้มีคุณ
๓) ทพหวัค	ถือมั่นในความดีด้วย
๔) ปรทุกขหน	ช่วยแก้ทุกข์ผู้อื่น
๕) กตยานมิตต์	เป็นมิตรดีของมิตร
๖) มิตตตงคห	ตั้งเคราะห์มิตรเป็นนิตย์.

มูสา (มายา) ๘ ประการ

๑) มุคตมายา	เพื่อจะให้พ้นภัย
๒) ชีวิตมายา	เพื่อจะเอาชีวิตรอด
๓) มนุสส์หิตา (?)	เพื่อเปิดองทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์
๔) ชยตีโน (?)	เพื่อจะเอาชัย
๕) ยตวาจา (?)	เพื่อปิดความลับที่เขาบอก
๖) มมตหิยา (?)	เพื่อแก้ความทุกข์ของคน
๗) ตพพทรวโน (?)	เพื่อพรางภรรยา
๘) อติกวณ	เพื่อจะปิดความข้อตำคัญของคน
๙) กตลภาค	เพื่อให้เกิดความดีแก่มหาชน

พิชัยสงครามของพระเจ้าราชาธิราช

ครั้งหนึ่งพระเจ้าราชาธิราช ยกกองทัพมอญขึ้นไปตีเมืองอังวะ ราชธานีพม่า เมืองพม่าเวลานั้น พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแรกได้เสวยราชย์ บ้านเมืองยังไม่เรียบร้อยเป็นปรกติไม่กล้ายกออกรบ ได้แต่รักษาพระนครไว้ให้มั่นคง เมื่อกองทัพมอญกับพม่าคงประชิดกันอยู่ที่เมืองอังวะ พระสังฆราชากังคยะตะกะโร รับอาสาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องออกไปเจรจาดูว่ากล่าวกับพระเจ้าราชาธิราช เพื่อให้เด็กสงครามครั้งนั้น เมื่อไปถึงพระเจ้าราชาธิราชต้นท่อนได้ตอบกันขึ้นแรกด้วยอักษรราชธรรม ๓๐ ประการ ความเห็นไม่ปรองดองกันได้ พระสังฆราชากังคยะตะกะโรจึงอ้างโดยทางคดี โต้ถก ว่าการทำสงครามผู้เป็นปรีณายก ต้องรู้มูลสงคราม ๔ ประการคือ—

๑) พตมฺยจ	รู้กำลังข้าศึกยิ่งหย่อนในอย่างไร
๒) กาลมฺยจ	รู้เวลาใดที่องที่ที่จะทำสงคราม
๓) เทสฺมฺยจ	รู้ภูมิประเทศที่จะไปทำสงคราม
๔) อุตฺมฺยจ	รู้ฤกษ์ซึ่งสมควรจะทำสงคราม

แล้วพระสังฆราชากังคยะตะกะโร กล่าวอธิบายต่อไปว่าเสนาบดีที่พูดให้พระเจ้าราชาธิราช ยกกองทัพขึ้นไปครั้งนั้น ไม่รู้มูลสงครามที่ถามมา เพราะยกขึ้นไปเวลาใดก็ฤดูฝน ถ้าฤดูฝนตกเมื่อใด น้ำในแม่น้ำเอราวดักก็จะชนท่วมที่ลุ่มที่ตั้งกองทัพของพระเจ้าราชาธิราช พม่ามีพักต้องรပ်พุงพวกมอญก็จะต้องถอยหนีไปเอง พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังคร้ดตอบว่า เสนาบดีเมืองหงสาวดีที่เป็นปรีณายกถ้วนรอบรู้ หลัดพิชัยสงครามทั้ง ๔ ประการ คือ—

๑) ชาวฺรทกมฺยจ	รู้ค่าเครื่องศัตราวุธยุทโธปกรณ์
๒) สิบปทกมฺยจ	รู้วิธีรบพุ่ง
๓) พตกมฺยจ	รู้จักบำรุงรพต ให้เข้มแข็ง

- ๔) พยุหกบฏ รู้กระบวนการพยุหเสนา
- ๕) โกลัญจกบฏ รู้วิธีทำค่ายคูประตูบึงกัน
- ๖) มนคกบฏ รู้เวทมนตร์
- ๗) อวิชัยกบฏ มีความเพียรในการทำสงคราม
- ๘) ปณญกบฏ มีปัญญาในกลศึก
- ๙) ทายกบฏ รู้วิธีให้ม้าเหิน (แตะลงโทษ)

ในหนังสือราชาธิราชว่า เมื่อพระตั้งพระราชายังคิดหาคำโต้ทานไม่ได้
 เสด็จมีพวกนายทัพมอญเอาหัวพวกพม่าฆ่าพระที่จับได้ในวัด ไปถวายพระเจ้า
 ราชาราช ๗ หัว พระตั้งพระราชาก็กระดะโร ได้ที่ก่อกองพระเจ้าราชาราชว่า
 เต็มตำคัญว่าพระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งทรงเถื่อนใส่ใน พระพุทธศาสนาทรงทำ
 สงครามกัน จึงทูลห้ามปรามด้วยเห็นแก่พระศาสนา มาเห็นฆ่าคนรักษาศรีอาราม
 อันหาความผิดมิได้ ให้ต้องตายฉนั้น ก็มีรูจะทูลค่อไปประการใด ขอถวาย
 พระพรดา พระเจ้าราชาราชตะฮายพระฤทัย ก็ยอมเด็กที่พกดับไปเมือง
 หงตางดี ดิงนี้—

จะกล่าวอธิบายแทรกดักหน้อยหนึ่ง ด้วยได้เคยไปเห็นภูมิตำเนาเมือง
 อังวะ รอบเมืองเป็นที่ดุ่ม ถึงฤดูฝนน้ำในแม่น้ำเอราวด์ขึ้นท่วมแม่จันในสมัยนั้น
 จึงตั้งพระตั้งพระราชาก็กระดะโรว่า จึงเข้าใจว่าที่พระราชาราชเด็กที่พกดับ
 จากเมืองอังวะครั้งนั้น น่าจะเป็นด้วยเกรงน้ำท่วมยิ่งกว่าตะฮายพระตั้งราชา.

โอวาทส์มิงพ่อเพชร

ครั้งหนึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้ตั้งชยาคุมกองทัพพม่า ลงมาตีหัวเมือง
ปลายแดนมอญ พระเจ้าราชาธิราชศรีสัตตังให้ตั้งมิงนครอินทร์คุมกองทัพมอญไป
ต่อสู้พม่า ถึงวันจะยกทัพตั้งมิงนครอินทร์เข้าไปกราบถวายบังคมลา พระเจ้า
ราชาธิราชศรีสัตตังประทานพร แต่อหิยพระศรีคำหนึ่งให้นางอุตตะพระธนมคนโปรด
เอาไปประทานตั้งมือตั้งมิงนครอินทร์ฯ ประหลาดใจ ว่าพระเจ้าราชาธิราชจะทรง
ราชดำริเป็นราโชบายอย่างไรจึงทำเช่นนั้น ใครจะดองพระเหตุทียพระเจ้าราชา
ธิราชบ้าง พอถึงฤกษ์ยามครากกองทัพ ตั้งมิงนครอินทร์ปัดอัยให้แค่เรือกระบวนยกไป
แต่เรือของตัวเองไม่ออกจากท่า แกล้งทำเป็นนอนบ่อยอยู่ในเรือ ตั้งมิงพ่อเพชร
เสนาบดีลงไปถาม ตั้งมิงนครอินทร์บอกว่าไปไม่ได้ด้วยบ่อยเป็นไข้ใจ เพราะเมื่อ
เข้าไปทูลตาพระเจ้าราชาธิราชให้นางอุตตะพระธนมเอก เชิญพระศรีมาประทานถึง
ในมือ ก็เกิดพะวงใจรักใคร่นางอุตตะก่ดลุ่มก่ดัดแต่นั้นมา ไม่สามารถจะระงับได้
ถ้าไปรบศึกเวทนาใจยังเป็นเช่นนั้น เห็นว่าจะเอาชัยชนะไม่ได้ จึงไม่ยกไป ตั้งมิง
พ่อเพชรได้ฟังจึงว่ากล่าวแก่ตั้งมิงนครอินทร์ว่า ความคิดเช่นนั้นไม่สมควรแก่ผู้เป็น
ราชบริพาร แต่ด้วยกฤภาษิต "ราชวัตร" สำหรับข้าราชการ (อันมีในวิสุทธิศาสตร์
เรียก ราชวงศ์) มาให้โอวาทเป็นความ ๓๐ ข้อ คือ—

๑) น หิ ราชกถ์	อย่าให้ห่มนราชตฤด
๒) อติสุโร	ให้แก้ตัวกถ์ในสงคราม
๓) อปฺปมคฺโค	อย่าประมาทราชการ
๔) สัตตญจ	ให้รักษาศีลศีลขี้อตรง
๕) สุนกฺขคฺคํ มคฺโค	อย่าให้แต่งกายขอตโห่ที่ในจ้ง
๖) อนนฺทชฺโค	อย่าให้วางตัวเกินหน้าเพื่อน

วิสัยชนาของพระเจ้าธรรมเจดีย์

พระเจ้าหงส์ลาวดีซึ่งเรียกพระนามว่า "พระเจ้าธรรมเจดีย์" มิได้เป็นเชื้อ
ชาติราชวงศ์ ปรางกุแต่กำเนิดมาช้านานตามเนรชยุณ วัดศรีปรางค์ในเมือง-
หงส์ลาวดี มีบัญชาสถาปนาเทศน์ไฟเพราะคนทั้งหลายพากันนิยม จนพระราชบิดา
ของพระเจ้าราชาธิราชองค์หนึ่ง เรียกกันว่า ศตะเจ้าท้าว ทรงเลื่อมใสรับเป็นโยม
อุปัฏฐาก และเป็นที่เจ้าภาพให้อุปถัมภ์เป็นพระภิกษุ มีนามฉายาว่า "พระมหา
บิฎกขร" ครั้นล่วงรัชกาลพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าสุทโธทรมหาราชราชโอรส
ซึ่งได้รับรัชทายาท ทำทางไมตรีกับตักขิพม่า จึงยกนางศตะเจ้าท้าวภริยา
ให้เป็นมเหสีของพระเจ้าอังวะ นางต้องขึ้นไปอยู่เมืองพม่าช้านาน ทางฝ่ายพระ
มหาบิฎกขรอยู่เมืองหงส์ลาวดี ก็ยุดล้าให้เล่าเรียนพระไตรปิฎกจนรอบรู้พระธรรม
วินัย มีผู้คนนับถือมาก ชุมาพระเจ้าอังวะองค์หนึ่งเป็นสามีของนางศตะเจ้าท้าวถูก
ศัตรูปลงพระชนม์ และเกิดการชิงราชสมบัติกันในเมืองพม่า นางศตะเจ้าท้าว
ต้องตกยากอยู่หลายปี ยากจะกลับไปเมืองมอญก็ไม่สามารถจะไปได้ พระมหา
บิฎกขรทราบความจึงพาศิษย์คนสนิท ๔ คน ขึ้นไปยังเมืองอังวะ แล้วคิดกลอุบาย
พานางศตะเจ้าท้าวหนีมาจากเมืองพม่าได้ เมื่อลงมาถึงเมืองหงส์ลาวดี ประจบ
เวลาพระเจ้าหงส์ลาวดีซึ่งสืบวงศ์พระเจ้าราชาธิราช ไม่มีเจ้านายพระองค์ชายที่จะรับ
รัชทายาท พวกเสนาอำมาตย์จึงพร้อมใจกันเชิญนางศตะเจ้าท้าวขึ้นครองแผ่นดิน
เมื่อนางแก่ชราแล้ว นางคิดถึงคุณพระมหาบิฎกขร จึงชวนให้ลี้กออกมาให้ช่วย
ราชการ ประทานพระราชบิดาให้เป็นคู่ครอง แล้วตั้งให้เป็นมหาอุปราชเจ้า
ราชการแผ่นดิน พระมหาอุปราชบิฎกขรก็ได้รับรัชทายาทเป็นพระเจ้าหงส์ลาวดี
ทรงพระนามตามที่จารึกไว้ในหลักศิลาที่ดงว่า "พระเจ้ารามธิบดี" แต่ใน
พงศาวดารมอญเรียก "พระเจ้าธรรมเจดีย์" โดยเหตุนี้จะปรากฏต่อไปข้างหน้า.

สมัยเมื่อรัชกาลพระเจ้าบรมเจดีย์ เมืองมอญกับเมืองพม่าเป็นเวลาย่ออกำถิง เพราะพระเจ้าราชาธิราชกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทำสงครามขับเขี้ยวกันมาช้านาน ทางเมืองเชียงใหม่กับกรุงศรีอยุธยาก็ออกำถิง เพราะพระเจดีย์โดกกราชกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทำสงครามขับเขี้ยวกันช้านานทำนองเดียวกัน ถึงสมัยพระเจ้าแผ่นดินจึงเปิดยมนาไชยบายหน้ไปบำเพ็ญพระบารมีด้วยการอุปถัมภ์ภักพระพุทศำตนา เตยเป็นมุตเหตุให้พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศทางนี้ คือพระเจ้าอังวะมินรินตะโตะ พระเจ้าหงสาวดีบรมเจดีย์ พระเจ้าเชียงใหม่ดีโดกกราช และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยา ทำไมตรีเป็นมิตรกันทั้ง ๔ ประเทศ ก็แต่ทั้ง ๔ ประเทศนั้นนับถือพระพุทศำตนาตามตทชดงกาตด้วยกัน จึงมีทางไมตรีค่อไปถิงพระเจ้าภูวเนกพาหุซึ่งครของกรุงตั้งกาอยู่ณเมืองชัยฉิมพบุระเป็นราชธานี (อยู่ใกล้เมืองคอดัมโบบดิน) ด้วยอ๊กของคหนึ่ง ต่างมีราชดำถันและตั้งบรรณาการถิงกันเนื่อง ๆ และชอบถามปัญหาคดีโดกคับรมกันและกัน อันเป็นประเพณมีมาแต่คักดำบรมพ์ เหมือนอย่างประกวดคดีปัญญาแพนรบพุงกันอย่างแต่ก่อน.

ในหนังสือราชาธิราชว่า ตั้งแต่พระเจ้าบรมเจดีย์ได้ยราชย์ก็ทรงอุปถัมภ์ภักพระพุทศำตนาและปกครของบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองเดื่องดีอพระเกียรติคุณว่า ทรงพระปรีชาดำมารถอย่างยอดเยี่ยมไปถิงนานาประเทศ พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครของประเทศนั้น ๆ ต่างให้ราชทูตเชิญพระราชดำถันกับเครื่องบรรณาการมาถวายเพื่อจะเป็นสัมพันธ์ไมตรี มีเนื้อความในพระราชดำถัน (หนังสือราชาธิราชว่า เป็นทำนองเดียวกันทั้งหมด แต่พิเคราะห์ตามเรื่องคุดำจะเป็นแต่ราชดำถันพระเจ้าเชียงใหม่) ว่าปรารถนาจะเป็นสุธรรมบัถพ้อันเดียวกัน “ครั้นจะถวายพระราชธิดาเป็นสัมพันธ์ไมตรีก็ยังมีแจ้งว่า (พระเจ้าหงสาวดี) เป็นวงศ์ใด” จึงให้ราชทูตเชิญพระราชดำถันกับเครื่องบรรณาการมาถวายก่อน “ถ้ทราบพระวงศ์เห็นชอบแล้ว จึงจะแต่งธิดามาถวาย” พระเจ้าหงสาวดีเห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ

พิจารณาพระปฏิเจดัมปบาท เป็นอนุโตมปฏิโตม เมื่อเวลาปัจจุสมัยจะโกตฺรุง
 พระองค์ก็ได้ตรัสแก่พระปรมาภิเชกสัม โปธิญาณเป็นพระพุทฺธเจ้า พระมหา-
 สมมติวงศ์บรมกษัตริย์กษัตริย์ชาติตั้งอยู่ในพระพุทฺธวงศ์ เรียกว่าเป็นวงศ์พระพุทฺธเจ้า ตั้ง
 แคว้นนั้น เวลานั้นมา ในกตป็นพระพุทฺธเจ้าได้ตรัสแล้ว ๔ พระองค์ ยังจะมาตรัสใน
 เบื้องหน้านอกพระองค์หนึ่ง ภัทรกตป้ทำตายแล้ว กตป้เจริญตงชนอีกหลายกตป้
 พระพุทฺธพยากรณ์ทรงทำนายว่า จะมาตรัสอีก ๘ พระองค์ รวมเป็น ๓๐ ด้วยพระ
 พุทฺธเจ้าที่จะตรัสในที่สุดภัทรกตป้ เป็นพระองค์เคารพ ๕ นั้น พระโปธิสัตว์ตง
 ปวงซึ่งจะมาตรัสเป็นพระพุทฺธเจ้านั้น เกิดในสกุลและวงศ์ชาติภาษาต่าง ๆ พระ
 พุทฺธเจ้ากตป้ทรงดำรัสเรียกว่าเป็นพระพุทฺธวงศ์เดียวกัน กษัตริย์ตงปวงที่เป็นสัมมา
 ทิฏฐิ นับถือพระพุทฺธศาสดาทางดินนั้น จะเรียกวงศ์พระพุทฺธเจ้า โดยพระพุทฺธ-
 ภาษิต หรือจะเรียกเป็นวงศ์อย่างอื่นก็ตาม อนึ่งพระพุทฺธเจ้าเสด็จดับชนธ
 ปรีณิพพานแล้ว คนตงปวงเอาแก้วเงินทองตั้งของที่ดีและสิ่งที่ดีทุกประการก็ โดย
 คำตงไปจนถึงไม้แฉะอิฐปูน มากกระทำพระพุทฺธปฏิมาเคารพนมัสการนั้น กษัตริย์
 ตงปวงผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ จะไม่เคารพนับถือ ทรงเห็นว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ ที่ตงตงไป
 เป็นอิฐเป็นปูนก็ตม พระสติปัญญา อุปมาเหมือนหนึ่งเราเห็น คนตงปวงประชุม
 ชวนกันอัญเชิญมาราชาภิเชกได้ดำรงราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว กษัตริย์
 ตงปวงผู้ไม่ปรีชาเฉียบแหลม จะทรงเห็นวาคงอยู่ในที่นั้นชคคดียวงศ์เหมือนอย่าง
 พระพุทฺธเจ้าทรงดำรัสเรียกพระพุทฺธวงศ์ นั้น หรือจะว่าวงศ์ใดก็ตาม อนึ่งเปรียบ
 ความให้ชคคระชนเห็นใกล้ ๆ อีกอย่างหนึ่ง คือราชธิดาพระมหากษัตริย์พระองค์ใด
 เมื่อยตงพระเยาว์เป็นราชธิดากายอยู่นั้น ก็เรียกว่าวงศ์เด็ก ครั้นเจริญวันเทวี
 พระชนมเป็นราชกุมารีชนแล้ว ก็เรียกว่าวงศ์สาว ครั้นพระชนมายุมากชราแล้ว
 ก็เรียกว่าวงศ์แก่ เมื่อกษัตริย์ตงปวงจะกตป้เรียกว่าวงศ์แก่เป็นวงศ์สาว วงศ์สาว
 เป็นวงศ์เด็กก็ได้ตามอัชฌาศัย ซึ่งเราเปรียบเทียบเทคนาดฉายตอบแทนพระราช-

ต่างตั้งทวงถามนานนครธรรมอยู่เบงตนเอง คดีใดกอยู่ที่สุด ขอพระเจ้าแผ่นดิน
ทุก ๆ พระองค์ทรงปรึกษาสามารถ หวังจะใคร่รู้จักวงศ์เรานั้น จึงทรงพระวิจารณ์
พระบัญชาอย่างละเอียด ให้เห็นโดยสัมมาทิฐิวิญญาณ อย่างทรงพระดำริด้วยพระ
ปัญญามิเจนาทิฐิแต่ใด ก็คงจะรู้จักวงศ์เราโดยแท้."

พระเจ้าเชียงใหม่ได้อ่านพระราชสาส์น ก็เกิดเดื่อมได้ในพระปริชาญาณ
ของพระเจ้าธรรมเจดีย์ จึงส่งนางปทุมมาตรีราชธิดาไปถวาย พระเจ้าธรรมเจดีย์
ก็คงเป็นนัครมเหสี.

ในหนังสือราชาธิราชว่า พระเจ้ากรุงจีนทำเครื่องกลดส่งมาถของพระ-
ปัญญา พระเจ้าธรรมเจดีย์ก็แก้ได้ แต่ไม่มีปัญหาแฉะวิสัยชนา จึงไม่เอา
มากถา.

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงคิดปัญหา ให้ราชทูตเชิญไปถวายกับ
พระราชสาส์น พระเจ้าธรรมเจดีย์ก็แก้ได้ทั้ง ๓ บท คือ—

ปัญหาบทที่ ๑ ว่า ต้นไม้ในชมพุก่อป็นไม้ใบเท่าใด วิสัยชนาว่า ต้นไม้
เมื่อแรกเกิดมี ๒ ใบโดยมาก หรือถ้าว่าอีกนัยหนึ่ง ต้นไม้ย่อมมี ๓ ใบ คือใบ
อ่อน ใบช้ำราปานกตางแฉะใบแก่.

ปัญหาบทที่ ๒ ว่า ดอกไม้อย่างใดใหญ่กว่าดอกไม้อย่างอื่น.

วิสัยชนาบทที่ ๒ ว่า ดอกไม้ดอกเดียวก็ดี หรือหลายดอกก็ดี ถ้าคนเอา
รัยกรองเป็นมาถยประดับบนศีรษะ โดยเฉพาะประดับพระเศียรพระราชา นับว่า
เป็นดอกไม้ใหญ่กว่าดอกไม้อื่น เพราะไม่มีใครอื่น อาจประดับติดได้ตามอำเภอใจ.

ปัญหาบทที่ ๓ ว่า ใบไม้อันใดใหญ่กว่าใบไม้อื่น.

วิสัยชนาบทที่ ๓ ว่า ใบไม้ที่บุคคลดมหลังคา โดยเฉพาะดมหลังคาที่
อาศัยของพระมหากษัตริย์และขัพราหมณ์ เป็นใหญ่กว่าใบไม้อื่น ๆ อันจะค้นมา
เปรียบกันมิได้.

แต่พระองค์เจ้าธรรมเจดีย์ทรงคิดปัญหา ให้ราชทูตเชิญไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ขอให้ทรงแก้บ้าง (ในหนังสือราชาธิราชว่า พระเจ้าธรรมเจดีย์เขียนวิดิชันนาให้ราชทูตไปด้วย) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาคิดปัญหาไม่ออก ทูตจึงขยายวิดิชันนาของพระเจ้าธรรมเจดีย์ให้ปรากฏ จะจริงดังว่าไม่ได้ เพราะทำเช่นนั้นเป็นการดูหมิ่น คำวิดิชันนาปัญหาหมวคั้น ต้องเป็นพระราชดำริของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา คือ—

ปัญหาบทที่ ๑ ว่า เม็ดดข้าวที่ปลูกในท้องนาทุกบ้านทุกเมืองนั้น จะเป็นสักกพน.

วิดิชันนาบทที่ ๑ ว่า เม็ดดข้าวที่ปลูกในท้องนานั้น มีเป็นสำคัญแก่ ๒ พันธุ์ เรียกว่าข้าวเจ้าพันธุ์ ๑ ข้าวเหนียวพันธุ์ ๑.

ปัญหาบทที่ ๒ ว่า มนุษย์ทงปวงพูดจนดะกาค่า.

วิดิชันนาบทที่ ๒ ว่า คำที่มนุษย์พูดกัน มีวันดะ ๒ คำ คือคำจริงคำ ๑ คำไม่จริงคำ ๑.

ปัญหาบทที่ ๓ ว่า ปลาในน้ำมีกพน.

วิดิชันนาบทที่ ๓ ว่า ปลาในน้ำมี ๒ พันธุ์ คือปลาน้ำจืดพันธุ์ ๑ ปลาน้ำเค็มพันธุ์ ๑ หรือออกนัยหนึ่ง ปลาดอกผู้พันธุ์ ๑ ปลาดอกเมียพันธุ์ ๑ ปลากะเทย หามีไม่.

ปัญหาบทที่ ๔ ว่า เขาพระสุเมรุอยู่ที่ไหน.

วิดิชันนาบทที่ ๔ ว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม เปรียบได้เหมือนเขาพระสุเมรุ อยู่กลางราชอาณาจักรด้วยไฟรัฟ้าชำแผ่นดินได้ฟังทั่วไป.

ในหนังสือราชาธิราชว่า ครั้นนั้นพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงเดื่อมได้พระปริชาดำมารถของพระเจ้าธรรมเจดีย์ ถึงชานพระนามถวายว่า “พระมหาธรรมราชาธิบดี” อ้างว่า “พระนามนี้เป็นสัมปญาของพระเจ้าตาของเรา” ให้จารึกพระนามนั้นลงในพระสุพรรณบัฏ ให้ราชทูตเชิญไปถวายพระเจ้าหงสาวดี พร้อม กับเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก ความที่กล่าวในหนังสือราชาธิราช ครั้นมา

เข้ากับเรื่องพงศาวดารไทยชอบกต ด้วยในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อครั้ง
 รัชกาลสมเด็จพระอินทราชาธิราช พระมหาธรรมราชา (ซึ่งเป็นประเทศราช) เมือง
 พิษณุโลกสวรรคต เมืองเหนือเกิดจลาจล จึงแต่งตั้งยกกองทัพขึ้นไปตั้งเมืองพระ-
 บาง (คือเมืองนครสวรรค์) ระวังจลาจลครั้งนั้นแล้วทรงตั้งพระเจ้าดุกเซอ เจ้าชาย
 พระยา ให้ครองเมืองสุพรรณ เจ้าพระยาครองเมืองสรรค์ เจ้าตามพระยา
 ครองเมืองชัยนาท เมื่อสมเด็จพระอินทราชาธิราชสวรรคต เจ้าตามพระยาได้
 รับรัชทายาท ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราช ทรงตั้งพระราชโอรสพระ-
 องค์ใหญ่เป็นพระราเมศวร ให้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก เป็นครั้งแรกที่ปรากฏ
 ว่าเจ้านายกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปครองเมืองเหนือ จะเป็นเพราะเหตุใดไม่มีอธิบายใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร มาได้ความในหนังสือราชาธิราชค่อนันว่า เมื่อ
 สมเด็จพระบรมราชาธิราชยังเป็นเจ้าตามพระยาครองเมืองชัยนาท ได้ราชธิดาของ
 พระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลกเป็นพระชายา พระราเมศวรราชกุมาร (คือ
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) เป็นราชนัดดาของพระมหาธรรมราชาทรงฝ่ายพระ-
 ชนนี้ สมเด็จพระบรมราชาธิราชจึงโปรดให้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก เพื่อจะ
 รวมเมืองเหนือกับเมืองใต้ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

เรื่องพระเจ้าธรรมเจดีย์แก้ปัญหายังมีต่อไปอีก ว่าครั้งหนึ่งพระเจ้า
 ธรรมเจดีย์ให้ราชทูตเชิญพระราชดำذنมาถามปัญหา ๓ บท พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรง
 คิดวิธีชันษาได้ทั้งหมด คือ—

ปัญหาบทที่ ๑ ว่า ปลาอันใดมีรสยิ่งกว่าปลาอื่น.

วิธีชันษาบทที่ ๑ ว่า ปลาบ้าเนื้อมีพิษ ไตรภิกษณาถึงความตาย แต่ยังมี
 คนกตักกิน จึงควรนับว่าเนื้อปลาคือมีรสยิ่งกว่าปลาอื่น.

ปัญหาบทที่ ๒ ว่า สตรีภาพอย่างไรงามยิ่งกว่าสตรีอื่น.

วิธีชันษาบทที่ ๒ ว่า มี ๓ นัย นัยหนึ่งว่าสตรีที่มีสามีครองแตรมีชาย
 อื่นบังอาจเป็นชู้ เพราะสตรีอื่นอื่นจะพึงได้โดยสุจริตมีลมไปไม่นำพา ชู้ฝ่ายทั้ง
 ในโลกนี้และโลกหน้าเข้าไปเป็นชู้กับสตรีที่มีผัวครอง ด้วยเห็นว่างามกว่าสตรีอื่น

นัยที่ ๒ ว่า สัตว์มีบุญมากพร้อมด้วยลักษณะเบญจกถยานี นับว่าเป็นสัตว์งามยิ่งกว่าสัตว์อื่น ตามพระवाद นัยที่ ๓ ว่า สัตว์ที่มีใจงามกบปรัด้วยศีลสัตยชอศรแม่รูปไม่น่ารัก ก็ควรนับว่างามกว่าสัตว์อื่น.

ปัญหาบทที่ ๓ ว่า น้ำอันใดมีรสยิ่งกว่าน้ำอื่น.

วินิจฉัยนามบทที่ ๓ ว่า น้ำสุรา เพราะมีองค์คัดห้ามอยู่เป็นนิตย์แดง ยังมีคนฝ่าฝืนไปเสพด้วยวิกรรสุราทั้งไม่ได้ จึงควรนับว่าสุรา มีรสยิ่งกว่าน้ำอย่างอื่น.

ในหนังสือราชาธิราชว่า แม่พระเจ้าองค์ทรงเด็มนได้ ถวายพระนามว่า "พระเจ้าราชาธิบดี" แก่พระเจ้าธรรมเจดีย์ แต่ที่ลูกเห็นจะเป็น "รามาชิด" เหมือนเช่นไซจารึกในกถยานี.

ต่อมาพระเจ้ากรุงหงสาวดีส่งปัญหามาอีกประเทศหนึ่ง พระเจ้าธรรมเจดีย์ก็แก้ได้ ปัญหาแต่วิธีชชนามดังต่อไปนี้.

ปัญหาบทที่ ๓ ว่า นกอย่างหนึ่งมีหนึ่งเป็นปีก นกอย่างหนึ่ง มีกระดูกเป็นปีก นกอย่างหนึ่ง มีขนเป็นปีก ได้แก่นกชนิดใด.

วินิจฉัยนามบทที่ ๓ ว่า นกมีหนึ่งเป็นปีกคือค้างคาว นกมีกระดูกเป็นปีกคือแมลงทับ นกมีขนเป็นปีกเป็นนกสามัญอย่างอื่น.

ปัญหาบทที่ ๒ ว่า นกหมู่หนึ่งกินในบ่วงตายในบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายนอกบ่วง นกหมู่หนึ่งกินในบ่วงตายนอกบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายในบ่วง ได้แก่นกพวกใด.

วินิจฉัยนามบทที่ ๒ ว่า นกในปัญหาที่เปรียบได้แก่บุคคล และบ่วงเปรียบด้วยวิญญูสังสาร หมู่ที่ดำกินในบ่วงตายในบ่วงนั้น ได้แก่พวกที่เ็นชราวาสอยู่ในบ่วงวิญญูสังสารตั้งแต่เกิดจนตาย พวกที่กินนอกบ่วงตายในบ่วงนั้น ได้แก่ผู้บวชเป็นสมณะแต่อดึกออกเป็นคฤหัสถ์ พวกที่กินในบ่วงตายนอกบ่วงนั้น ได้แก่พวกที่เกิดเป็น

ศฤหังคแล้วออกบวชอยู่จนตาย พวกที่กินนอกบ่วงตายนอกบ่วงนั้น ได้แก่ผู้ออก
บวชแต่ยังเด็ก มิได้ครองเรือนและบวชอยู่จนตาย.

ปัญหาบทที่ ๓ ว่า บุคคลจำพวกโตมามีคไปสว่าง จำพวกโตมาสว่าง
ไปมืด จำพวกโตมามีคไปมืด จำพวกโตมาสว่างไปสว่าง.

วินิจฉัยบทที่ ๓ ว่า จำพวกมามีคไปสว่าง ได้แก่บุคคลที่เกิดในฐานะ
อินเดอทราวม แต่มาได้รับจักบุญบาปประพฤติก็นเป็นคนดีมีศีลธรรมแล้วจึงตาย
จำพวกมาสว่างไปมืดนั้น ได้แก่บุคคลที่เกิดในฐานะอินดี แต่ประพฤติก็นเป็นพาด
ทุจจริตทำบาปกรรมจนตาย มามีคไปมืดนั้น ได้แก่บุคคลที่เกิดในฐานะอินเดอ-
ทราวมแล้วประพฤติก็นเป็นพาดทุจจริตทำบาปกรรมไปจนตาย มาสว่างไปสว่างนั้น
ได้แก่บุคคลเกิด ในฐานะอินดีและประพฤติก็นดีด้วยจนตตอชชีวิต.

ปัญหาบทที่ ๔ ว่า บุคคล ๓ จำพวก มีคองธว่างกุศลก็ได้กุศลเป็นนิตย
ได้แก่บุคคลจำพวกโต.

วินิจฉัยบทที่ ๔ ว่า จำพวกหนึ่ง คือพระมหากษัตริย์อินทรวงธรรม
เพราะทรงปกครองบ้านเมืองไว้พำนักแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ดำรงจะบำเพ็ญ
กุศล พระเจ้าแผ่นดินยอมได้ส่วนกุศลด้วยเป็นนิตย อีกจำพวกหนึ่ง ได้แก่นักบวช
เป็นพระภิกษุตามเถรในพระพุทธศาสนา ถึงจะไม่สร้างกุศลด้วยประการอย่างอื่น
ก็ได้กุศลแต่อาณิสต์ที่บวชอยู่นั้นเป็นนิตย อีกจำพวกหนึ่ง ได้แก่ศรัทธาชอตรง
ต่อสามี ถึงจะไม่สร้างกุศลด้วยประการอย่างอื่น ก็ได้กุศลแต่ความชอตรงนั้น
เป็นนิตย.

ปัญหาบทที่ ๕ ว่า พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญความดีอย่างไรว่าเป็น
ยอดของความดี อะไรที่หนักยิ่งกว่าหนัก อะไรที่เบายิ่งกว่าเบา.

วินิจฉัยบทที่ ๕ ว่า พระพุทธเจ้าย่อมทรงสรรเสริญพระอรหันต์ว่าเป็น
ความดีอย่างยอดเยี่ยม ถึงใดหนักยิ่งกว่าหนักนั้น ได้แก่ผู้เป็นมิชณาทิฐิ ไม่เชื่อ

ในหนังสือราชาธิราชว่า เมื่อพระเจ้ากรุงตังกาเห็นพระเจ้าหงสาวดีทรง
สามารถแก้ปัญหานี้ได้โดยง่ายดาย ก็นับถือพระสติปัญญา จึงให้ทำ
ถานทองแดงจารึกชานนามว่า “พระเจ้าศรีศากยวงศ์ธรรมเจดีย์” ให้ราชทูต
เชิญมาถวาย และพระเจ้าหงสาวดีโปรดพระนามนั้นมาก จึงรับใช้ ก็มีพระนาม
เรียกกันว่า “พระเจ้าธรรมเจดีย์” ดังมา.

วิจารณ์

หนังสือเรื่องราชาธิราช ในพงศาวดารพม่าว่า พระยามอญคนหนึ่งชื่อ
ว่า “พระยาทะเล” (บางทีจะมีชื่อตัว แต่เป็นเจ้าเมืองทะเล จึงเรียกกันว่า
พระยาทะเล) แต่งถวายพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เมื่อในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๘๕
จน พ.ศ. ๒๑๓๕ คัมภีร์ภาษามอญอาจจะได้มาถึงเมืองไทย ครั้งมอญพวก
พระยาเจ่งคันทกุด คชเสนี เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในเมืองไทย ในสมัย
กรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๗ ก็เป็นได้ ขอนี้มีเค้าเงื่อนอยู่ในบานแผนกฉบับพิมพ์
ว่าในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงพระราชปรารภว่า หนังสือเรื่องราชาธิราชซึ่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
โปรดให้แปลเป็นภาษาไทย ไม่ตรงกันกับ “ที่ได้ทรงฟังตั้งเกิดไว้แต่ก่อน” ความ
ที่กล่าวตรงนั้นชวนให้เข้าใจว่า กรมพระราชวังบวรฯ โปรดให้แปลหนังสือเรื่อง
ราชาธิราชออกเป็นหนังสือภาษาไทยเป็นฉบับแรก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงอ่านหนังสือนี้ตั้งเกิดว่าความยังคงคาดเคลื่อนกับที่เคยทรงฟัง
แต่ถ่วงมาแต่ก่อน จึงทรงตั้งกรมการชำระการคณะหนึ่ง มีเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) เป็นประธาน ให้ช่วยกันตรวจหนังสือเรื่องราชาธิราช สอบฉบับภาษาไทย

นิทานเรื่องหุงข้าวทิพย์ของมอญ

เรื่องนิทานมอญหุงข้าวบูชาเทวดา & พระองค์หนึ่ง มีความว่าครั้งคราว
พทชกกุศลนี้ มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ มหิมุตตพราหมณ์ ไปเที่ยวภิกขาจารเป็นนิตย์
วันหนึ่งพราหมณ์จะไปเที่ยวภิกขาจารจึงตั้งชามทิ้งสองให้หุงอาหารไว้ทำ ฝ่ายนาง
ผู้พี่จึงใช้น้องสาวไปหาไฟ น้องสาวไปขอไฟแก่หญิงแก่ผู้หนึ่งชื่อกาพสุณี นิ่ง
หุงข้าวอยู่ ฝ่ายหญิงแก่นั้นไม่ให้ไฟ นางนึ่งคอยอยู่จนข้าวสุก หญิงแก่จึงให้ข้าว
กระทงหนึ่ง นำกระทง ๑ นางกุมารีจึงเอาข้าวแต่ละน้านั้นมาให้นางผู้พี่ พอบิดา
มาถึงก็ไดบริโภคอาหารนั้น แต่นั้นมาบังเกิดตาเป็นอันมาก นางนั้นจึงเรียน
วิชาหุงข้าวบูชาเทวดาแต่สำนักหญิงแก่นั้น กระทำบูชาทุกวันพุธ ฝ่ายพราหมณ์
บิดาก็มีทรัพย์ขึ้น.

เมื่อนานมามารดานางทั้งสองถึงแก่ความตาย พราหมณ์บิดาจึงไปขอ
หญิงมาจากตักกุดแห่งหนึ่ง เดียงเป็นภรรยา ภรรยาตักกุดทิพย์จะตกอยู่กับนาง
ทั้งสองผู้เป็นบุตรเดียง จึงบอกพราหมณ์สามี ให้ช้บุตรทั้งสองเดียง ฝ่ายพราหมณ์
ดูอำนาจแก่ภรรยา จึงดองบุตรทั้งสองว่าจะพาไปสู่ตักกุดญาติบ้านโน้น แล้วพากัน
ไปขึ้นสู่เกวียน ชับเกวียนไปไผ่ป่า เวดาราตรีดึกสงัด พราหมณ์ก็ตงจากเกวียน
เอาผ้าชุบขมกับปูนห้อยต้นไม้ไว้ แล้วหนีมาบ้าน นางทั้งสองคืนนั้นไม่เห็นบิดา
ก็ร้องไห้ พากันเที่ยวถามหาไผ่ป่า พบผ้าห้อยอยู่ที่ต้นไม้ คิดว่าเด็กกับบิดาเดียง
ก็ร้องไห้รัก.

เมื่อนางทั้งสองหาบิดาไม่พบแล้ว ครั้นวันของคารกกลางคืนนางผู้พี่จึงเอา
ผ้าห่มคอกไม้เข้าแล้ว ก็เด้านิยาย รุ่งขึ้นวันพุธ นางทั้งสองจึงเอาทรายต่างข้าว
เอากรรวดต่างใช้ เอาใบกรอบต่างพดู เอาตุ๊กตกรอบต่างหมาก แต่งบูชาเทวดา
& พระองค์เป็นตั้งเซป ก็ร่อนอาถันหม่เหล็กขเทวราช ลงมานิมิตรปราสาทและสระ

ให้ นางทั้งสองกับวิโลกศมบัคเป็นสุขอยู่ในปราสาทนั้น ครึ่งหนึ่งพระยาพาราณสี
เสด็จไปประพาสเนือ เรียกว่าในพระตำจะเสวยไม่ได้ จึงใช้ให้ราชบุรุษไปเที่ยว
หาน้ำ ราชบุรุษเที่ยวไปพบน้ำในสระหน้าปราสาทนาง ดงคักน้ำ ๆ มิได้เข้ากระบอก
นางเห็นกหัวเราะ ราชบุรุษจึงกลับมาทูลศอกถามแก่พระยา.

เมื่อพระยาทราบเหตุคงนั้น จึงเสด็จไปรับเอานางทั้งสองมาพระนคร
ตงนางผู้พี่เป็นอัครมเหสี นางผู้น้องพระราชทานให้เป็นภรรยาเสนาบดี ครั้นนาน
มานางผู้พี่ตะเดยเดย มิได้บูชาเทวดา เทวดาบรรดาตเป็นกระดูกโคและกระบือ
กองอยู่ใต้แท่นบรรทมพระนาง พระยาเสด็จไปทอดพระเนตรเห็นก็คิดว่านางเป็น
ยักษ์ณี จึงตรัสตั้งอำมาตย์ให้ขับนางเดย อำมาตย์พานางไปไว้ในกำ เมื่อนาง
อยู่ด้วยพระยานั้น มีครรภ์ได้ ๓ เดือน ครั้นถวญทศมาตก็ประสูติบุตรเป็นชาย
ครั้นเจริญชนกุมารนั้นเที่ยวเล่นข้างกับเด็กข้างบ้านริมชายบ้านนั้น ได้อาหารซึ่งพินัน
ชนะมาให้มารดาทุกวัน.

เมื่อกุมารไปเล่นข้างกับคามทารก ๆ กดำอว่า ลูกไม่มีบิดา กุมารจึง
มากถามมารดา ๆ บอกศอกถามแต่หลัง กุมารจึงเอารำมรงค์แห่งมารดาได้นิ้วเข้าแต่
ก็มาสู่บ้านน้ำดาวอันเป็นภรรยาอำมาตย์ นางผู้น้ำเห็นรำมรงค์ก็จำได้ แต่จึง
ไปรับนางผู้พี่มาเดยได้ ณ บ้าน นางทั้งสองก็หุงข้าวบูชาเทวดา & พระองค์ทุก
วันพุธ ครึ่งหนึ่งบุตรพอกรวัดที่ห่านของพระยาตาย มารดาเด็กนั้นร้องไห้กตั้งพระยา
ทำโทษแก่บุตร นางอัครมเหสี จึงให้น้ำเดนมบูชาเทวดาไปรดห่านเป็นชน.

ครึ่งหนึ่งพระยาจะเสด็จไปอุทยาน ตั้งให้นายเวรทางทำทางให้แล้วใน
วันเดย ครั้นรุ่งชนเสด็จไป ทางไม้แต่ จึงตั้งนายเพชรฆาตให้ฆ่านายเวรทาง
เดย ภรรยา นายเวรทางจึงขอให้น้ำเดนมบูชาเทวดาไปจากพระมเหสีรดศพนายเวรทาง
เป็นชน พระยาทราบก็ให้ไปรับนางมาจากบ้านอำมาตย์ ให้นางบูชาเทวดายัง
กษัตริย์ในชมพุดูปมาชนได้ตั้ง จึงพระราชทานฐานันดรพระนางคงเป็นอัครมเหสี
ตั้งเท่า ทั้งพระราชทานบุตรให้เป็นพระยาอุปราช.

วิจารณ์

นิทานเรื่องนี้ จารึกศิลาเป็นตำราอย่างหนึ่ง ตีได้ในวัดพระเชตุพนแต่
 รัชกาลที่ ๓ คงนับถือกันมาแต่ก่อนว่า เป็นพิธีที่เกิดสติมงคลแก่ผู้ทำ และไทย
 ได้รับมาทำ ข้าพเจ้าผู้พิจารณาได้เคยเห็นสิ่งชั่วๆ มาทำด้วยพิธีนี้ มีกตัญญูและ
 อาหารอย่างอื่นใส่กระเจาดย้อม ๆ ขนาดเท่าขาม ทำรูปและเปิดกระตาสเหมือน
 กระเจาดกของพระ สิ่งชั่วๆ ไปแจกพระเจ้าลูกเธอที่ ในพระบรมมหาราชวัง
 เมื่อรัชกาลที่ ๔ ทุกวันพุธ เรียกกันว่า "ข้าววันพุธ" แต่ไม่ทราบว่าใครเป็น
 พนักงานทำ และทำมาแต่เมื่อใด เด็กเมื่อรัชกาลที่ ๕.

นิทานเรื่องมหาลังกราณต์

เรื่องมหาลังกราณต์ มีพระบาตีฝ่ายมอญว่า เมื่อต้นปีที่ตรงกับปีนี้มี
เศรษฐีคนหนึ่ง หาบุตรมิได้ อยู่บ้านใกล้กับนักเตงดูรา นักเตงดูรานี้ มีบุตร
๒ คน มีผิวเนื้อดุจทอง วันหนึ่งนักเตงดูรานี้เข้าไปดูบ้านเศรษฐี ก่อถามคำ
หยาบช้าแก่เศรษฐีต่าง ๆ เศรษฐีได้ฟังจึงกล่าวว่า เรามีสมบัติเป็นอันมาก ใน
ท่านจึงหมิ่นเรา นักเตงดูราจึงตอบว่า ท่านมีสมบัติมากก็จริง แต่หาบุตรไม่
ถ้าท่านถึงแก่ความตาย แล้วสมบัติก็เสื่อมสูญเปล่า เรามีบุตรชาย ๒ คน มี
ผิวพรรณดุจทอง เห็นว่าประเสริฐกว่าท่าน เศรษฐีได้ฟังก็มีความระอาใจ จึง
บวงสรวงแก่พระจันทร์ พระอาทิตย์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึง ๓ ปี ก็มิได้บุตร.

เมื่อเศรษฐีขอบุตรแก่พระจันทร์พระอาทิตย์มิได้แต่จึ่ง วันหนึ่งเป็น
คืนเห็นตฤคฤจิตรมาด คนทั้งหุดายเด่นนักชดฤคฤช ต้นปีใหม่ทั่วชมพูทวีป คือ
พระอาทิตย์ก็จากราศีมีนประเวศดุเมษราศี โลกสมมติว่าวันมหาลังกราณต์ ขณะ
นั้นเศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำอันเป็นที่อยู่แห่งบักษัชาติทั้งหุดาย จึงเอา
ข้าวสารต่างนา ๗ ครั้ง แดงหุงขนบucarุทพระไตร พร้อมด้วยดื่บพยุฆนาหาร
ประโคมดุริยางคดนตรี ตั้งอธิษฐานขอบุตรแก่รุกขพระไตร ๆ ก็มีความกรุณา
เหาะไปขอบุตรแก่พระอินทร์ เพื่อจะให้แก่เศรษฐี.

รุกขพระไตรขอบุตรแก่พระอินทร์ ๆ จึงให้ธรรมบาลเทวบุตรลงมาปฏิณิน
ในครรภ์ภรรยาเศรษฐี ครั้นถึงวันทศมาดก็คลอดจากครรภ์ บิดามารดาให้ชื่อว่า
ธรรมบาลกุมาร แดงจึ่งปลุกปราสาท ๗ ชั้นให้กุมารอยู่ที่ใดต้นไทรริมฝั่งน้ำ
ครั้นกุมารเจริญชันธุรูกษาณกแต่จึ่งเรียนไตรเพทจบเมื่ออายุได้ ๗ ขวบ ก็ได้เป็น
อาจารย์บอกมงคลแก่หมู่มนุษย์ทั้งปวง.

เมื่อกบิลพรหมแจ้งเหตุนี้จึงลงมาถามปัญหา ๓ ข้อแก่ชรรีบมาดกุมาร ว่า ถ้าท่านแก้ได้เราจะตัดศีรษะเราบูชาท่าน ถ้าท่านแก้ไม่ได้ เราจะตัดศีรษะท่านเสีย ชรรีบมาดกุมารขอผลัด ๗ วัน กบิลพรหมก็ไปยังพรหมโลก ฝ่ายชรรีบมาดกุมารพิจารณาปัญหานี้ดั่งไปได้ ๖ วัน แต่ยังไม่เห็นอุบาย จึงคิดว่าวันพรุ่งนี้เราจะต้องตายด้วยอาชญาทำอกบิลพรหมนั้น หากต้องการไม่ จำจะหนีไปซุกซ่อนตายเสียดีกว่า คิดแล้วก็ลงจากปราสาทเที่ยวไปนอนอยู่ใต้ต้นตาลดงคัน มีนกอินทรีขี้ตูดของตัวฉวมัยทำรังอยู่บนต้นตาลนั้น.

นางนกอินทรีขี้ตูดจึงถามว่า พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน นกอินทรีขี้ตูดตอบว่า พรุ่งนี้ครบ ๗ วัน ที่ทำอกบิลพรหมตามปัญหาชรรีบมาดกุมาร ๆ แก้ไม่ได้ ทำอกบิลพรหมก็จะตัดศีรษะเสีย เราจะได้กินเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร นางนกอินทรีขี้ตูดถามว่า เจ้ารู้จักปัญหานี้หรือไม่ นกอินทรีขี้ตูดตอบว่า รู้ แต่จะเล่าให้นกอินทรีขี้ตูดฟังคงแต่ต้นจนปลาย ชรรีบมาดกุมารนอนอยู่ใต้ต้นไม้ไผ่ยืนก็จำได้ มีความโง่มนต์เป็นอันมาก จึงกลับมาสู่เรือนของคน.

ครั้นวารเป็นเคารบ ๗ กบิลพรหมจึงลงมาถามปัญหา ๓ ข้อแก่ชรรีบมาดกุมาร ชรรีบมาดกุมารก็จัดชานาปัญหาตามนกอินทรีขี้ตูดว่าวันนั้น ทำอกบิลพรหมก็ตัดศีรษะชิตาทัง ๗ อันเป็นบริวาริกาพระอินทร์ คือ นางทุงษ ๓ นางวากษส ๓ นางโคราค ๓ นางกริณี ๓ นางมณฑา ๓ นางกิมิทา ๓ นางมโหธร ๓ อันโลกตั้งมมติว่าเป็นองค์มหาสังกรานต์ กับเทพบรรพตมาพร้อมกันแล้ว ทำอกบิลพรหมก็บอก ว่า พระเคียรเรา นี้ จะตัดอกบูชาชรรีบมาดกุมารบดิน ถ้าจะตั้งไว้ยังแผ่นดินก็เป็นไฟไหม้ทั่วโลกธาตุ ถ้าจะทิ้งบนอากาศฝนก็จะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทร น้ำก็จะแห้ง เจ้าทั้ง ๗ จึงเอาพานมารับเคียรบิดา แล้วทำอกบิลพรหมก็ตัดพระเคียรส่งให้นางทุงษบุตรผู้ใหญ่ ในขณะนั้นโลกธาตุก็เกิดโกลาหลยิ่งขึ้น.

เมื่อนางทุงษมหาสังกรานต์ เอาพานรับพระเคียรทำอกบิลพรหมบิดาแล้ว

ให้เทพบรรพตแห่งประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมรุราช ๖๐ นาที แล้วก็เชิญเข้า
ประดิษฐานในมณฑปถ้ำคันชู้ดเขาไกรลาส กระทำบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่างๆ
แล้วพระวิศตุกรรมก็เนรมิตโรงแก้ว ด้วยแก้ว ๗ ประการ ชื่อแก้วดี ให้เทพดา
และนางฟ้าทั้งหลาย เทพดาก็นำมาซึ่งเกาณมุขาสถงต่างน้ำในอโนดาตสระ ๗ ครั้ง
แล้วแจกกันตั้งเวลายุๆ พระองค์ ครั้นถึงวารกำหนดครบ ๓๖๕ วัน โลกสัมมติว่า
มีหนึ่งเป็นวันสงกรานต์ นางเทพธิดาทั้ง ๗ องค์ ก็ทรงเทพพาหนะต่างๆ ผดุงเวร
กันมาเชิญพระเคี้ยวทำงกบิตพรหมออกแห่กับด้วยเทพบรรพตแสนโกฏิ ประทัก-
ษิณเขาพระสุเมรุราชบรรพตทุกปี แล้วก็กลับไปเที่ยวโลก.

วิจารณ์

นิทานเรื่องสงกรานต์นี้ จารึกค้ำดาเป็นตำราเรื่องหนึ่ง คิดไว้ที่วัดพระ-
เชตุพน แต่รัชกาลที่ ๓ และเป็นคนค้นคว้าที่ไทยเราเขาอุปนางสงกรานต์มาเขียนฉาก
ให้คนดู เมื่อชนปีใหม่ทุกๆ ปี (พิจารณาเห็นว่าคณิทานเรื่องกบิตพรหมเห็นจะ
เป็นนิทานมอญมีมาเป็นอันหนึ่งต่างหาก แล้วมอญที่เป็นคนรู้ โหราศาสตร์เขา
เรื่องนิทานนี้ ไปผสมเข้ากับตำราโหราศาสตร์ เป็นอุบายเพื่อให้เห็นสามัญใน
เมืองมอญอันใช้ปฏิทินทางจันทรคติภาดอยู่ก่อนรู้ปฏิทินทางสุริยคติภาดง่ายอัน ข้อ
นี้จะพึงสังเกตได้ด้วยในนิทานเดิมที่จารึกมีแต่ชื่อนางสงกรานต์ ๗ คนและว่า "ทรง
ศีลตราพาหนะต่างๆ ผดุงเวรกันมาเชิญพระเคี้ยวทำงกบิตพรหมออกแห่" เท่านั้น
โหรมอญคนนั้นแต่งตำราใหม่เพิ่ม อธิบายให้แจ่มแจ้งพิศดาร และสมมตินาง
สงกรานต์ทั้ง ๗ เทียบกับวันทั้ง ๗ ในสัปดาห์ละ คนละวัน ปีไหนพระอาทิตย์ยกขึ้น
สู่ราศีเมษเถลิงศกใหม่ตามสุริยคติภาด ในวันชื้อใด ก็กำหนดว่านางสงกรานต์คน

ที่มีชื่อเดิมคือเจ้าแก้วนั้นเป็นเวรเชิญพระเคี้ยวทำถกบึงพรหม เรียงลำดับไว้เป็น
คำราชดิง:—

๑) ถ้าพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่วราศีเมษ วันอาทิตย์เป็นเวรของนางทุงษ
แต่งตัวทัดดอกทับทิม เครื่องประดับปัทมราค ภัณฑาหารผดมะเคือ อาดูรชวา
จักร ช้ายตั้งชี่ พาทนะครุท.

๒) วันจันทร์ นางโคธาค ทัดดอกบับ เครื่องประดับมุกดา ภัณฑา-
หารน้ำมัน อาดูรชวาพระขรรค์ ช้ายไม้เท้า พาทนะเสื่อ.

๓) วันอังคาร นางรากษส์ ทัดดอกบัวหลวง เครื่องประดับโมรา
ภัณฑาหารโถหืด อาดูรชวาตรีศูต ช้ายธนู พาทนะตุกร.

๔) วันพุธ นางมณฑา ทัดดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัณฑา-
หารนมเนย อาดูรชวาเข็ม ช้ายไม้เท้า พาทนะพา.

๕) วันพฤหัสบดี นางกรีนี ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับนรกค
ภัณฑาหารถังอา อาดูรชวาชอ ช้ายมื่น พาทนะข้าง.

๖) วันศุกร์ นางกิมทา ทัดดอกจงกลณี เครื่องประดับบุษราคัม
ภัณฑาหารกตด้วยน้ำ อาดูรชวาพระขรรค์ ช้ายพิณ พาทนะกระบือ.

๗) วันเสาร์ นางมโหธร ทัดดอกสำหาว เครื่องประดับนิลรัตน
ภัณฑาหารเนื้อทราย อาดูรชวาจักร ช้ายตรีศูต พาทนะนกกยูง.

ยังมีกำหนดทำที่นางสังกรานต์ชพาทนะผัดกัน สัมมตตามเวลาที่พระ-
อาทิตย์ยกขึ้นสู่วราศีเมษต่อไปอีก ๔ ท่า.

๓) ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างเวดาร์ุงเช้าจนถึงเที่ยง นางสังกรานต์
ยนิบนพาทนะ.

๒) ถ้าวันอาทิตย์ยกในระหว่างแต่ตะวันเที่ยงจนค่ำ นางสงกรานต์
นั่งบนพาหนะ.

๓) ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างแต่เวลาดำไปจนเที่ยงคืน นาง
สงกรานต์นอนตมตาบนพาหนะ.

๔) ถ้าพระอาทิตย์ยกในระหว่างแต่เที่ยงคืนไปจนรุ่ง นางสงกรานต์
นอนหลับตาบนพาหนะ.

ตามกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวมา รูปนางสงกรานต์ที่เขียนในฉากจึง
ต่างกันได้ถึง ๒๘ อย่าง แต่ปีไหนจะเป็นนางคนไหนชื่อพาหนะทำไต่อาจรูได้ด้วย
คำนวณทางโหราศาสตร์ว่าจะยกขึ้นสู่รัศมีเมษ วันอะไร และเวลาไหน เท่านั้น.

ลัทธิธรรมนิยมมอญ

ชาติมอญเป็นชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยเคร่งครัดชาติหนึ่ง เช่น การเคารพเรียนปริยัติธรรมก็เรียนคัมภีร์วินัยเป็นใหญ่ และประเพณีพระภิกษุสงฆ์ถือวินัย และครองจีวรแหวกอุ้มบาตรเป็นต้น.

อนึ่งลัทธิมอญมกถอม บูชา ตา ยาย และมีเรือนอีกอย่างหนึ่ง ผันถ้าผู้ใดมีบุตรชายหัวปี บุตรชายนั้นต้องรับเขาไว้ เพราะผันคองคอกอยู่กับบุตรชายใหญ่ทุกคน ถ้าไม่มีบุตรชายใหญ่หัวปี ผันเป็นอันขาดจากสกุลวงศ์นั้น.

วิธีทรมอบผัน มีแหวนวงหนึ่ง เรียกว่าแหวนผัน แหวนวงนี้ถ้าผู้ใดรับไว้จะทำตายได้ไม่ได้ มีกเกิดเหตุเภทภัยทำมาหากินไม่เจริญ และไม่มีความสุข ผู้ที่ผันคองคอกทำการร้ายแค้นต่อสิ่ง ๆ ตามประเพณี การร้ายนั้นต้องออกเงินมาก.

อนึ่งประเพณีมอญเมื่อมีบุตรชายหัวปี ต้องทำการโกนผมไฟ แต่มอญเขาเรียกกันว่า รตนามันน้ำส้มบ้อย โกนผมไฟแล้วรตนามันน้ำส้มบ้อย ๕ หม้อใหญ่.

อนึ่งการทำบุญของมอญ คือทำบุญสงกรานต์ ๓ วัน กับวันพระปวารณา ออกพรรษาเป็นใหญ่ สงกรานต์วันต้น เขาทำบุญข้าวสงกรานต์ คือข้าวแช่ มีการแห่แห่นกันใหญ่ แห่ข้าวแช่ไปวัด และตั้งนุกสนานกันใหญ่โตเด่นนักขัตตฤกษ์ ครบถึงวันสงกรานต์ที่เรียกกันว่าวันเนา มอญถือว่าเป็นวันกระหนาบ วันบ่เก่าก็ไม่ใช่ บ่ใหม่ก็ไม่ใช่ เป็นวันเนา วันกระหนาบ ถ้าผู้ใดเกิดวันอาทิตย์ หรือวันทั้ง ๘ นั้น อันว่าวันใดเป็นวันเนาจะต้องถมถนน และวันเนาเป็นวันแห่ดินไปถมถนน ให้ไม้ไปค้ำต้นโพธิ์ตามวัด แห่ปลาไปปล่อยสระวัด เป็นประเพณีแห่กันมาทุก ๆ ปี.

อนึ่งวันออกพรรษา มอญวันเร็งในการทำบุญมาก มีการแห่พระ
ภิกษุสงฆ์หลาย ๆ วัด แต่งเรืออย่างงดงาม แล้วชักจูงเรือพระภิกษุสงฆ์ ไปรวม
(ปวารณา) ออกพรรษาในวัดเดียวที่วัดนิยมมาก วัดใดวัดหนึ่ง แล้วยื่น
แข่งเรือกันสนุกสนานมากตลอด จนพระกตางเดือน ๑๓ พระภิกษุเจ้ากิจ ปวารณา
แล้ว ก็แห่พระไปส่งตามวัดที่ครบมานั้นทุกวัด จนนมอญวันเร็งในการเดินเรือ
(จนไทยเรียกกันว่ามอญตั่งในการกุศต) ออกพรรษามอญนับถือว่าพระพุทธรเจ้า
ตงจากดาวตั่งดี จึงประชุมกันแห่พระและเดินเรือแข่งกันสนุกมาก.

อนึ่งประเพณีการทำศพของมอญนั้น เมื่อตายและอาบน้ำศพแล้ว แต่ง
ศพหุ้มผ้าขาวข้างหน้าโจงกระเบนไปข้างหลังผืนหนึ่ง แล้วย่นข้างหลังโจงกระเบน
ไปข้างหน้าผืนหนึ่ง และตราตั้งด้วยด้ายดิบ & เปตาะ ผูกที่หน้าผาก ๓ ผูกที่แขน
กับมือออกดอกไม้รูปเทียน ๓ ผูกที่เข่า ๓ ผูกที่หัวแม่เท้า ๓ แล้วย่นวางบนแคร่ทำ
ด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกคดุม มีเพดานผ้าขาวเบื้องบน มีแหวนทองหนึ่งผูกด้วยด้ายดิบห้อยจาก
เพดานลงมาตรงกบส์คือ จะเอาไว้ถ่วงตาม เมื่อยกศพไปวัดเอาโถงมากอวยรับ
ที่เชิงบันได มอญไม่ให้เอาโถงชนบนเรือนเป็นอันขาด และการฌาปนกิจนั้น
ประดุจทำกันทุกวันนี้ อนึ่งเมื่อครบ ๗ วันทำบุญก็ประดุจทำกันทุกวันนี้ แต่ผิดกัน
เมื่อจะกรวดน้ำแผ่กุศต มอญมีเครื่องทำบุญไปให้ผู้ตายมากดังนี้ คือมีภาชนะ
ใบหนึ่งบรรจุเครื่องบริโภคพร้อมที่จะเป็นเสบียงกรัง และมีเครื่องอุปโภค เลือ
ที่นอน หมอนมุ้ง ผ้า สบง จักร เครื่องบริโภคอุปโภคนี้แล้วแต่จะมีทำได้ตาม
ฐานะของผู้ทำนั้น พระภิกษุผู้แล้วจะอนุโมทนาต้องด่อน กรวดน้ำบทอิมีนา ทั้ง
อรรถทั้งแปล ให้เจ้าการว่าตามพระไปจนจบอิมีนานั้นแล้ว พระจึงจะอนุโมทนา
และการฌาปนกิจก็นิยมทำบุญมีเทศนาสังคายนาโดยมาก ผู้ที่มีฐานะพอสมควร
จะทำได้ก็นิยมทำกันมาก.

ประเพณีมาปณิศจศกพระสงฆ์สามเณรที่เป็นคนบักอ หรือท่านตมถาวร
กัตติ จะต้องร้องไห้ (ที่เรียกกันว่ามอญร้องไห้) การร้องไห้ของมอญนั้น ต้อง
เป็นผู้หญิงผู้เฒ่าผู้แก่ เพราะโศครวญพรรณนาคความดีของผู้ตายว่าเป็นท่านิทำงานของ
ไม่ใช่ร้องไห้หน้าตาอย่างเขาร้องกันจริงๆ นั้น ก็หาไม่ได้ พรรณนาคคุณงามความดี
ไปเท่านั้น.

อนึ่งศัพทพระสงฆ์หรือตมถาวร มักจะนิยมเผาบนปราสาท เขาทำปราสาท
ขยอชหนึ่งหรือ ห้ายอดก็มี เมื่อยกศพไปตั้งปราสาทนั้นแต่ละคนหตายหมอบบ้านเข้า
หามศัพทพร้อมกันมากมาย ข้างหนึ่งแย่งไป ข้างหนึ่งแย่งมา บางศัพททำตะเข้ได้ตั้ง
ตั้งปราสาทบนตะเข้ มีเชือกดาก ๒ ด้าย ด้ายโตคนมากดากหนักเข้า ตะเข้
ปราสาทก็เหวไปเหมาคด้ายจำแย่งกัน (มีได้แย่งกันจริงอย่างว่า แย่งกันเหมือน
ศัพทมอญที่เขาว่า.).

อนึ่งจุดถูกหนูเผาศพนั้น เขาตมมคิดว่าเผาด้วยไฟฟ้าหรือด้ายฝักแค
เพราะมอญโบราณถือว่าศัพทพระไม่ให้จุดไฟด้วยมือ จึงได้เผาด้วยดอกไม้เพลิง
มอญโบราณจึงได้คิดทำดอกไม้เพลิงเป็นด้ายจุดเผา ให้ชื่อว่าถูกหนู ต่อมาก็
ประกวดกันทำถูกหนูแรงมากจนจนทุกวันนี้ เมื่อถูกหนูของใครยังถูกหีบศัพทไฟ
ถูกชนในหีบได้ นิยมว่ามอญเขียงใครบรวงจัด ในตมมยนี้ในหีบศัพทนั้นเขาได้เขียง
เพลิงไว้จึงติดไฟช่นง่าย การประกวดดอกไม้เพลิงถูกหนูในตมมยนี้ยังมากช่นและ
ช่นเดียวเรื่องแรงมาก ต่างบ้านต่างตำบลประกวดกันมากด้ายช่น เพราะว่ามีมอญ
นับถือทางเผาศพพระสงฆ์ช่นมาก อนึ่งการจุดถูกหนูนี้ แม้แต่ศัพทพระสงฆ์เท่านั้น
ศัพทฤหัสถ์ มอญไม่ทำ กตบ์ว่าเป็นการเทียม จุดถูกหนูไม่ได้.

(ที่เรียบเรียงเรื่องประเพณีมานี้ ได้ทราบจากท่านผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง ก็
จำๆ มาเท่านั้น มิได้ตำราประวัติการอื่นใด).

วิจารณ์

เรื่องตติยธรรมนิยมมอญนี้ พระยาโหราธิบดี (แหยม วัชรโชติ) ท่าน
 เป็นมอญมีความรู้มาก ออกคำให้เขียนให้เจ้าภาพสำหรับพิมพ์ในหนังสือ อานตรวจ
 ตู เห็นว่าเป็นความรู้ ซึ่งสมควรจะรักษาไว้มิให้สูญเสีย มีข้อความที่ข้าพเจ้า
 ใคร่จะช่วยเพิ่มเติมตามความรู้เห็นบ้างเล็กน้อย คือในกาที่พวกมอญนัดของวัน
 ปวารณา หรือที่ไทยเรียกว่า "มอญคดง" นั้น เคยได้ยินว่า เมื่อรัชกาลที่ ๒
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นไปด้วยขบวนเรือยาวแห่ง
 เสด็จจนถึงเมืองปทุมธานี ในเวลานั้น เพื่อทรงรับดอกบัวพวกมอญถวาย คงเป็น
 การครึกครื้นและเกิดขบขันแก่พวกมอญ ด้วยในรัชกาลนั้นมีมอญอพยพครอบ
 ครัวเข้ามาตั้งความพักอาศัยครั้งหนึ่งกว่า ๒๐,๐๐๐ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบล
 ตามโคก และยกขึ้นเป็นเมืองปทุมธานี ในรัชกาลนั้น.

พระยาเจ้ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ พระยากลางเมือง

และครอบครัวมอญอพยพเข้ามาพึ่งกรุงธนบุรี

(พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๓๘๗)

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระทราบข่าว กรุงไทย พระยาตาก
คงตั้งขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกขึ้นใหม่เป็นราชธานีใหญ่ แทนกรุงศรี
อยุธยาซึ่งพินาศฉิบหายนั้น กตัญญูด้วยศรัทธา จึงทรงพระดำริว่า จะละไว้ข้ามใต้
ไทยจะมีกำลังกำเริบมากขึ้น จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบปรามเดียด
เดียนหนามราบคาบ อย่าให้แผ่นดินไทยคงตั้งเป็นนิกแผ่นดินแน่นหนาขึ้นได้สืบไปอีก
ในภายหน้า จึงให้แพกัจจาคุมพตพมา ๕๐๐ ถือนั่งตั้งอริบตั้งตั้งมาถึงประกันหัว
เจ้าเมือง เมาระตะมะให้ เกณฑ์ พดรามัญ เมือง เมาระตะมะ ๓,๐๐๐ เข้ายกแพกัจจา
เป็นนายทัพยกไปทำทาง และตั้งค่ายปลุกยุงฉางที่ตำบลตามลัมทำดินแดง จัดแจง
ขนเสบียงอาหารผ่อนไปไว้ก่อน แล้วภายหลังจึงจะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเอา
เมืองบางกอกซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้นให้จงได้ และประกันหัวนั้นก็เกณฑ์คนรามัญเมือง
เมาระตะมะ และเมืองอื่น ๓๒ หัวเมืองเป็นคน ๓,๐๐๐ ให้พระยาเจ้ พระยาอยู่
ตะเดียน ตะเดียบ คมมากองแพกัจจายนายทัพ แพกัจจาก็ยกทัพมา ณ ตำบล
ทำดินแดงจัดแจงการตั้งป้อมตามรับตั้งพระเจ้าองวะ ฝ่ายประกันหัวเจ้าเมือง
เมาระตะมะให้เร่งรัดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัววัดมิ่งรามัญ และไพร่พลเมืองทั้ง
ปวงได้ความยากแค้น บ้างหลบหนีมาบอกกันยังกองทัพ และนายทัพนายกอง
รามัญทั้งปวงก็โกรธว่าพม่าข่มเหงเบียดเบียนครอบครัวข้างหลัง จึงชวนกันคิด

กบฏฆ่าแพกจจายาทัพ กับทั้งไพร่พลพม่า ๕๐๐ เสียทั้งสินที่ท่าดินแดง แล้วยกทัพ
 กตบมายังเมืองเมาระตะมะ แลบรรดารามัญนายไพร่ซึ่งอยู่ที่เมือง แลระเมืองชั้น
 ทั้งปวงนั้น ก็พร้อมใจเข้าด้วยกันทั้งสิ้น ชวนกันยกเข้าปล้นเมืองเมาระตะมะใน
 เพลากลางคืน ให้เป็นเสียงไทย ประกันหุ่่นแะกรรมกรพม่าทั้งปวงตกใจไม่
 สู้รบ ทั้งเมืองเสีย ดงเรือหนีไปเมืองย่างกุ้ง แล้วยกขึ้นไปถึงเมืองฮังวะว่า
 มอญเมืองเมาระตะมะเป็นกบฏตั้งทั้งเมือง.

ฝ่ายนายทัพนายกองตั้งมิงรามัญเมืองเมาระตะมะ ก็ยกกองทัพรามัญคิด
 ตามขึ้นไปตีได้เมืองจัตของ เมืองหงสาวดี แล้วยกขึ้นไปตีเมืองย่างกุ้ง เขาตั้งค่าย
 ด้อมเมืองไว้ แล้วยกเข้าปล้น เจ้าเมืองย่างกุ้งต่อรบเป็นด้ามารก มอญหักเข้าไป
 ได้ในเมืองกึ่งหนึ่ง พม่าตั้งค่ายในเมืองกั้นไว้ได้ครึ่งเมือง ครั้นพระเจ้าองค์จระทราบ
 ในหนังสือจึงให้อะแซหุ่่นยกพลพม่า ๓๐,๐๐๐ ยกลงมารบมอญกบฏ พอทัพ
 หน้าอะแซหุ่่นยกมาถึง ก็เข้าตีกองทัพมอญ มอญต่อรบสู้ไม่ได้ ก็ถอยกลับไป
 ดงมาเมืองเมาระตะมะ กองทัพอะแซหุ่่นก็ยกติดตามลงมา รามัญทั้งปวง
 เห็นเหตุอย่างนี้จึงจะสู้พม่ามิได้ ก็กวาดครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภาร
 ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา แยกกันเป็นหลายพวก เข้ามาทางด้านพระเจดีย์
 ๑ องค์บ้าง ทางด้านเมืองคาบข้าง กองทัพพม่าก็ยกติดตามมอญมาทุกทาง ที่
 ตามมาทันก็กวาดครอบครัวมอญกลับไปคืนได้บ้าง.

ในขณะเมื่อกองทัพหลวงตั้งอยู่ ณ บ้านระแหงนั้น จึงขุนอินทศิรี นาย
 ด้านเมืองคาบ นำเอาครัวไทยมอญซึ่งหนีมาแต่เมืองเมาระตะมะ เข้ามาพึ่งพระบรม-
 โพธิ์สมภาร พาเอาตัวตั้งมิงสุรายกตั้ง ซึ่งเป็นตัวนายมานั้น เข้ามาเฝ้ากราบถวาย
 บังคม ณ พระตำหนักถนอมม่อม จึงมีพระราชดำรัสให้ถามถามว่า พระเจดีย์
 ฐานอันหรือจากถนอมม่อม ณ เมืองเมาระตะมะนั้น ยังปรกคดียุ่หรือ ตั้งมิงสุรายกตั้ง

กราบทูลว่า ยังปรกคดียุ่ จึงให้ดำรัสถามว่า พระมหาเจดีย์เกศธาตุ ณ เมือง
 ย่างกุ้ง ซึ่งว่าฉัตรยอดหักตกลงมานั้น ยกขึ้นได้แล้วหรือ สมิงสุรายกถันกราบทูลว่า
 พระเจ้าองค์จะให้ตั้งมาปฏิสังขรณ์ ๓ ปีแล้ว ยังหายกขึ้นได้ไม่ จึงตรัสให้ถามว่า
 ถ้อย่านางรามัญบุตรีคนเขญใจอายุได้ ๓๔ - ๓๕ ปี รุ้อรรกรูธรรม เกิดที่เมือง
 เมาระตะมะหน่มจริงหรือ สมิงสุรายกถันกราบทูลว่าจริงอยู่ แต่ยังไม่หาได้ตั้งขึ้นไป
 ยังเมืององค์จะไม่ พอเวลาย้ายจึงดำรัสให้พระยายมราชแซก ยกกองทัพไปขจัด
 ค่าน อยู่ ณ ท่าดินแดง รับศรั้วรามัญกับจะได้ครอบกองทัพพม่าซึ่งยกตามมอญ
 มานนคอย.

ครั้นวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๘ ค่ำ เพดบาย จึงพระราชอุทธานนท์
 ถ้อย่นถ้อยบอกมาแก่กองทัพพระยาคำแหงวิชิต ซึ่งตั้งอยู่รักษาเมืองตาก ว่า ณ-
 วันพุธ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ สุวรรณเทวดกับทามมอญ (ของนายพากรอบครี้วรามัญ
 เข้ามายังเมืองตากเป็นคน ๕๐ คน ให้การว่ามาแต่เมืองเริง ครอบครี้วชายหญิง
 ประมาณ ๓,๐๐๐ เศษ ครั้นมาถึงตำบลอุ๊วบ พม่าตามมาทันได้รับงักกัน และ
 จักกายวอ ซึ่งเป็นนายใหญ่มานันถูกปืนตาย พากรอบครี้วทั้งปวงแตกหนีกระจัด
 กระจายพรัดพรายตามมาข้างหลัง เข้าทางบ้านนาเกาะดอกเห็ดถัก อึ่งดาวขาว
 ฟอนนาหง ก็แตกเข้ามาทางด่านงัดของ ครอบครี้วชายหญิง ๓๓๔ คน ผู้รักษาด่าน
 ดัดของหนักน้อยคด และบ้านนาเกาะดอกเห็ดถักก็ห้ามผู้อยู่รักษาไม่ ครั้นได้ทรงทราบ
 ในไบบอด จึงให้ม้หนึ่งตั้งรับตั้งไปหาของทัพพระเจ้าหลานเชอรามดักษณีกัดบมา
 แล้วให้ม้หนึ่งตั้งคอบไปถึงพระยาคำแหงวิชิต ให้แบ่งทัพยกออกไปตั้งอยู่ ณ บ้าน
 เกาะดอกเห็ดถัก เกิดยกถอมดาวงมอญซึ่งแตกคั้นมานั้นประมวดเข้าไว้ แล้วออก
 คอยกำวตั้งคักคักพม่าอันคิดตามครอบครี้วมา ให้แตกถานไปจงได้.

ครั้น ณ วันศุกร์ เดือนยี่ แรม ๑๕ ค่ำ จึงพระเชษฐทองบอกขอราชการ
 ราชินไปกราบทูลว่า กองทัพพม่ายกเข้ามาทางด้านแม่ด้ามา จึงเสด็จดำเนิน
 ทพหุดวงบริบดงมาถึงเมืองตาก ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำ ดำรัสให้
 หุดวงมหาเทพเป็นแม่ทัพ กับเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ก่อพล ๒,๐๐๐ ยกขึ้นไปตีทัพพม่า
 ซึ่งยกมานั้น พอเวลาดำ ค่ำทัพหุดวงมหาเทพยกไปกองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด้าน
 แม่ด้ามานั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมาให้กราบทูล ดำรัสให้นายควรรู้คือ นาย
 เจริมหาดีไทยรับตงเรือไปบอกพระยาคำแหงวิชิต ซึ่งตั้งกองทัพอยู่ ณ บ้านระแหง
 โด่เมืองตากนั้น ให้เร่งยกกองทัพออกไปกำจัดตัดกองทัพพม่าซึ่งแตกไปนั้น ใน
 ขณะเรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณ ท่าฉนวนมะม่วงบ้านระแหง หาทันขึ้นไปรับเสด็จถึง
 เมืองตากไม่ ครั้นค่ำตงเพลา ๒ ยาม จึงเสด็จตงทรงเรือจมนิจ กรมวัง ต้อง
 ตงมาพบเรือนายควรรู้กลับขึ้นไป นายควรรู้กราบทูลว่า เห็นกองไฟอยู่ริมน้ำ ได้ยิน
 เสียงพม่าเหิน ก็ทรงฉวยศัสตราวุธ จึงดำรัสให้นายควรรู้เป็นเรือนำๆ เสด็จลงไป จึง
 พบเรือตระวางไล่พม่าเมืองเชียงใหม่ พระเพชรปานกุมมาหยุดจอดอยู่ ให้พม่า
 เห็นขานยาม ก็เสด็จตงลงมาพอเรือพระที่นั่งกระทบคอตมตง เสด็จขึ้น ณ ท่า
 ทวายพบนายชู นายเกิด ตะคอน นั่งฝั่งไฟอยู่ นายชูถวายผ้าผืนหนึ่งเช็ดพระชงพ
 เช็ดพระบาท จึงหุดวงราชโกษาเชิญห่อพระกุษาซึ่งชุ่มน้ำมาแก้ออก เห็นพระกุษา
 ถังของคหึงแห่งปรกคิอยู่เป็นอศักรรยนัก จึงน้อมน้ำเข้าถวาย แล้วเสด็จพระราช
 ดำเนินด้วยพระบาท มาโดยทางสถลมารค ถึงตำหนักฉนวนมะม่วงบ้านระแหง จึง
 ดำรัสให้ข้าราชการปรึกษาคุณโทษนายควรรู้ และข้าราชการทั้งปวงปรึกษาว่า
 ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควรรู้ได้พิจารณาให้ถองแท้เอาความมากกราบ
 ทูลด้วยเสียงพม่าเห็นนั้น เป็นความผิดโทษมีแก่นายควรรู้ ชึ่งนายควรรู้ได้โดยเสด็จ
 พระราชดำเนิน เป็นเพื่อนพระองค์ในคราวกันดารนั้น มีความชอบ คุณมีแก่

นายควรรแคะคุณแคะโทษพอกดบดบกัน ประการหนึ่งนายชู่ตะคอน ได้ถวายผ้าตาย
ได้เช็ดพระบาทเมื่อกันคารนนั้น เป็นความชอบมีแก่นายชู่ตะคอน จึงโปรดพระ
ราชทานเงินตรา ๕ คำตั้ง แก่นายชู่ตะคอนเป็นบำเหน็จ.

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระตั้งมา ณ เมืองย่างกุ้ง กระทำ
การยกถวัลยยศพระมหาเจดีย์เกศชาติ ฝ่ายเสนาบดีซึ่งอยู่รักษาเมืององวะ บอก
ลงมาว่า พระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา กับตะเกิงและรามัญทั้งปวง ซึ่งกวาด
ขึ้นไปไว้ครั้งใดเมืองหงสาวดีได้แต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้ามังดองนั้น คิดกันเป็นกบฏ
เห็นว่าเสด็จไม่อยู่ จะยกเข้าปล้นเอาเมืองข้างหลัง บัดนี้ของจำไว้สิ้นแล้ว พระ
เจ้ามังระจึงให้หนังสือตอบขึ้นไป ให้ประหารชีวิตพระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา
และตะเกิง สมิ้งรามัญด้วยนายซึ่งร่วมคิดกันเป็นกบฏนั้นเสียให้สิ้นแล้ว ให้ข้าหลวง
มาเร่งกองทัพอะแซห่อนัก ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะนั้น ให้ยกตามมอญกบฏ
เข้าไปตีเอาเมืองไทยให้ได้ อะแซห่อนัก จึงให้ยุบกองทัพเป็นแม่กองทัพหน้า
กับอุตมถึงหจจิว ๑ ปคันเสฐ ๑ เมียนห่อน ๑ อะคองห่อนมุงโยะ ๑ เนมโย-
แมงตะนรทา ๑ ยุยยงโม ๑ ถือพด ๕,๐๐๐ ยกตั้งหน้ามาก่อน แล้วให้ตะแคง-
มรหนองเป็นเชลยพระองค์พระเจ้าองวะ กับหม่องจายิด ถือพด ๓,๐๐๐ ยกทัพหนึ่ง
ยกหนุนมา และกองทัพฝ่ายกตามครวัมมอญเข้ามา เขาคักกองทัพไทยซึ่งตั้ง
ค่ายอยู่ ณ ทำดินแดงนั้นแตก พระยายมราชแม่ทัพก็ถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้
กราบทูลว่า พม่ายกกองทัพใหญ่มาเหนือถ้ำตั้งจนด้านทานค้อรบ ขอพระราชทาน
กองทัพเพิ่มเติมไปช่วย จึงดำรัสให้พระเจ้าตุ๊กเชอพระองค์เจ้าจุย กับพระยาธิ-
เบศร์รับคนเป็นแม่ทัพ ถือพด ๓,๐๐๐ ยกไปตั้งค่ายรับ ณ เมืองราชบุรี.

ฝ่ายพวกรามัญซึ่งหนีพม่ามานั้น พระยาเจิง ตะละเดียง ตะละเก็บ กับ
พระยาถางเมืองซึ่งหนีเข้ามาครั้งกรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ได้ตัวกลับไป และสมิง-

รามัญนายไพร่ทั้งปวงพากันเข้ามาทุกด้านทุกทาง ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนคร
พร้อมกันแล้ว ทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แถวเมืองนนทบุรี เมืองสาม
โคกบ้าง แต่ชายฉกรรจ์จัดได้ ๓,๐๐๐ โปรดให้หลวงบำเรอภักดีศรีกรุงเก่าเป็น
เชอรามัญ ให้เป็นพระยารามัญวงศ์ เรียกว่าจักรมอญ ควบคุมกองมอญใหม่
ทั้งสิ้น และโปรดให้พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามตั้งรพากรขนอนตลาดทั้งปวง ให้
ค้าขายท่ามาหากินเป็นสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกองมอญ ยก
หนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพหนึ่ง แล้วโปรดให้มัคราขึ้นไปหากองทัพเจ้าพระยา
จักรี และทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือเมืองตะวันออกทั้งปวง ให้เร่งรีบยกตั้งช่วย
ราชการสงคราม.

ย้ายคร่อมอญพระยาเจ่ง เมืองปทุมธานี ไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์

(พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ ฉบับ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร ทรงนิพนธ์ หน้า ๓๗๓
ว่าด้วยเรื่องสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์)

เมื่อเดือน ๕ ปีจอ จุฬศักราช ๓๓๗๖ ทรงพระราชดำริว่า ที่ตั้งคนโพธิ์
นั้น ในเมื่อรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงโปรดให้กรมพระราช-
วังบรมมหาสุรสิงหนาท เสด็จลงไปกระทำการที่จะสร้างเมืองไว้ป้องกันข้าศึกที่จะมา
ทางทะเลอีกแห่งหนึ่ง การยังค้างอยู่เพียงได้ตั้งมือทำบ่อมยังไม่ทันแล้ว จะไว้ใจ
การศึกสงครามทางทะเลมิได้ ควรจะต้องทำขึ้นให้สำเร็จ จึงโปรดให้สมเด็จพระ
อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นที่
ปากดัด ตัดเอาท้องที่แขวงกรุงเทพมหานครบ้าง และแขวงเมืองสมุทรปราการ
บ้าง รวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่ง พระราชทานชื่อว่า เมืองนครเขื่อน
ขันธ์ (๑) ให้ย้ายคร่อมอญเมืองปทุมธานีพวกพระยาเจ่ง มีจำนวนชายฉกรรจ์
๓๐๐ คน ลงไปอยู่ ณ เมืองนครเขื่อนขันธ์ แล้วจึงโปรดตั้งตั้งมิ่งทอมมา บุตรพระยา
เจ่ง ซึ่งเป็นพระยาพระราม น้องเจ้าพระยามหาโยธา เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์
รามัญราชชาติเดนมบัติ ศรัทธิตั้งกรม ผู้รักษาเมือง และตั้งกรมการพร้อมทุก
ตำแหน่ง.

(๑) ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์นี้ แต่โบราณมาก็เป็นเมืองเวียงจันทน์ เมืองพระประแดง ตั้งอยู่
ที่ตำบลราชบุรณะฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาออก เป็นเมืองปากน้ำอย่างเมืองสมุทรปราการทุก
วันนี้ ด้วยครั้งนั้นทะเลยังเข้ามามาก ครั้นแผ่นดินงอกออกไป เมืองพระประแดงห่าง
ทะเลลึก จึงย้ายเมืองลงไปตั้งที่บางเจ้าพระยา เรียกว่าเมืองสมุทรปราการ ที่เมือง
พระประแดงก็ยังเป็นเมืองอยู่จนแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม

มอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบารมี

ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์

(พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ ฉบับ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงนิพนธ์ หน้า ๑๘๕

ว่าด้วยเรื่องมอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบารมี)

มอญกับพม่า แม้กัมีฐานบ้านเมืองอยู่ติดต่อกันก็จริง แต่ชาติและภาษาตลอดจนค่านิยมแตกต่างกันมาแต่โบราณ ด้วยพวกมอญนั้นว่าโดยชาติเป็นเชื้อสายของชนชาวตะวันตก คือชอมและไทยที่แผ่อาณาจักรออกไปแต่ก่อน ฝ่ายข้างพวกพม่าเป็นชนชาติซึ่งอพยพตงมาจากประเทศซิเบค มาตั้งอยู่ในดินแดนข้างเหนือเขตมอญ นามัก่าตั้งขึ้นจึงได้เมืองมอญและไทยใหญ่ที่อยู่ใกล้ติด ด้วยต่อสู้กันทานกำดงพม่าไม่ได้ ทั้งมอญและไทยใหญ่ อยู่ในอำนาจพม่าแต่ด้วยความกลัว ถ้าพม่าหย่อนอำนาจลงเวลาใด มอญและไทยใหญ่ก็ก่อกบฏตั้งตัวเป็นอิสระ พม่าก่อกบฏเมื่อใด ก็ต้องปราบปรามอีก ถ้ามอญมีกำดงพอต่อสู้พม่าได้ มอญก็ตั้งอยู่เป็นอิสระ ถ้าทานกำดงพม่าไม่ได้หรือเป็นเวลาที่ไทยมีอำนาจมาก มอญก็หันมาพึ่งไทย เป็นตั้งขึ้นมาแต่ครั้งพ่อขุนรามคำแหงครองพระนครสุโขทัย ตลอดมาจนครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุที่มอญไม่มีความนิยมต่อพม่า คอยหาโอกาสที่จะเอาใจออกห่างอยู่เสมอ ดังได้แสดงมานี้ เมื่อพระเจ้าออตของพญาทำสงครามชนะมอญ ได้เป็นใหญ่ในแผ่นดินพม่าจึงมีความชดเคือง คิดจะทำลายล้างพวกมอญให้หมดแผ่นดินพม่า

เมื่อมอญถูกพม่ากดขี่ข่มเหงต่าง ๆ และไม่มีกำลังพอจะต่อสู้พม่าได้ จึงอพยพหนี
เข้ามาอยู่ในเมืองไทยตั้งพวกพระยาเจ่ง ซึ่งอพยพเข้ามาในครั้งกรุงธนบุรี เมื่อ
ปีมะเมีย ๓๓๓ จตุศักราช ๓๓๓๖ พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นต้น.

ครั้นมาเมื่อรัชกาลที่ ๒ พระเจ้าปดุงตั้งพม่าคนหนึ่ง ตั้งมาเป็นเจ้าเมือง
เมาะตะมะ พม่าเจ้าเมืองเมาะตะมะคนนั้น เขยดเบียนพวกมอญให้ได้รับความ
เดือดร้อนต่าง ๆ พวกมอญไม่มีกำลังพอจะต่อสู้พม่าได้ มอญที่เป็นเจ้าเมืองชน
และกรมการหลายคน มีตมิ่งตอดเขาเป็นหัวหน้า บริักษาพร้อมกันว่าจะอพยพ
ครอบครัวจตุศักราชพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์อยู่ในกรุงสยาม ตมิ่งตอดเขามี
หนังสือตบเขามาถึงพระยากาญจนบุรี เมื่อ ณ เดือน ๓๓ ปีจอ ๓๓๓๖ จตุศักราช
๓๓๓๖ พ.ศ. ๒๓๕๗ พระยากาญจนบุรีบอกหนังสือตมิ่งตอดเขาเข้ามากรุงเทพฯ
จึงโปรดให้พระยากาญจนบุรีมีหนังสือตบขอบไปยังตมิ่งตอดเขาว่า ถ้ามอญเดือด
ร้อนก็ให้อพยพเข้ามาเถิด จะทรงพระกรุณาโปรดรับเป็นที่พึ่ง ให้พวกมอญได้อยู่
ในพระราชอาณาจักรโดยความผาสุก ครั้นปีกุดตีปดศก จตุศักราช ๓๓๗๗ พ.ศ.
๒๓๕๘ พวกมอญที่เมืองเมาะตะมะถูกพม่ากดขี่หนักเข้า จึงพร้อมใจกันจับเจ้าเมือง
กรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วพากันอพยพครอบครัวเข้ามาในพระราชอาณาจักรไทย
เดินเข้ามาทางเมืองตากบึง ทางเมืองอุทัยธานีบ้าง แต่โดยมากมาทางด่านพระ-
เจดีย์ ๓ ของศ เข้าแขวงเมืองกาญจนบุรี เมื่อได้ทรงทราบข่าวว่า ครุฑมอญอพยพ
เข้ามาจึงโปรดให้กรมพระราชวังดงสุทธานมคงต เด็จขึ้นไปคอยรับครุฑมอญอยู่ที่
เมืองนนทบุรี จิตจากแต่ไม่มีสำหรับปลูกสร้างบ้านเรือน และเสบียงอาหารของ
พระราชทานขึ้นไปพร้อมเสร็จ ทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้ ตมิ่งตอดเขา
ตุกยาเซอ เจ้าฟ้ามกุฏฯ ๑ คุมไพร่พลสำหรับ บังคับครุฑมอญ และเสบียงอาหารของ
พระราชทานออกไปรับครุฑมอญทางหนึ่ง โปรดให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี

เป็นผู้ใหญ่เสด็จกำกับไปด้วย ทางเมืองตากนั้นโปรดให้เจ้าพระยาอภัยภูธร ที่สมุหนายกเป็นผู้ขนไปรับครัวมอญมาถึงเมือง นนทบุรี เมื่อณ วันพุธ เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ ปีชวดดับศก สดุดศักราช ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ เป็นจำนวนคน ๔๐,๐๐๐ คน (๑) โปรดเกล้าให้ตั้ง ภูมิตำเนาอยู่ในแขวงเมืองปทุมธานีบ้าง (๒) เมืองนนทบุรีบ้าง เมืองนครเขื่อนขันธ์บ้าง ตั้งมิ่งตอตบาทที่เป็นหัวหน้านั้น ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยารัตนจักร คำนายรามัญที่เป็นผู้ใหญ่มียศอยู่ในเมืองเดิม ก็ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกคน.

-
- (๑) พวกมอญนี้ที่เรียกกันว่ามอญใหม่ มอญที่มากครั้งพระยาเจ่ง เรียกกันว่ามอญเก่า.
 (๒) เข้าใจว่าเมืองปทุมธานี ซึ่งคราวนี้เอง.

ประกาศอธิฐานน้ำพระพิพัฒน์

ครั้งรามัญมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รัชกาลที่ ๒

ในประกาศพระราชพิธี เล่ม ๒ หน้า ๒๔

โขนโตเทวดลงมาโย ข้าแต่ฝูงเทพนิกรอมรพรหมมินทร์ อัมรินทร์รา-
ชิวราช ดงกุเคลกามา ซึ่งสถิตย์ที่พยุพیمانมาศเมืองสุวรรณดี ด้อชั้นกามาพจร ทั้ง
เทพยเจ้าผู้ทรงมเหศวรศักดิ์ดาเดช ถึงตั้งอยู่ในขอบเขตเจ้าจักรวรรพา อนุตติกเขวิมาเน
อักษากาศพیمانแดงภูมิเทพยดาเป็นอาทิ ทั้งท้าวจครกู วิรุพหก วิรูปักษ์ ท้าว
กูเวรเวศุ์จรรณอันเป็นใหญ่แก่คนรพกุมภันท์ อนันตยักษีนาคเด้นาบดี ฝูงผีโสมต
มารยาและห้าเหวโหงพราย อสุระกายอันร้ายกาจ พวกภูตผีศาจผีเสื้อหน้า เจ้า
ประเทศเดื่อนถาทั้งเทิน เขาทุกถิ่นแถวแนวดำเนาห้วยหนของคดองละหวนชาวท่าและ
ป่าชฎู ทั้งพระพนศบดี ศรีพรหมวิักษ์ ยักษีกุมาร พระกาตพระกุดี นางพระชรรณี
นางพระคงคา เทพยดา เดือเมือง ทรงเมือง หลดกเมือง ผู้เรืองมहिทธิฤทธิศักดิ์ดาเดช
อันถึงสถิตย์ทุกประเทศแคว้นแคว้น แด่นโกลจักรวรรพาทจปน้อยใหญ่ไตรโดกธาคุ
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมนารกบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงแผ่ส่วนพระราชกุศล
ที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา อุทิศให้ได้อันุโมทนาอยู่เป็นนิจนั้น อาคจุณาภิ ขอ

ด้วยวาจาด้วยนาจัตถ์ และจะจำใจแก่นขันรับพระราชทานนำพระพิมพ์ตั้งจา-
 ธิษฐาน ซึ่งต่างบาดแข่งรักชบด้วยพระแสงหอกดาบชัศิศาดูรนี้ มาทว่าหยาดหนึ่ง
 ตกเข้าไปถึงอุทรประเทศ ขอเทพเจ้าจงอาเภทบันดาลให้เป็นไปประดุจดังดำดิมกน
 ซึ่งนำกรวดและน้ำเหตักแดงในมหานรก จงทำตายชัศิศให้พินาศนิมหายตายด้วย
 วิบัติต่าง ๆ อย่าให้ห่างถึง ๓ วัน อย่าให้ทันถึง ๓ เดือน อย่าให้เกิดขึ้นถึง ๓ ปี
 อย่าให้มีความสุขแต่สักกาย ด้วยอนุภาพเทพยดาและอำนาจนำพระพิมพ์ตั้งจา
 ธิษฐาน ฯ ฉบับขาดหายเพียงเท่านั้น.

อังกฤษจะขอเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย)

ไปเป็นกษัตริย์ประเทศรามัญ ในรัชกาลที่ ๓

(ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๒ หน้า ๓๗ ว่าด้วยทางไมตรีกับฝรั่ง ในรัชกาลที่ ๓)

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษกับพม่าเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรก เหตุด้วย
แย่งเมืองประเทศราชซึ่งอยู่ในระหว่างอินเดียนกับพม่า คือเมืองยะไซ เมืองมณีนปุระ
และเมืองอัสสัม เป็นต้น ซึ่งพม่าตีเอาเมืองเหล่านี้ได้ไว้แต่ก่อน ครั้นอังกฤษรบกับ
พม่าตีเอาเมืองเหล่านี้ได้แล้ว แต่แรกคิดจะเดินกองทัพยกเข้ามาตีเมืองอังวะ แต่
มาปรากฏว่าทางกันดารนัก อังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดจัดเป็นกองทัพเรือ ไหเซอร์
อาชบัณฑิตแคมป์เบล เป็นแม่ทัพ ยกมาเข้าปากน้ำเอราวัตี ตีได้เมืองอย่างกุงไว้เป็น
ทมน ครั้นจะยกกองทัพต้อนขึ้นไป พอประจวบเข้าฤดูฝน หนทางกันดาร ไพร่พล
อังกฤษผิดอากาศเกิดเจ็บไข้ ทั้งระยะทางที่จะต้องรบพุ่งค่อไปก็ยิ่งไกล ด้วยจะต้อง
ผ่านแดนรามัญขึ้นไปก่อนจะถึงเมืองอังวะ อังกฤษจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่
เมืองอย่างกุง แต่ในเวลาที่หยุดอยู่นั้น อังกฤษแต่งทัพออกกองหนึ่งให้ลงมาตีหัวเมือง
ของพม่าตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมาะตะมะ เมืองทะวาย เมือง
ตะนาวศรี และเมืองมะริด ไว้ได้ในอำนาจของอังกฤษทั้งสิ้น.

ในเวลาเมื่ออังกฤษเกิดรบกับพม่าครั้งทกต่างนี้ เป็นเวลาปลาย
รัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร ยังไม่พบ
จดหมายเหตุเป็นหลักฐาน พอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏแต่ว่าทรงพระราช
ดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ติดต่อพระราชอาณาเขต จะไว้ใจแก่เหตุการณ์
มิได้ จึงโปรดให้แต่งกองทัพ ๓ กอง ทางบกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย)

เป็นแม่ทัพ ยกลงหน้าไปทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ก่องหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนา
เป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกก่องหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ชุย) คุมกองทัพเรือไป
รักษาการณ์ทางคอแดนเมืองมริค เมืองคระนาศร์อีกก่องหนึ่ง การที่ไทยยกกอง
ทัพออกไปครั้งนั้น ได้บอกให้อังกฤษทราบว่าจะไปช่วยอังกฤษ ฝ่ายข้างอังกฤษ
เมื่อไปคิดชงักอยู่ที่เมืองย่างกุ้ง คองการกำลังพาหนะที่จะหาบนเครื่องศาสตราวุธ
และเสบียงอาหารส่งกองทัพที่จะยกค่อขึ้นไปในฤดูแฉ้ง ขยาก็ได้กำลังไทยช่วย จึง
ชวนให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแดนเมืองเมารตะมะที่อังกฤษค
ไว้ได้ เวลานี้เผชิญประจวบเบตียนรัชกาลในกรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับ
อังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้น ด้วยเหตุ & ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤษจะต้องการตั้งตัวพาหนะ และผู้คนในกองทัพไทย
ใช้เป็นกำลังแบกหาม ไปใช้ตั้งอยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ อ้างเหตุว่าเพราะ
วิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤษกับไทยไม่เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพม่า
โดยดำพิง ขอให้จัดกองทัพยกไปค้ำหัวเมืองพม่าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ข้าง
ไทยเห็นอังกฤษจะเอาเปรียบแต่ฝ่ายเดียว จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา
อยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้หากกองทัพกลับคืน
เข้ามากรุงเทพฯ.

ประการที่ ๒ อังกฤษมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงครามชนะพม่า
จะคืนเมืองคระนาศร์ เมืองมริคให้แก่ไทย แต่จะคืนให้แก่แผ่นดินของตน
ข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นท่าเดค้าขาย อังกฤษจะเอาไว้เสียเอง ส่วนทาง
คอแดนอังวะ อังกฤษคิดว่าค้ำไว้ได้แล้ว จะตั้งตั้งรามัญประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อ
ทอนกำลังพม่าให้น้อยลง แต่ในเวลาอันเชื่องช้าพระเจ้าหงสาวดีแต่ก่อนดำปสูญ
อังกฤษเล็งเห็นว่าผู้ซึ่งจะเป็นที่นิยมของพมกมอญ คงเป็นพระเจ้าหงสาวดี ขึ้นใหม่

เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้ที่อยู่ในที่จะถูกเดือกด้วยคนหนึ่ง ความทรงต้องซอห์นไม่เป็น
 ที่พอใจของไทย ด้วยเมืองมะริด เมืองตะนาวศรี เมื่อเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่แต่
 ครั้งกรุงเก่า เป็นประโยชน์ด้วยเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชาย
 ทะเลเดีย ก็เป็นอันมีคท่าค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้อง
 รับผิดชอบรักษาหัวเมืองคองให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วนความคตที่
 อังกฤษจะตั้งรามีญประเทศขึ้นอีก และโดยเฉพาะที่เจ้าพระยามหาโยธาตกอยู่ใน
 ผู้คองเดือกนั้น ไทยคองไม่พอใจอยู่เอง ด้วยมอญอพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพด-
 เมืองไทย ตั้งแต่เมืองกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และเมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร์)
 ครั้งหนึ่ง มีจำนวนมอญอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้ จะกตไปฝักใฝ่
 อยู่กับอังกฤษ ก็คองเป็นชอวังเกยจอยู่เอง.

สภาษิตน^๕ เกี่ยวด้วยพระเจ้าของศาสนาคริสต์หยุดงาน แต่ผู้พิพากษา
ของเราบางคนรังเกียจการพิจารณาพิพากษาดงโทษจำเตยในฉวันพระ เฉพาะอย่าง
ยั้งการดงโทษประหารชีวิต.

บทที่ ๒ เกี่ยวด้วยนโยบายแห่งการออกกฎหมาย

Leges posteriores pre priores contrarias abrogant

กฎหมายภายหลังยกเลิกกฎหมายก่อนที่ขัดแย้งกัน.

สภาออกกฎหมายซึ่งมีอำนาจสูงสุดในรัฐย่อมมีอำนาจแก้ไขหรือยกเลิก
กฎหมายที่ออกไปแล้ว กฎหมายใดที่บัญญัติว่า สภาและพระมหากษัตริย์จะยก
เด็กกฎหมายที่ออกไปแล้ว กฎหมายใดที่บัญญัติว่า สภาและพระมหากษัตริย์จะ
ยกเด็กกฎหมายนั้นก่อนเจ็ดปีไม่ได้ บทบัญญัตินั้นเป็นโมฆะ ฉะนั้นกฎหมายหลัง
ขัดกับกฎหมายก่อน ข้อที่ขัดกันจึงถือจว่าเป็นอันยกเลิก.

Nova Constitutio Formam imponere debet non praeteritis.

กฎหมายใหม่ ควรจะดำรั้งใช้ภายหลัง ไม่ใช่ดำรั้งใช้ย้อนหลัง.

ตามธรรมเนียมแล้ว การออกกฎหมายให้มีผลย้อนหลังนั้นถือกันว่าเป็น
นโยบายที่ไม่ดีและขัดกับหลักทั่วไปที่ว่า การออกกฎหมายวางระเบียบการกระทำ
ของมนุษย์นั้น ควรจะใช้สำหรับกรกระทำภายหลัง ไม่ใช่ควรจะให้ผลเปลี่ยนแปลง
ลักษณะของสัญญาหรือการกระทำที่ล่วงมาแล้ว ที่ได้กระทำไปแล้วโดยอาศัย
กฎหมายที่เป็นอยู่ในเวลานั้น.

Id ea quae frequentius accidunt Jura adaptantur.

กฎหมายย่อมเหมาะสมควรกับคดีที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ.

กฎหมายควรจะร่างขึ้น และโดยมากก็ได้อ่างขึ้นสำหรับคดีที่เกิดขึ้น
ชุกชุม หากใช้สำหรับคดีแปลกประหลาดที่ไม่ค่อยจะเกิดมีไม่ ย่อมไม่สามารถจะ
ร่างกฎหมายด้วยถ้อยคำที่จะให้ทันถึงคดีทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นได้.

บทที่ ๓ เกี่ยวด้วยพระมหากษัตริย์

Rex non debet esse sub homine Sed sub Deo et sub lege quia lex facit regem.

พระมหากษัตริย์ไม่อยู่ใต้นุษย์คนใด ถึงกระนั้นก็อยู่ใต้พระเจ้า (ทศ-
พิชราชธรรม) และกฎหมาย เพราะกฎหมายสร้างพระมหากษัตริย์.

กฎหมายถือว่า พระมหากษัตริย์มีสองตัว (ร่างกาย) ร่างกายหนึ่ง
เป็นร่างกายตามธรรมชาติ ซึ่งอาจเป็นเด็ก เจ็บ แก่ และตาย อีกร่างกายหนึ่งเป็น
ร่างกายทางการเมือง ก็คือไม่มีที่ติ (perfect) ทรงพระราชอำนาจสูงสุดและไม่รู-
จักตาย.

โดยเหตุที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้รักษา ความสงบ ในประเทศ ในนาม ของ
ประชาชน การฟ้องคดีอาญาจึงเป็นไปในนามของประชาชน และพระองค์เท่านั้น
มีพระราชอำนาจพระราชทานอภัยโทษ โดยที่พระองค์เป็นโทษชราแห่งความ
ยุติธรรม ไม่มีศาลใดจะชำระคดีของพระองค์ได้ โดยเหตุที่พระองค์เป็นผู้ออก
กฎหมายและเขาคิด จึงถือว่าพระองค์ประทับอยู่ที่ศาลของพระองค์ทุกศาล.

Rex nunquam moritur.

พระมหากษัตริย์ไม่เคยสวรรคต.

ในทางการเมืองถือว่า เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตตามธรรมชาติ
ผู้สืบสันตติวงศ์รับตำแหน่งของพระองค์ ในทันทีเดียวกัน

Rex non potest peccare.

พระมหากษัตริย์ทำผิดมิได้

ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าพระองค์อยู่นอกกฎหมาย หรือว่าพระองค์ กระทำอะไร
แต่เป็นถกทั้งหมด แต่หมายความว่าไม่มีศาลใดจะชำระคดีของพระองค์ได้ ถ้า
อะไรผิดชนก็จะชดพระองค์มิได้ แต่พระองค์จะทรงอนุญาตให้ผู้ใดทำผิดไม่ได้

เพราะพระองค์ได้ทรงมีตำแหน่งเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน พระองค์คงปฏิบัติ
ตามกฎหมายเหมือนประชาชน แต่กฎหมายก็จะยกเว้นหลายสิ่งหลายอย่างให้
พระองค์ไม่ต้องทรงปฏิบัติ.

Non potest Rex Gratiam facere cum Injuria et Damno alorum.

พระมหากษัตริย์หาสามารถพระราชทานประโยชน์ใด ให้แก่ราษฎร คน
หนึ่งให้เป็นที่ยเสียหายแก่ราษฎรคนอื่นได้ไม่.

ในกฎหมายและธรรมเนียมโบราณมีอยู่ว่า เอกสารใดของพระองค์ที่
พระราชทานใดให้แก่บุคคลใด ถ้าปรากฏว่าดังนั้นเป็นของราษฎรคนอื่นอยู่แล้ว
เอกสารนั้นเป็นโมฆะ ด้วยเหตุนี้เมื่อผู้ใดทำผิดกฎหมายทำให้ผู้อื่นเสียหาย เมื่อ
ได้มีการแจ้งความฟ้องร้องขอให้ตั้งโทษ พระองค์จะทรงออกภัยการตั้งโทษนั้นเสีย
มิได้.

*Quando Jus Domini Regis et Subditi Con currunt Jus Regis prae-
ferri debet.*

เมื่อกรรมสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์เกิดไปพร้อมกับกรรมสิทธิ์ของราษฎร
ควรถือกรรมสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์เป็นใหญ่.

เรื่องน้เกิดด้วยเกียรติของเจ้าแผ่นดิน เมื่อผู้ใดยกทรัพย์ตั้งหนึ่ง
ถวายกษัตริย์ และให้บุคคลตามญ่ร่วมกัน ทรัพย์นั้นต้องเป็นของกษัตริย์ เพราะ
โดยที่ทรงพระราชอำนาจสูงสุด จะทรงเป็นเจ้าของร่วมกับราษฎรของพระองค์มิได้.

โดยน้ราษฎรคนหนึ่งเป็นหนักษัตริย์อยู่จำนวนหนึ่ง เพื่อนราษฎรอีก
จำนวนหนึ่ง ก้อนศาลได้ตัดสินให้ถูกหนึ่งไซ้เงินให้แก่ราษฎรเจ้าหนึ่ง ผู้แทนเจ้า
แผ่นดินมาฟ้องแต่ถ้าทรัพย์ไม่พอ ต้องชำระหนี้เจ้าแผ่นดินให้หมดสิ้นก่อน.

Roy nest lie per ascum Statute, si il ne soit expressement nosme.

พระมหากษัตริย์มิต้องทรงถูกผูกมัดโดยพระราชบัญญัติใด ๆ เว้นไว้
แต่พระราชบัญญัตินั้นจะได้กล่าวไว้อย่างชัดแจ้งว่าผูกมัดพระองค์ด้วย.

ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติที่ออกโดยกษัตริย์ โดยความเห็นชอบของ
รัฐสภาที่ออกสำหรับบังคับราษฎร ต้องแปลว่า เป็นเจตนาจะไม่ผูกมัดพระองค์เอง
เว้นไว้แต่จะกล่าวไว้อย่างชัดแจ้ง มีตัวอย่างในคำดองอังกฤษว่า พระราชบัญญัติว่า
ด้วยอสังหาริมทรัพย์จะใช้บังคับแก่พระองค์หรือผู้แทนของพระองค์มิได้.

Memo Patriam in qua natus est exuere nec Legeantiaq Debitum
ejurare possit

บุคคลจะด่ง ประเทศ ของตนหรือ ความจงรักภักดี ต่อ พระมหากษัตริย์
ของคณาได้ไม่.

คนเราเมื่อเกิดมามีสภาพตามกฎหมายต้องประการคือ หนึ่งเขาเป็นคน
อยู่ใต้บังคับและต้องมีความจงรักภักดีต่อประเทศนั้น ซึ่งเรียกว่าสภาพทางการเมือง
เมือง อีกประการหนึ่งในฐานะที่เขาเป็นพลเมืองของประเทศนั้น เขาเกิดมีสิทธิ
และหน้าที่ตามกฎหมายเทศบาล และรัฐธรรมนูญ.

บทที่ ๔ เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ตุลาการ

Boni Judicis est ampliare Jurisdictionem.

เป็นหน้าที่ของศาลที่จะขยายอำนาจศาล.

ทั้งนี้ความตั้งใจที่จะให้ศาลใช้หลักกฎหมายและความยุติธรรม ในการ
วินิจฉัยคดี เพื่อให้คู่ความได้รับความยุติธรรม เช่น อนุญาตให้ศาลยอมแก้ฟ้อง
หรือคำร้องที่ผิดพลาดได้มาก หรือยกหลักยุติธรรมมาเทียบเคียงวินิจฉัยกับคดีบท
กฎหมาย.

De Fide et Officio Judicis non Recipitur Quaestio sed de Scien-
tia sive sit Error Juris sive Facti.

ความสุจริตและความบริสุทธิ์ของผู้พิพากษานั้นจะยกมาเถียงไม่ได้ แต่
ถ่วงคำตัดสินของเขานั้น คู่ความอาจคัดค้านว่ามีกฎหมายหรือข้อเท็จจริงได้.

การที่ยกตำแหน่งผู้พิพากษาไว้สูงเป็นพิเศษ ก็เพราะผู้พิพากษามีหน้าที่ จะทำความยุติธรรมให้ประชาชน จึงควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความฉลาดและความ ซื่อสัตย์ดำรงตำแหน่ง คำตัดสินของเขาจะได้ไม่ค่อยผิดพลาด และทำหน้าที่โดย ปราศจากความกดดันของผู้อื่นหรือเห็นแก่หน้าแต่ประการใด.

Qui jussa Judicis aliquid fecerit non videtur Dolo Malo fecisse quia parere necesse est.

บุคคลผู้ทำตามคำสั่งของผู้พิพากษา ไม่ถือว่าการทำด้วยเจตนาอันมิชอบ เพราะเป็นหน้าที่ของเขาที่จะต้องเชื่อฟัง.

ฉะนั้นเจ้าพนักงานผู้ทำตามหมายของศาลย่อมไม่มีความผิด ถึงหากว่า หมายนั้นจะออกไปผิดกฎหมายหรือความจริงก็ดี แต่ถ้าปรากฏว่าศาลไม่มีอำนาจ ชำระคดีหนึ่งแล้วออกหมายไป เจ้าพนักงานผู้ทำตามหมายต้องรับผิดชอบ (ที่เป็น กฎหมายอังกฤษ)

In praesentia majoris cessat potentia minoris.

เมื่ออยู่เฉพาะหน้าอำนาจที่ใหญ่กว่าอำนาจน้อย ย่อมหยุดไป.

ทั้งนี้เพื่อให้ศาลสูงที่ฉลาดกว่าตัดสินความได้ถูกต้องมากกว่าศาลต่ำ มี อำนาจดังแต่แรกไซ้คำตัดสินศาลล่างได้ และให้ศาลล่างนับถือคำพิพากษาศาลสูง เป็นหลัก เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีถูกต้องเป็นระเบียบเรียบร้อย.

บทที่ ๕ ว่าด้วยวิธีการพิจารณาพิพากษาคดี

Sadi alteram Partem.

ไม่มีคนใดควรตัดสินลงโทษโดยไม่ฟังเขาก่อน.

คือว่าในกระบวนการคดีของศาล ฝ่ายที่ศาลจะตัดสินให้เสียประโยชน์ต้อง มีโอกาสที่จะแสดงความจริงและกฎหมายคือศาลก่อน.

Nemo Debet esse Judese in propria sua Cause.

ไม่มีคนใดจะเป็นผู้พิพากษาคดีของตนได้.

Actus Curle Neminem Qravabit.

การกระทำของศาลย่อมไม่ทำให้บุคคลเดียวประโยชน์.

คือ เช่นศาลตัดสินความช้ำก็ไม่ทำให้โจทก์เดียวประโยชน์ เพราะศาล
ยอมตัดสินให้ตามสิทธิตั้งแต่เวลาฟ้องไว้ เมื่อโจทก์ตายในคดี ทายาทก็ขอว่า
ความแทนได้

Actus Legis Nemini est damnasus

การกระทำของกฎหมายย่อมไม่ทำให้บุคคลใดเดียวประโยชน์.

เช่นตามสัญญาเช่าห้ามโอนการเช่าที่ดิน แต่กฎหมายบัญญัติให้มีการ
เช่าที่ดินแปลงนั้น เจ้าของที่ดินไม่ต้องถูกฟ้องตามผิดสัญญา.

Executis Juris nou habet Injuriam.

การจัดการตามวิธีการของศาลซึ่งเป็นการชอบ ย่อมไม่ก่อให้เกิดเป็นมุล
คดีฟ้องร้องกันได้.

คือการฟ้องคดี โดยไม่มีมูลหรือผิดคดี ถ้าไม่มีเจตนาแกล้งแต่จงใจโดย
จะกลับฟ้องโจทก์เรียกค่าเสียหายมิได้.

Cursus Curiae est Lex Curiae.

ทางปฏิบัติของศาลเป็นกฎหมายของศาล

ศาลย่อมเป็นผู้รักษาดำเนินและเจ้าของ แห่ง กระบวนพิจารณาของศาล
ระเบียบใดที่ตั้งไว้แล้ว โดยปรกติกศาลและคู่ความต้องปฏิบัติตามระเบียบนั้น.

Consensus tollit Errorem.

การยินยอมของคู่ความฝ่ายหนึ่ง ซึ่งสามารถจะคัดค้านข้อผิดพลาดได้
ถือว่ายอมรับผิดพลาดนั้นไม่ทำให้คดีเสียหาย.

เช่นใบฟ้องได้กล่าวว่าคุณเกิดที่ตำบลพระโขนง แต่ที่จริงเกิดที่ตำบล
ประทุมวัน จำเลยไม่คัดค้าน จะมาคัดค้านภายหลังไม่ได้.

De minimis non Curat Lex.

กฎหมายย่อมไม่เกี่ยวข้องกับแก๊งเด็กน้อย

โดยปรกติศาลไม่เอาใจใส่แก๊งเด็กน้อย หรือสิ่งที่เป็นผลความ เช่น
ส่วนของวัน ศาลอาจไม่ยกมาคิดหรือคิดค่าเสียหายให้เลยเต็มวันทีเดียว.

Omnis Innovalio plus Novitate perturbat quam Utilitate.

สิ่งใหม่ ๆ ทุกสิ่งทำให้เกิดโทษ โดยความใหม่ของมันเองมากกว่าทำ
ให้เกิดคุณในทางเป็นประโยชน์.

พระราชบัญญัติที่ออกใหม่ ๆ ไม่ควรจะทิ้งหลักกฎหมายธรรมดาให้
มากนัก การเปลี่ยนแปลงดังที่ต้อยแล้ว ทำให้เกิดความยุ่งยาก ฉะนั้นหลักที่ให้ผู้
พิพากษาเคารพต่อคำพิพากษาคำอย่าง ๆ เครื่องครัดก็มาจากหลักนี้.

บทที่ ๖ กฎแห่งลอยิกหรือตรรกวิทยา

Ubi eadem Ratio ibi idem Jus.

เหตุผลอย่างเดียวกันกระทำให้เกิดเป็นกฎหมายอย่างเดียวกัน.

กฎหมายไม่ได้เกิดจากตัวอย่าง เกิดจากเหตุผล ยิ่งกฎหมายธรรมดา
ด้วยแต่บังคับไปด้วยเหตุผล เมื่อหนึ่งข้อบัญญัติจะทำหน้าและด้วยความยินยอม
ของคู่สัญญา ก็เกิดมีหลักความตรรกวิทยาว่า ถ้าใครไปแก้สัญญาในข้อสำคัญ
เขาเองก็จะผิดคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้.

Cersante Ratione Legis Cessat ipsa Lex.

เหตุผลเป็นวิญญาณของกฎหมาย เมื่อเหตุผลที่สนับสนุนกฎหมายเรื่อง
หนึ่งหมดสิ้นไป กฎหมายนั้นก็หมดสิ้นไปเหมือนกัน.

เหตุที่ผู้แทนไม่ควรถูกจับในสมัยประชุมก็เพราะราชฎีกา ต้อง ฎีกา ให้เขา
ทำหน้าที่ของเขาในสภา ฉะนั้นเมื่อหมดสมัยประชุม เหตุอันนั้นหมดไป เขาจึงถูก
จับได้ กฎหมายเก่าที่ในกรมหลวงราชบุรีหรงสดอนว่า ไม่ใช่แต่ฎีกาด้วยสัญญาบัตร
เพราะขัดกับเหตุผลในสมัยปัจจุบัน.

De nou apparentibus et nou existentibus eadem est Ratio.

สิ่งที่ไม่ปรากฏตัว จะถือว่าสิ่งนั้นไม่ได้.

เมื่อใครอ้างว่ามีเอกสารต้องนำมาแสดงต่อศาลหรือพิชัญณ์ว่าเอกสารนั้น
ได้หายไป ศาลจะไม่วินิจฉัยคดีนอกจากความจริงที่ปรากฏตามเอกสารแต่ละคำ
พระยาน.

Nou potest adduci ejusdem Rei Cujus petitur Dissolutio.

สิ่งหนึ่งซึ่งคู่ความกำลังถกเถียงกันอยู่ว่า จะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่
คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะยกตั้งนพชนอย่างหนึ่งข้อคดีฟ้องว่าขาดอายุความแต่หาได้ไม่.
คนหนึ่งเพื่อประโยชน์ของคนอย่างคดีเรื่องหนึ่งว่าชอบด้วยกฎหมายจะอ้าง
ว่าคดีเรื่องนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายถ้าหวักับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้.

Allegans Contraria nou est audiendus.

ไม่ควรฟังผู้กล่าวอ้างสิ่งซึ่งขัดแย้งกัน.

ซึ่งหาเคียงกล่าวกับถ้อยเป็นสองไม่ควรฟัง หรือศาลไม่ควรอนุญาต ให้
คู่ความคนใดอ้างว่ารับเงินแต่กลับว่าเป็นในเรื่องอื่นเดียวกัน.

Omne majus Conliuet in se minus.

สิ่งทีมากกว่าย่อมรวมสิ่งทีน้อยกว่าด้วย.

ถูกหนี้ย่อมชำระเงินให้แก่เจ้าหนี้มากกว่าจำนวนที่เป็นหนี้ กฎหมายถือ
ว่าเป็นการใช้หนี้จนใช้ได้ เจ้าหนี้ควรรับเงินนั้น แต่ถ้าถูกหนี้ให้ชนบัตร์ทีมากกว่า
หนี้แต่ประสงค์ให้เจ้าหนี้ทอนจะเรียกว่าเป็นการใช้หนี้จนชอบไม่ได้ เพราะเจ้าหนี้
อาจไม่มีเงินทอน.

Quod ab initio non valet in Tractu Temporis non Convalescit.

สิ่งที่เริ่มโมฆะมาแต่แรก เมื่อเวลาต่อมาจะกลับเป็นดีขึ้นมาไม่ได้.

สัญญาเช่าที่ดินห้ามไม่ให้ผู้เช่าให้เช่าช่วงเกิน ๓๐ ปี ผู้ให้เช่าช่วงไป
๑๒ ปี เมื่อผู้ให้เช่าตาย เวลาเช่าช่วงเหลือเพียง ๓๐ ปีสัญญาเช่าช่วงนั้น จะมิต
ผู้รับมรดกของผู้ให้เช่าไม่ได้.

Argumentum ab inconvenienti plurimum Valet in Lege.

ข้ออ้างที่เกิดจากความเดือดร้อนมีน้ำหนักในกฎหมาย.

นักอรรถาธิบายกฎหมายเป็นสิ่งที่ตั้งดีไม่ชัดเจน คำตักจะไม่วินิจฉัยว่า
กฎหมายต้องการจะทำให้คนเดือดร้อน ถ้ากฎหมายชัดแจ้งคำตักของบังคับตามนั้น.

บทที่ ๗ เกี่ยวกับมูลฐานแห่งกฎหมาย

Uri jus ibi Remedium.

ไม่มีกรทำผิดใด ๆ ที่จะไม่มีการแก้.

ถ้าปรากฏว่ามีการกระทำผิด คำตักสามารถยกหลักกฎหมายมาใช้ให้
จำเลยทดแทนใช้ค่าเสียหาย แต่ถ้าไม่มีหลักว่าการเช่นนั้นเป็นความผิด ก็จะต้อง
ออกกฎหมายใหม่สำหรับกรณีเช่นนั้น!

In Jure non remota Causa sed proxima spectatur.

ตามกฎหมายเหตุที่ใกล้ชิดกันไม่ใช่เหตุที่ห่างไกล จากกรณีที่จะยก
เข้ามาวินิจฉัย.

ถ้าบริษัทหนึ่งเกี่ยวข้องกับการรับประกันความเสียหาย ในทางทะเล มาก กว่าเรือของ
อื่น บริษัทรับประกันจะต้องรับผิดชอบต่อเมื่อความเสียหายได้เกิดจากภัยที่ใครรับประกันไว้โดยตรง.

Actus Dei Nemini Fact Injuriam

กฎหมายไม่ถือว่าบุคคลคนใดจะต้อง รับผิดชอบ สำหรับ การ กระทำ ของพระเจ้า (ภัยนอกอำนาจ) .

แต่ถ้าบุคคลใดสร้างหน้าที่ของคนนั้นตามสัญญา แม้จะมีความจำเป็นของคนเกิดขึ้นคนไม่อาจมารถทำหน้าที่นั้นได้ คนก็หาพินิจไม่.

Lex non cogit ad Impossibilia.

กฎหมายไม่บังคับให้คนกระทำสิ่งที่เขาไม่สามารถจะทำได้.

Ignorantia Facti excusat Ignorantia Juris non excusat.

ไม่รู้ข้อเท็จจริงแก้ตัวได้ ไม่รู้กฎหมายแก้ตัวไม่ได้.

การไม่รู้ว่าเจ้าของมรดกตายเป็นเรื่องไม่รู้ข้อเท็จจริง การที่ไม่รู้เขามีสิทธิจะได้รับมรดกอย่างไรบ้างนั้น เป็นเรื่องไม่รู้กฎหมาย.

Volenti non fit Injuria.

ความเสียหายที่เกิดจากความยินยอมไม่เป็นมุกคตที่จะให้ฟ้องร้องกันได้.

Nullus Commodum Capere potest de injuria sua propria.

ไม่มีคนใดสามารถจะได้ประโยชน์จากความผิดของตน.

เช่น ก. จะฟ้อง ข. ฐานบุกรุกในการเข้าไปในที่ของ ก. เพื่อตัดการนิรโทษ ซึ่ง ก. เป็นผู้ถอนไม่ได้.

Acta exteriora enunciant interiora Secreta

กรรมชเจตนาหรือการกระทำที่แสดงออกเป็นเครื่องหมายเจตนาภายใน.

Res ipsa Loquitur.

สิ่งที่ปรากฏย่อมพิสูจน์ตนเอง

เมื่อรถไฟสองคันชนกัน บริษัทของพิสูจน์ว่าเหตุไม่ได้เกิดขึ้นจากความเดินต่อแห่งคนใช้ของเขา เพราะการที่รถชนกันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เพราะความประมาท.

Actus non facit reum nisi mens sit rea.

เจตนาแห่งการกระทำต้องพ้องกันทั้งสองอย่าง จึงก่อให้เกิดเป็นความผิด.
คดีอาญาเกือบทั้งหมดต้องการเจตนา การกระทำจึงจะเป็นผิดในทาง
อาญา แต่โทษผิดเทศบัญญัติมักไม่ต้องการเจตนา.

Nemo debet mis veari pro una et eadem Causa.

เป็นบัญญัติของกฎหมายว่า บุคคลย่อมไม่ควรต้องถูกรบกลอนถึงสอง
ครั้งไต่กรณีอื่นเดียวกัน.

นี้เป็นหลักของคดีมีปัญหาอย่างเดียวกัน แต่ในระหว่างคู่ความคนเดียว
กัน เมื่อศาลตัดสินเสร็จเด็ดขาดแล้ว จะฟ้องกันใหม่ไม่ได้.

บทที่ ๘ ว่าด้วยวิธีการที่ได้ทรัพย์สินมา

Qui prior est Tempore potior est Jure.

เขาผู้ก่อนผู้อื่นในทางเจตนาย่อมมีกรรมสิทธิ์ดีกว่า.
ทั้งนี้เพราะตามธรรมชาติ ถ้าผู้ใดได้เข้าครองทรัพย์สินได้ก่อนคนอื่น ผู้
นั้นย่อมมีสิทธิ์ดีกว่าคนอื่น ตามกฎหมายก็เดินตามแนวนี้ แต่มีเงื่อนไขต่าง ๆ กัน
แต่ละประเทศ.

บทที่ ๙ เกี่ยวด้วยสิทธิและหน้าที่ในการใช้ทรัพย์สินของตน

Sic Utere tuo ut alienum non laedas.

จงใช้ทรัพย์สินของท่านในลักษณะที่จะไม่ทำให้เสียหายแก่ผู้อื่น
จำเลยวางกอนนามในที่ของตนแต่ได้ตกไปในที่ของโจทก์ ทำให้โจทก์
เสียหาย จำเลยแก้ว่าได้รับขนนามออกโดยเร็วที่สุดแล้ว ศาลตัดสินว่า เมื่อโจทก์
ทำให้เกิดเสียหายขึ้น จำเลยต้องรับผิดชอบ.

Cajus est Solum ejus es usque ad Caedum.

ผู้เป็นเจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของสิ่งที่อยู่เหนือที่ดินด้วย.

ข้าศึกहतกัน เจ้าของที่ดินไกลเคียงจึงจะปลูกเรือนให้หลังคาขึ้นเข้าไป หรือปล่อยให้หน้าจากหลังคาไหลตกเข้าไปในที่ของผู้อื่นไม่ได้.

เจ้าของที่ดินยอมเป็นเจ้าของสิ่งที่อยู่ใต้ที่ดินอีกด้วย เว้นไว้แต่กฎหมาย ของบ้านเมืองจะบัญญัติไว้อีกอย่างอื่น.

Quicquid plantatur Solo Solo cedit.

สิ่งใดปลูกเอาติดกับที่ดินเป็นของที่ดิน.

ผู้ใดปลูกติดกับที่ดินของคนอื่น คนนั้นเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ผู้ปลูก คงเป็นเจ้าของ ไม้ รั้ว ไม้ และอื่น ๆ ที่ใช้ในการปลูกติดอยู่ แต่จะเรียกชื่อของ เอาคนไม่ได้จนกว่าเจ้าของที่ดินได้เรียกคนนั้นลง.

นอกจากติดแล้ว ต้นไม้นั้นคนจะเป็นหรือตายเป็นของที่ดินด้วย แต่เมื่อ คัดออกแล้วก็กลายเป็นทรัพย์สินเคลื่อนที่ ต้นไม้ลมถูกที่ปลูกกระหว่างและปลัดท้าย แห่งการเข้า โดยปรกติไม่ถือว่าเป็นที่ดิน สิ่งใดที่ได้เอาติดไว้กับที่หรือที่ดิน ผู้ เจ้าของหรือเอาไปไม่ได้เว้นไว้แต่จะบัญญัติ.

Domus sua Cuique est tutissimum Refugium.

เรือนของคนทุกคนเป็นปราสาทของเขา.

- (๑) เรือนเป็นทั้งที่ระโหฐานและที่ปลอดภัยของเจ้าของแต่ละครอบครัว ผู้ใดเข้ามาเพื่อทำภัยหรือลักทรัพย์ เขาแต่ละคนใช้สามารถฆ่าเสียได้เมื่อจำเป็น
- (๒) ถ้าเจ้าของเรือนแพกติดต้องคนเรือนให้ผู้อื่น เรือนนั้นไม่ใช่วังของเขาแล้ว
- (๓) ในคดีอาญาซึ่งแผ่นดินเป็นโจทก์ เจ้าของเรือนต้องอยู่ใต้กฎหมายหมายคน และหมายจับ (๔) ในคดีแพ่งการยึดทรัพย์ต้องมีหมายของศาล (๕) เรือนเป็น วังของเขาเท่านั้น ไม่ใช่สำหรับคนทีหตบหนมาอาศัยหรือนำของมีภัยมาได้ในบ้าน.

บทที่ ๑๐ ว่าด้วยการโอนทรัพย์

Allenatio Rei praefertur Juri accrescendi.

การแยกทรัพย์เป็นสิ่งที่กฎหมายปรารถนารวมยิ่งกว่าการส่งรวมรวม.

กฎหมายอังกฤษปรารถนาให้ทรัพย์สินเปลี่ยนมือได้สะดวก ไม่ต้องการให้
 มืดเป็นของเจ้าของเดี่ยวยุคตติยชาติ แต่อนุญาตให้ผู้ที่มิมีชีวิตอยู่ยกทรัพย์สินให้เด็ก
 หรือผู้ใหญ่ที่มีชีวิตเป็นเจ้าของจนตายแล้วให้ตกเป็นสิทธิ์แก่ทายาทของเขาได้.

Cujus est dare ejus est disponere.

ผู้ให้สิ่งของย่อมมีอำนาจที่จะกำหนดการจำหน่ายสิ่งของนั้น.

ทั้งนี้เมื่อของเป็นของเขา เขาจะให้ด้วยเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ ถ้าเงื่อนไข
 ใบนั้นไม่ขัดต่อกฎหมายหรือขัดประโยชน์สาธารณะ.

Assignatus unitur Jure Actoris.

ผู้ได้รับโอนมีสิทธิ์เพียงเท่าผู้โอน.

*Cuicumque a lequis quid concedit Concedere Videtur et id sine quo
 Res ipsa esse non potuit.*

ผู้โดยยกของสิ่งใดให้ ก็ต้องถือเอาโดยยกอีกสิ่งหนึ่งให้ด้วย ซึ่งถ้าไม่เช่นนั้น
 นั้น จะเสมือนว่าไม่ได้ยกอะไรให้เลย.

เมื่อได้ยกสิ่งใดให้ก็หมายความว่า ให้มีอำนาจที่เอาสิ่งนั้นมาได้ตลอดถึงผล
 ประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ.

Accessarium non ducit sed sequitur Principale.

ส่วนควบย่อมตามไปด้วยเมื่อยกสิ่งที่เป็นประธานให้ แต่สิ่งที่เป็นประ-
 ธานไม่ตามไปเมื่อยกส่วนควบให้.

เมื่อยกแม่โคให้ก็ยกลูกที่ติดแม่ให้ด้วย ยกคนไม่ให้ก็ยกผลไม้ให้ ยก
 ที่ดินให้ก็ยกว่าให้มรดกทายาทออกจากที่ดิน แต่ถอยกลับตรงกันข้ามไม่ได้ เช่นยก
 ผลไม้บนต้นไม้จะว่ายกต้นไม้ให้ด้วยไม่ได้.

Licet Dispositio de iuleresse futuro sit inutilis tamen fieri potert

Declaratio praecedens quae sortiatur effectum interveniente novo actu.

ถึงหากว่าการยกผลประ โยชน์ที่จะได้ในภายหน้าให้ไม่เป็นผลก็จริง แต่
 มันอาจเป็นเงื่อนไขว่าการให้นั้นให้เป็นผล เมื่อเหตุการณ์อย่างใดได้เกิดขึ้น.

การยกทรัพย์สินที่ค้างเป็นความหรือยกแก่ที่ค้างจะขอให้ใช้ไม่ได้ แต่
ถ้าสัญญาจากเมื่อขอแถมมาได้จะขายให้เป็นราคาเท่านั้นเท่านั้น หรือขายผล
มะม่วงที่จะออกในฤดูหน้า หรือยกขนแกะที่ค้างจะขนที่พุ่งแกะซึ่งมีอยู่แล้วเช่น
เป็นการใช้ได้.

บทที่ ๑๑ ข้อบัญญัติว่าด้วยการแต่งงานและการสืบตระกูล

Consensus non concubitus facit Matrimonium.

สิ่งที่ทำให้การแต่งงานเป็นการชอบด้วยกฎหมายนั้น คือการยินยอม
ของคู่สมรสหาใช่เพราะการอยู่กันด้วยกันเฉย ๆ ไม่.

แต่สมยอมการจดทะเบียนเป็นดังสำคัญ ณะนั้นเมื่อตกลงกันและเจต
ทะเบียนกันแล้วก็เป็นที่มั่งคั่งร่ำรวยกันแล้ว จะอยู่กันด้วยกันแล้วหรือไม่ ไม่สำคัญ.

Haeres legitimus est quem Nuptiae Demonstrant

กฎหมายธรรมดากล่าวว่าเขาเป็นบุตร แต่เมื่อมีการแต่งงานกันโดยถูกต้อง.

บุตรที่จะได้รับมรดกต้องเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย บุตรที่เกิดก่อน
แต่งงาน เมื่อมีตามารดาแต่งงานกัน บุตรนั้นกลายเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย.

Nemo est Haeres ventris.

ใครจะเป็นทายาทไม่ได้ เมื่อเจ้าของมรดกยังมีชีวิตอยู่.
ขณะนั้นพินัยกรรมยอมไม่มีผลจนกว่าเจ้าของมรดกจะตายไปแล้ว เจ้า
ของมรดกยกทรัพย์ให้ ก. ตลอดชีวิต ถ้า ก. ตายแล้วให้ทรัพย์นั้นแก่ผู้รับมรดก
ของ ข. ถ้า ก. ตายเสียก่อน ข. พินัยกรรมนั้นเป็นอันยุติสิ้น เพราะเวลาเขาตาย
ข. ยังมีชีวิตอยู่จึงไม่มีผู้รับมรดกของ ข.

Hacredilas nunquam ascendit.

สิทธิในการรับมรดกไม่ย้อนกลับตามสายบน.

แต่ทั้งกฎหมายอังกฤษและกฎหมายของเรา ย่อมให้บิดามารดาได้รับมรดกได้.

Persona conjuncta Aequiporaler interesse pratio.

ผลประโยชน์อื่นที่เกี่ยวข้องกับบุคคล บางคราวกฎหมายถือว่าเป็นของบุคคลคนนั้น.

บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ทำนิติสัญญาของจำเป็นสำหรับเลี้ยงลูกเด็กของเขา หรือภรรยาผู้เป็นเด็กทำสัญญาในการเผาศพสามี ถือว่าสัญญาเหล่านี้เหมือนเกี่ยวข้องของจำเป็นสำหรับชายหญิงนั่นเอง แต่เด็กทำสัญญาของจำเป็นสำหรับชีวิต พ่อแม่แม่เป็นมเหษรนาทจะคงเลี้ยงบุตรก็ดี ก็หาต้องรับผิดชอบตามสัญญาอัน เว้นไว้แต่จะได้แสดงการยินยอม.

บทที่ ๑๒ การตีความหมายแห่งกรมธรรม

Benignae faciendae sunt interpretationes propter Simpliciter Laicorum ut Res magis valeat quam pereat, et Verba intentioni non econtra debent inservire ควรตีความหมายเอกสารที่เป็นหนังสืออย่างเสรีเพื่อจะให้เป็นเอกสารที่มีผล และถ้าสามารถทำได้. และเพื่อให้เป็นไปตามเจตนาของคู่สัญญา.

Ex antecedentibus et Consequentibus fit optima Interpretatio. การแปลความหมายข้อความตอนหนึ่งสามารถทำได้ดีที่สุด เมื่อพิจารณาถึงข้อความตอนก่อนและตอนหลังด้วย.

Noscitur a Sociis. ความหมายแห่งคำที่สงสัยว่าแปลว่าอะไร อาจตีความได้เมื่อยกเอาคำอื่นที่เกี่ยวข้องกับคำนั้นพิจารณาประกอบ.

Verba Chartarum fortius accipiuntur contra proferentem. ถ้อยคำในเอกสารจะคงของยกขึ้น ไชยน์เอาไว้ ไชยต์ยกค้านอย่างแรงที่สุด.

สุภาษิตที่ควรใช้แต่เมื่อจะตีความหมายอย่างอื่นไม่ได้.

Ambiguitas Verborum latens Verificatione suppletur Nam quod ex Facto oritur Verificatione Facti talletur. ข้อสงสัยที่แฝงอยู่อาจนำสืบอธิบายได้ เพราะความสงสัยที่เกิดจากข้อพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ไม่มีในเอกสารอาจทำให้หมดความสงสัยได้.

ข้อสงสัยในเอกสารแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ข้อสงสัยที่แฝงอยู่กล่าวคือเมื่อดูตามเอกสารอย่างเดียวก็น่าสงสัยอย่างไร แต่ได้เกิดสงสัยโดยปรากฏจากข้อเท็จจริงอย่างอื่นที่ไม่ปรากฏในเอกสาร อีกอย่างหนึ่งคือข้อสงสัยอยู่ด้วยคำแห่งเอกสารนั่นเอง ดอร์ตันเคยยกตัวอย่างว่า เมื่อเอกสารมีข้อสงสัยหรือเดือนดอย ก็ไม่ควรให้นำพยานมาสืบเพิ่มเติมว่า หมายความว่าอะไร ถ้าทำได้ตั้งนั้นก็เท่ากับเอาคำพยานปากเปล่ามาเพิ่มเติมในเอกสารสำคัญ ตัวอย่าง ก. มีบุตรชายหลายคน แต่มีผู้ทำเอกสารฉบับหนึ่งยกทรัพย์สินสิ่งหนึ่งให้แก่บุตรชายของ ก. คนหนึ่ง แต่ไม่ได้กล่าวว่าเป็นใคร ศาลไม่ยอมให้นำพยานมาสืบว่าบุตรชายคนนั้นหมายความว่าใคร เช่นเดียวกับถ้าใบพินัยกรรมที่ข้อผู้รับมรดกอ้างได้ ศาลไม่ยอมให้สืบว่าหมายความว่าผู้ใด.

ถ้าพินัยกรรมมีความว่า ให้ยกทรัพย์สินให้แก่บุตรของ ก. ที่เกิดด้วย ข. คู่ความอาจนำสืบได้ว่า ก. มีบุตรกับ ข. คนเดียวคือ ค.

Certum est quod certum reddi potest ข้อความใดที่สามารถจะทำให้แน่นอนได้ก็ถือว่าเป็นการแน่นอนพอ.

เช่น เจ้าของที่ดินทำสัญญาให้เช่าที่ดินมีเงาเงาเท่าที่ ก. จะกำหนดจำนวนก็มี ถือว่าเป็นการแน่นอนพอ เพราะเมื่อ ก. กำหนดแล้วก็เป็นการแน่นอนทันที.

Utile per inutile non vitiatur. ข้อความที่เด็ดเพื่อไม่ให้สิ่งที่ดีอยู่แล้วเสียไป.

คำฟ้องหรือคู่ต่อสู้ที่มพบความมาก ศาลเลือกเอาแต่ใจความในการตั้งบุคคลต่างคนให้เป็นอนุญาโตตุลาการเมื่อเขียนคำชี้ขาด แล้วคู่ดกาการสองคนเท่านั้นเช่นเป็นข้อใช้ได้ เพราะคนที่สามจะเซ็นหรือไม่เซ็นไม่สำคัญ.

Falsa Demonstratio non nocet cum de Corpore constat. เพียงแต่มีคำอธิบายผิดไปหาทำให้เอกตารเสียไม่ เมื่อปรากฏแน่นอนว่าสิ่งที่ประสงค์คืออะไร.

เช่น ในกรณีที่มีคำอธิบายถึงของหรือคนหลายคน แต่ข้อความขัดกัน แต่ข้อความคนใดได้ข้อความชัดพอว่าผู้ทำเอกตารหมายถึงของสิ่งใด หรือ คนใดแล้ว เอกตารนั้นหาเสียไม่ หรือเช่น ก. มีที่ดินอยู่แปลงเดียวที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่ดินมีโฉนดแผนที่ แต่ ก. ทำพินัยกรรมยกที่ดินของคนในกรุงเทพฯ ให้แก่บุตร แต่กล่าวว่าเป็นที่ดินมีคนจอง ควรถือว่าพินัยกรรมนั้นใช้ได้ เพราะจะหมายถึงที่ดินแปลงอื่นอีกไม่ได้.

Verba generatim restringuntur ad Firmitatem Rei Vel. คำพูดอย่างทั่ว ๆ ไปอาจเป็นการสมควรที่จะจำกัดความให้เหมาะกับวัตถุหรือบุคคลซึ่งลยข้อความดังกล่าวถึง.

เช่น ก. ได้สัญญาให้เงินประจำปีแก่ ข. บิลละ ๓๐๐ บาท สำหรับการที่ ก. ได้ให้คำปรึกษาแก่เขามาแล้วแต่จะได้อีกต่อไป ถ้า ข. เป็นนายแพทย์ คำปรึกษานั้นหมายถึงเพียงเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าเป็นทนายความก็หมายถึงเพียงเกี่ยวข้องกับเรื่องคดีความ.

Expressio unius est Exclusio, Alterius การกล่าวถึงสิ่งหนึ่งก็หมายความว่าไม่เกี่ยวแก่สิ่งอื่นอีก.

เช่นสัญญาเช่ามีปรากฏว่าเช่าจะต้องเป็นผู้ซ่อมแซมเรือน ก็ถือถือว่าไม่มีข้อที่จะสันนิษฐานว่า เจ้าของที่จะต้องทำการซ่อมแซมด้วย เพราะสัญญาได้กล่าวเงื่อนไขซึ่งใดไว้บ้างแล้ว ก็ถือว่าได้กล่าวเงื่อนไขนั้นใจหมดสิ้นแล้ว.

Expressio eorum quae tacite insunt nihil operator. การกล่าวถึงสิ่งใดก็กฎหมายสันนิษฐานว่าเป็นเช่นนั้นอยู่แล้วหาเกิดผลไม่.

เช่นสัญญาให้ทั้งสองคนเช่าที่รวมกันตลอดชีวิต ซึ่งกฎหมายถือว่าถ้าคนใดตายก่อน การเช่านั้นตลอดอยู่แก่ผู้มีชีวิตอยู่ต่อไป ฉะนั้นคำในสัญญาที่ว่าในกรณีเช่นนี้ใหม่ที่มีชีวิตอยู่เช่าต่อไปเป็นคำที่ฟุ่มเฟือย.

กฎหมายย่อมนับถือผลและเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ ไม่ถือแบบอันสวยงาม หรือเหตุแวดล้อมกรณีมากนัก เหตุผลและหัวใจของเรื่องเป็นสิ่งที่เกิดเป็นกฎหมาย ไม่ใช่ถ้อยคำตามแบบที่ปรากฏในเอกสาร ฉะนั้นเจตนาปรากฏชัดแล้วก็ไม่ต้องถือเคร่งในถ้อยคำ เช่นผู้เช่าสัญญาว่า จะปล่อยต้นไม้ให้คงมีอยู่ในที่ดิน เวลาสิ้นสุดสัญญาให้เช่า ถ้าเขาตัดต้นไม้ดังกล่าวแต่คงยังอยู่ในที่นั้น ก็ถือว่าเขาทำผิดสัญญา เพราะเป็นการผิดตามประสงค์ของสัญญานั้น ถ้อยคำในเอกสารแม้จะผิดไวยากรณ์หรือเป็นถ้อยคำที่บกพร่องก็ไม่ทำให้สัญญาเสีย เว้นไว้แต่จะอ่านไม่ได้ ความว่าอะไรเสียทีเดียว.

บทที่ ๑๓ เกี่ยวด้วยสัญญาหรือนิติกรรม

Modus et Conventio Vincunt Legem. แบบแห่งหนึ่งคือสัญญาและความนิยมของคู่สัญญาย่อมเพิกถอนหลักกฎหมาย.

นี่เป็นหลักมูลฐานแห่งสัญญา ซึ่งปล่อยให้คู่สัญญาได้เสรีภาพในการจะทำการตกลงกัน เมื่อไม่เป็นการขัดต่อรัฐประศาสน์นโยบาย เช่นแม้จะมีกฎหมายว่าห้ามซื้อขายช้าง เมื่อชำระเป็นช้างให้ส่งเป็นช้างเปลือยคงเป็นกึ่ง ๆ ถ้าคู่ความทำสัญญาดังกล่าวกันเป็นเพื่อน ๆ สัญญานั้นย่อมใช้ได้.

Quilibet Potest renunciare Juri pro se introductio ใคร ๆ เมื่อพอใจก็อาจสละประโยชน์ในข้อสัญญาหรือสิทธิอย่างอื่น ซึ่งได้ก่อให้เกิดมีขึ้นเพื่อเขาเองเท่านั้น.

เช่น แม้จำเลยจะมีข้อคดีที่ดีก็ตาม เขาย่อมมีอำนาจจะไม่ต่อสู้คดียอมให้ศาลตัดสินให้เขาแพคดีก็ได้ โບคดีเห็นดีเขาตายความหรือคดีสัญญาที่ทำครึ่งเป็นเด็ก ซึ่งจำเลยสามารถยกขึ้นต่อสู้ได้ แต่เขาไม่ต่อสู้ ศาลก็ชอบที่จะตัดสินให้โจทก์ชนะ.

Qui sentit Commundum sentire debet et Quos.

ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์

โยชน์ควรจะมีควมรับผิดชอบ.

เมื่อมีสัญญาติดกับที่ดินแปลงหนึ่ง ซึ่งผู้ปกครองที่ดิน ในเวลานั้นได้
ประโยชน์และได้สัญญาติดตนอย่างใดไว้เช่นต้องซ่อมแซมสิ่งใด ผู้ได้รับประโยชน์
ต่อมาย่อมมีหน้าที่เช่นนั้นด้วย ผู้ได้รับมรดกที่ดินแปลงหนึ่ง ย่อมต้องรับหน้าที่ ๆ
เจ้าของมรดกต้องรับผิดชอบในเวลาที่เขามีชีวิตอยู่.

In Aequali Jure melior est Conditio Possidentis.

เมื่อสิทธิเสมอกัน

ผู้ที่ปกครองทรัพย์อยู่ย่อมชนะ.

คนที่ปกครองทรัพย์อยู่ย่อมมีสิทธิในทรัพย์เหนือผู้ที่มีสิทธิดีกว่า ผู้ที่
ปกครองทรัพย์อยู่โดยฐานบุกรุกย่อมมีสิทธิดีกว่าผู้ที่จะเข้ามาบุกรุกใหม่ กฎหมาย
ถือว่าการปกครองที่ดินเป็นหลักฐานจนตราบเท่าเขาเป็นเจ้าของที่ดิน ในกรณีทรัพย์
เคลื่อนที่ใดก็เช่นเดียวกัน ผู้ใดเก็บเพชรได้มีอำนาจรักษาเพชรนั้นไว้จนกว่าผู้
เป็นเจ้าของจะมาเรียกร้องเอาคืนไป.

Ex Dolo malo non oritur actio.

อำนาจฟ้องร้องย่อมไม่เกิดขึ้นจาก

การต้อดอง.

ผู้ใดที่ทำผิดกฎหมายอาญา ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายใด ๆ
จากเพื่อนผู้กระทำผิดร่วมกัน เขาก็กระทำผิดกฎหมาย จะฟ้องร้องกันไม่ได้.

Ex uno Pacto non oritur Actio

สำหรับสัญญาจะทำอะไรเปล่า ๆ

ย่อมฟ้องร้องกันไม่ได้.

คือสัญญาต้องมีเงินจ้างตอบแทน แต่ถ้าสัญญาทำเป็นของขวัญหรือ
อามการทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นเงินจ้างพอแล้ว.

Quicquid solvitur secundum Solventis quicquid recipitur secundum

modum Recipientis. เงินที่จ่ายให้จะต้องใช้สำหรับภารกิจผู้จ่ายมีความตั้งใจ ส่วน

เงินที่รับจะต้องใช้สำหรับภารกิจผู้รับมีความตั้งใจ.

ปัญหาที่ว่าเงินที่ผู้จ่ายได้จ่ายให้สำหรับชำระหนี้ นั้น ผู้รับได้รับอย่างนั้น หรือรับสำหรับหน้อกรายหนึ่งนั้น เป็นปัญหาข้อเท็จจริงซึ่งสามารถสันนิษฐานได้จากคำพูดของเขาหรือจากอาการนิ่งของเขาเวลาได้รับเงิน คนที่มีหนี้หลายรายเวลาชำระเงิน มีสิทธิ์จะบอกว่าการหนี้รายไหน ถ้าไม่บอกเขาหนี้มีสิทธิ์จะเลือกเขาใช้รายใดรายหนึ่งก็ถึงเวลาชำระด้วยกันแล้วได้

Qui per alium factus per Seipsum facere Videtur ผู้ที่ให้ผู้อื่นทำการใดแทนตน กฎหมายถือว่าเขาทำการนั้นเอง.

เหตุที่ผู้ภาษิตนเกี่ยวข้องกับตัวการแต่ละตัวแทน การฟ้องร้องฐานผิดสัญญาโดยปรกคักฟ้องตัวการ เพราะตัวแทนเป็นเพียงเครื่องมือหรือคนทรงเท่านั้น.

Respondeat Superior ให้ถือว่าตัวการต้องรับผิดชอบเกิด.

ถ้าตัวแทนทำผิดผิดโดยตัวการวิเห็น ตัวการต้องรับผิดชอบร่วมกับตัวแทน ๆ ต้องรับผิดชอบด้วยก็เพราะว่าไม่มี ใครจะมอบหมายให้ผู้อื่นทำผิดผิดได้.

Omnis Ratibabitio rethrothralitur et Mandolo priori aequeparatur. การให้สัตยาบันภายหลังย่อมมีผลย้อนหลังเท่ากับว่าได้มีคำสั่ง ให้เข้าเช่นนั้น ไว้ก่อนแล้ว.

ผู้ภาษิตนยอมใช้อย่างกว้างขวาง เมื่อไม่เป็นการขัดต่อประโยชน์ของคนภายนอก ถึงใดที่ตัวการรับรองการกระทำของตัวแทน นอกจากทำให้ตัวแทนพ้นความรับผิดชอบแล้ว ตัวการยังต้องเกิดมีความรับผิดชอบขึ้น การให้สัตยาบันให้ได้แต่เฉพาะการที่ตัวแทนทำในนามของตัวการ ฉะนั้นคู่สัญญาที่เราจะฟ้องให้รับผิดชอบได้ทันต้องเป็นผู้ทำสัญญาเอง หรือทำโดยตัวแทนโดยชอบด้วยกฎหมายหรือตัวแทนที่ตัวการได้รับรองภายหลัง.

Mihil tam Conventiens est naturali Acquitati quam unumquodque dissolvi eo Ligamine quo legatum est. ไม่มีอะไรเหมาะสมกับความยุติธรรมตามธรรมชาติยิ่งกว่าให้สัญญาทุกสัญญาสุดสิ้นลง โดยสิ่งที่ได้ก่อให้เกิดสัญญาขึ้น.

คือ สัญญาอันเกิดจากจำนองในศาล เลิกด้วยจำนองในศาล ดำ-
กรมกรรมเด็กโดยดำรงกรรมธรรม สัญญาปากเปล่าเด็กด้วยสัญญาปากเปล่า.

Vigilantibus non dormientibus Jura subveniunt. กฎหมายของผู้
ที่ระแวดระวังของคน แต่หาชวยผู้ทอนหลับทับสิทธิ์ไม่.

ผู้ทำสัญญาขอมาจะตองระแวดระวังประโยชน์ของคน ผู้ทรพยกของ
ระแวดระวังรักษาดีทชในทรพยนน ผู้มดีทชเรียกกรอกตองระแวดระวังให้คดีขาดอายุความ.

Actio personalis moritur cum Personal. สิทธิฟ้องร้องเฉพาะคดีตาย
ตามบุคคล.

เช่นคดีผิดสัญญาแต่งงาน คดีประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย และคดี
หมอรักษาโรคเดินเลอเหล่านเป็นคน ผู้จัดการทรัพย์สินมรดกของผู้ตายไม่มีดีทชจะ
ดำเนินคดีต่อไป.

บทที่ ๑๔ ว่าด้วยพยานหลักฐาน

Optimus Interpres Rerum Usus.

ประเพณีเป็นยุติความหมายดังทงหลายได้ดีที่สูงสุด.

ประเพณีที่กตางนคนตองเป็นของแน่นอน เหมาะสมด้วยเหตุผล เป็น
ของเก่าแก่ใช้กันตลอดมา ใช้กันเป็นปรกติสุข ใช้กันทั่วไป ไม่ขัดกับประเพณี
อื่นในท้องถิ่นเดียวกัน ตองไม่เป็นธรรมเนียมที่ขัดกับกฎหมายธรรมดา และตองไม่
ขัดกับข้อที่ตกลงในสัญญา.

Cuilibet in sua Arte perito est Credendum.

ควรให้ความเชื่อถือแก่ผู้ที่มีความชำนาญในวิชาการของเขา.

เช่น ในคดีเรียกค่าเสียหายในการตัดไม้ ควรอ้างนายแพทย์เป็นพยาน
ในคดีการช่างเรียกนายช่างเป็นพยาน ในคดีการเดินเรือเรียกกัปตันเรือเป็นพยาน.

Omnia Praesumuntur Contra Spoliatorem.

การสันนิษฐานทุกอย่างจะตองลงเอาแก่ผู้ทำผิด.

จำเลยอ้างว่า โจทก์เป็นหนี้ของมรดก โจทก์พิสูจน์ได้ว่าจำเลยได้เบียด
 หอสมุดบัญชีที่ได้หอประทับตราไว้ จำเลยได้ขับเบียดบัญชี และไม่สามารภจะ
 ทราบได้ว่าจำเลยตั้งบัญชีทั้งหมดมาครบถ้วนแล้วหรือยัง แม้จำเลยจะได้สำเนาว่า
 ได้ส่งครบถ้วนแล้ว คำดังกล่าวย่อมฟังชัดคือผู้ของจำเลยไม่.

Omnia Praesumuntur rite et solenniter esse acta.

กรรมทั้งหลายย่อมสันนิษฐานไว้ก่อนว่าได้กระทำถูกต้องเป็นปรกติ.

เช่น ในหนังสือสัญญาเช่า ห้ามไม่ให้ผู้เช่าใช้สถานที่นั้น เป็นอย่างอื่น นอก
 จากการอยู่อาศัย แต่ในระหว่าง ๒๐ ปีล่วงมาแล้ว ผู้เช่าได้ใช้ที่รายนั้นเป็นที่
 จำหน่ายสุราและอาหาร เจ้าของที่ดินรู้แต่ไม่ได้แจ้งต่อราชการใด ก. ได้ซื้อที่
 นั้นจากเจ้าของที่ดินเดิม และฟ้องขอให้ขับไล่ผู้เช่าทำผิดสัญญาเช่นเดิมนั้น ศาล
 คิดถึงความหนักหนาพอที่จะให้ชขาดใจว่าเจ้าของที่ดินเดิมได้อนุญาต ให้ผู้เช่าทำเช่นนั้น
 ได้แล้ว.

Res inter alios acta alteri nocere non debet.

การกระทำการงานใด ๆ ในระหว่างบุคคลสองฝ่ายไม่ควรจะทำให้เกิด
 ผลเป็นการเสียหายแก่คนที่สาม.

เช่นคดีในศาลคำพิพากษาหรือข้อตกลงมัดไว้แต่คู่คดี จะไปมัดคนที่สาม
 ที่เขาไม่มีโอกาสต่อสู้หรืออุทธรณ์คดีกันหาได้ไม่.

Nemo teletur seipsum accusare

จะบังคับให้คนใดประักปรำตนเองไม่ได้.

เช่นพยานให้เบื่กความในข้อที่พยานอาจมีผิดในทางอาญาหาได้ไม่ แต่
 "กล่าวอาจมีผิด" นั้นต้องเป็นของโกธัดความจริง ฉะนั้นผู้ใดที่ถูกอ้างมาเป็นพยาน
 จะไม่ยอมตามาน โดยอ้างว่าเงดาเขาเบื่กความ • เขาอาจต้องประักปรำตนเองไม่
 ได้ แต่เมื่อเขาเขาเบื่กความแล้ว เขาอาจไม่ยอมตอบคำถามบางข้อในลักษณะ
 ที่เป็นการประักปรำตัวเขาเองได้ แต่เขาจะไม่ยอมตอบคำถาม ซึ่งจะทำให้เขาถูก
 ฟ้องในทางแพ่งหาได้ไม่.

คำอภิปรายเรื่องการควบคุมค่าเช่า

พระยาภฤตราชทรงสวัสดิ์: ข้าพเจ้าเห็นว่า พระราชบัญญัติ
เกี่ยวของด้วยทรัพย์ สิ้นของบุคคล เราควรจะได้พิจารณากันเสียให้รอบคอบก่อน
ที่เราจะทำอะไรไปก่อน ว่ามันควรเป็นไปในรูปใด เพราะฉะนั้นควรจะว่ากัน
เสียให้มาก ๆ ดูก่อน ในอันดับต้นข้าพเจ้ายังคิดใจในเรื่อง เหตุผลที่ พระราช
บัญญัติได้ช้าง เพราะข้าพเจ้ากำเนิดเป็นค่าง ... พระราชบัญญัติฉบับนี้ว่าแม่
แต่ได้พยายามถ่วงถ่วงในเรื่องถ้อยคำ เกษะถนอมอย่างรอบคอบก็จริงอยู่ แต่ค่าง
ก็ยังได้คิดความไปอีกทางหนึ่ง อันเป็นเหตุให้เจ้าของที่ เรียกว่าเจ้เยะแตะเรียกชน
ค่างอีก ข้าพเจ้าเห็นว่าเหตุผลในกฎหมายอย่างนี้นั้นเป็นการกำหนดค่าสูงที่สุดใน
ประเทศรุนแรงเหลือเกิน แต่อย่างไรก็ดีข้าพเจ้าคิดว่า คนเราอาจจะมึนบกพร่อง
บ้าง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าในเรื่องนี้ค่าธรรมิอกติ จึงได้พยายามค้นหา
พิพาทษาในเรื่องนี้ นี้ข้าพเจ้าได้คำพิพาทษามา ปรากฏว่าค่าไม่ได้ตัดสินโดย
อคติ ค่าได้ตัดสินโดยมติที่ประชุมใหญ่ หมายความว่า ผู้พิพาทษาค่าอฎีกาทัง
หมดมีเท่าไร ต้องมาปรึกษาหารือกันโดยค่างเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญแล้ว
จึงตัดสินโดยมติที่ประชุมใหญ่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นอคติไม่ได้ ใคร
จะให้ดินบดผู้พิพาทษาไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่ารุนแรงเหลือเกิน ขอโทษที่ข้าพเจ้า
พูดอย่างนี้ เป็นการรุนแรงเพราะข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่าข้าพเจ้าเคยเป็นผู้พิพาทษา
ค่าง เคยรับราชการตั้งแต่ค่างเด็กจนกระทั่งถึงค่างใหญ่ เคยเป็นผู้พิพาทษา
ค่าง เป็นอธิบดีค่างอย่างค่างแพ่ง ค่างยุทธวิธี ค่างฎีกา และค่างต่าง
ประเทศ จนกระทั่งเป็นกรรมการค่างฎีกา แม้จะออกจากราชการแล้ว ก็ได้
รับแต่งตั้งเป็นกรรมการค่าง เมื่อใครชอบค่างข้าพเจ้าก็ยินดี เมื่อใครติค่าง
ข้าพเจ้าก็เสียใจ ที่เขาคิดในเรื่องนี้ข้าพเจ้าค้นหาไม่มีหลักฐาน เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าขอโทษ ถ่วงถ่วงเล็กน้อย บางทีอาจจะเป็นการรุนแรง.

ที่นี้พูดกันถึงเรื่องหัวอกของผู้ให้เช่า ข้าพเจ้าจะเดาให้ฟัง บอกว่าใน
 พระราชบัญญัติท่านว่าเป็นกรรม คำว่า เป็นกรรม ก็ เพราะก่อนนกรู เป็นกรรม
 อะไร ไม่เป็นกรรมอะไร ไม่เป็นกรรมข้าพเจ้าไม่ชอบเลย ข้าพเจ้าคนหนึ่งก็บอก
 ว่าเป็นกรรม เป็นกรรมไม่ได้ แต่กรรมชาติเป็นกรรมก็ต้องเป็นกรรม อยู่ ๆ ก็
 ไปบังคับเขาจะเป็นกรรมอย่างไร ถ้าอยากจะช่วยคนจน ข้าพเจ้ายินดีจะช่วย แต่
 ช่วยทั้งหมดในฐานะที่ข้าพเจ้ามีรายได้ ข้าพเจ้าจะช่วยใครมีรายได้ก็ช่วยเก็บเงินนั้น
 ไปปลูกบ้านให้ราษฎรอยู่ จึงจะช่วยอย่างนข้าพเจ้ายินดี แต่จะช่วยบังคับข้าพเจ้า
 อย่างนั้นก็ไม่ใช่กรรม ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ถูก พูดอย่างนี้ก็จริง เขาอย่างนี้แหละ ว่า
 เป็นกรรมได้หรือไม่ได้ นข้าพเจ้ายกตัวอย่างเป็นตัวหนึ่ง แต่ว่าเมื่อรับรองแล้ว
 ว่า คนอย่างข้าพเจ้าจะพูดปานกลาง แต่จะเป็นคดีส่วนตัว เขาแต่ปานกลาง
 ข้าพเจ้ามีห้องแถวหน้าบ้าน ๓๐ ห้อง ค่าเช่าห้องละ ๑๕ บาท บังเอิญห้องหนึ่งมี
 คนชกเด็กอยู่ ห้องหนึ่ง ๓ ดย ห้องหนึ่งมาชกเด็ก แต่ก่อนข้าพเจ้าเสียชุดละ ๒๐
 สตางค์ ครั้นมาเดี๋ยวนี้เอา ๒ บาท เขาชนได้ข้าพเจ้าก็ตัดใจ ๓ ดยแต่ก่อนข้าพ-
 เจ้ากระโดดชนรถ ๑๕-๒๐ สตางค์ก็ไป เดี่ยวนี้ต้อง ๒ บาทหรือ ๓๐ สตางค์
 มีเดื่อนั้นไปไม่ได้ตอกครีบ นี่เขาทำได้ ข้าพเจ้าทำไม่ได้ จะเป็นกรรมอย่างไร แต่
 อยากรู้ก็ดีเดี๋ยวไปแต่จะเป็นการรอดความดีของข้าพเจ้าก็ต้องเดาให้หมด เรื่อง
 คนชกฆ่าที่แรกคุณ พอเดินผ่านหน้าบ้านข้าพเจ้าก็บอกว่า ว่าเต็มที่อยู่กันมานานแล้ว
 ชนคล้ายเด็กเป็นกายกอง ตานนั้นทำหน้าเหยบบอกว่าสำหรับเจ้าคุณไม่เป็นไร บอก
 ว่าไม่เอาส่งมาชกเถอะ เราได้ยื่นก็ใจหายจะไปเอาเขาอย่างไร เดี่ยวนี้ของก็แพง
 นอกจากนั้นคนเช่าห้องอื่น ไม่ทำประโยชน์อะไรให้แก่เรา แต่คนนั้นบังเอิญเรา
 ใช้เขา เราจะเอาเขาหรือ ข้าพเจ้าก็ไม่เอา เดี่ยวนี้เราก็ยังอยู่ด้วยคนเรียวร้อย
 ถึงตรุษจีนข้าพเจ้าก็ยังได้กินของ นี่แหละความเป็นกรรมเป็นอย่างนี้ ถ้าไม่เป็น

ธรรมก็อย่าไปอาศัยเขาเลย ถ้าเราเห็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเรา จึงเป็นที่จะต้อง
ออกกฎหมายก็ออกไป จะอ้างได้อย่างไรก็อ้าง อย่าไปอ้างความเป็นธรรม
ที่พูดถึงความบำรุงตัวของราษฎร ข้าพเจ้าคิดว่าท่านก็เห็นแล้วว่า ข้าพเจ้าก็
เป็นคนแก่คนหนึ่ง คงมีใจบุญสุนทรทานเหมือนอย่างคนอื่นเหมือนกัน ข้าพเจ้า
ศกบาตรทุกวัน ในวันพระก็ไปฟังเทศน์เสมอแต่ไม่ได้ถูกบังคับ นิสัยเกิดมามี
อย่างนี้ เพราะฉะนั้นขอโทษที่ออกชื่อเจ้าคุณธรรมราช ข้าพเจ้าก็รู้สึกตะขิด
ตะของใจเหมือนกัน ข้าพเจ้าก็ชื่ออย่างเจ้าคุณศรีธรรมราช แต่เหตุผลของข้าพ-
เจ้าไม่แรงอย่างเจ้าคุณ ข้าพเจ้าก็ขอทักว่าอะไรเป็นสิ่งบังคับหัวใจของราษฎร
รัฐบาลไม่ควรทำเพราะมีหลักโบราณ ท่านสปีโนซาได้กล่าวไว้ The less
control this state has over the mind, the better for both the people
and the state ข้าพเจ้าขอทักว่า การบังคับจิตใจของคนนั้น ถ้าจะทำให้
น้อยก็จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและตัวบุคคล ยิ่งกว่านั้นก็มีนักประพันธ์ซึ่ง
ได้ประพันธ์ไว้ว่า Law is an invention of the story to chair and
rule the weak. หมายความว่ากฎหมายเป็นใช้ครองสำหรับที่จะดามและบังคับ
กตัญญูประชาชน เพราะฉะนั้นในเรื่องกฎหมายของรัฐบาล เมื่อผ่านท่านมาแล้ว
โปรดกรุณาดูบ้าง นี่เป็นความเห็นผู้จริงและเป็นความเห็นของคนแก่ไม่ใช่เห็น
แก่ตัว ไหน ๆ พูดถึงพวกนี้ให้เห็นจริงเห็นแจ้ง ที่พูดถึงว่าคนจน คนจนที่ต้อง
มาเข้าบ้านเขาอยู่ นี่เขาทักเหมือนกัน เราเคยได้ยินว่า คนเราเกิดมาแล้วต้องม
ที่อยู่ ข้าพเจ้ารับรองว่าไม่มีที่อยู่เกิดไม่ได้ แต่ปัญหาที่แยกกันมันอยู่ตรงน
อยู่ที่ไหน เกิดที่ชนบทมาอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือ นี่ปัญหาของข้าพเจ้าแยกกัน น
เกิดที่เมืองจีนมาอยู่ที่เมืองไทยหรือ เกิดที่อินเดียมาอยู่ที่เมืองไทยหรือ นี่ปัญหา
แยกกัน ที่พูดถึงเรื่องที่เกิดในชนบทมาอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนเกิด ข้าพเจ้าเห็นว่า
คุณประโยชน์และโทษนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นโทษมากกว่าคุณ แม้แต่ผมเอง แม้

ประเทศก็ดี ผมเห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าโทษมากกว่าคุณ หรือเป็นอย่าง
ไรคนที่อยู่ในชนบท จริงหากินลำบากแต่ก็ไม่อดตาย เมืองไทยหากินได้แฉะเมื่อ
หากินได้แล้ว ใจคอก็มีคัมภีร์ไม่เหมือนพวกกรุงเทพฯ แฉะก็หันทางที่จะตั้ง
เนื้อคงจะได้ ปลูกบ้านได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าอยู่ชนบทดีกว่า จริงอยู่
มาอยู่กรุงเทพฯ บ้าง เพื่อทำงานอุตสาหกรรมบ้าง แคนมาอยู่เฉยแน่นเหนียวที่
ที่พูดถึงสำหรับประเทศก็จะมีประโยชน์อย่างไรชน อนุเคราะห์อย่างนั้นแล้วแย้ เรา
เจตนาที่เราส่งสารคนจนแล้วผดได้ผดเลยเป็นอย่างไร ที่นี้พูดถึงจิตใจของคนชนบท
มาอยู่ในกรุงเทพฯ ผมคิดเมื่อผมได้ขยู่หัวเมืองและท่านที่อยู่หัวเมืองด้วยกัน เรา
เห็นว่าม้หลายเมือง คือคนหัวเมืองมีจิตใจสำคัญ พอมาอยู่ในกรุงเทพฯ จิตใจ
ไม่ตีเลย เข้มโหดไปหมด ที่นี้พูดถึงประโยชน์ คนที่อยู่อาศัยหิ้งที่ออกไปหาเงิน
ไปทำงาน ไปขี้ตามด้อย ได้วันหนึ่งเยอะแยะ ได้มาเท่าไรก็กินเหล้าหมด ได้เท่า
ไรก็สูบบุหรี่หมด กินกาแฟหมด ไรกินหมด ข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้.

ที่นี้เขาจะ พูดถึงพวกต่างด้าว แม่เจ้าโวยที่ไหนเต็มไปหมด ข้าพ
เจ้าเป็นคนชอบมอง เดินเดินไปเห็นเจ้าเต็มไปหมด ไปดูเกิดที่เทศบาตสร้างท่า
ที่เดินกายกรรมอะไรนั้น ไปดูมีก็คนที่เป็นคนไทยไปเดินกัน เป็นคนต่างด้าว
ทั้งนั้น ไปดูเถอะที่หน้าวัดตึกตึกนั้น น้มน้เหลื่อเกิน รัฐบาลของเราในขณะนี้
ชอบับประทานโทษ มีใจคอกว้างขวางเหลื่อเกินยอมอนุญาตให้เขามาป้หนึ่งคังหมื่น
หนึ่งแฉะ โอโฮโฮ ข้าพเจ้าชอบโมทนา ข้าพเจ้าเห็นจะต้องรับหลักการเดี่ยก่อน
แต่ถ้าเราจะต้องไปแกกกันอีก ข้าพเจ้าคิดว่าจะรู้ให้เห็นว่ามีเป็นอย่างไร มาตรา
๕๒ มีว่าเจ้าของบ้านเป็นผู้ปลูกบ้านแล้ว ใครมาอยู่ที่นี่ก็ต้องเสียค่าเช่า ซึ่งเจ้า
ของบ้านมีสิทธิ์ที่จะเพิ่มค่าเช่าได้ไม่เกิน ๕ เท่า เอ๊ะ ที่นี้เจตนาดีสำหรับเจ้าของบ้าน
ที่นี้ถ้าเราเป็นคนไปเช่าอยู่ที่นี่ ถ้าเป็นคนจนปลูกก็ตั้งปลูกเล็ก ๆ และคนที่ไปอยู่
ก็ตั้งเป็นคนจน เมื่อไปอยู่ถูกเขาเรียกเอาครึ่ง ๕ เท่า น้มน้ยังใจ อยู่เป็นกรรมหรือ
แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นกรรม.

๕. ทนพูดถึงมาตรา ๒๔ มีว่า พระราชบัญญัติคณะรัฐมนตรี คอบคุมเฉพาะตำแหน่ง
 ๕. พันบาท ถ้าเกินสองพันบาทแล้วไม่คอบคุม ข้าพเจ้าได้ทักท้วงไปคณะกรรมการ
 ๕. วิชาการแล้ว ท่านให้เหตุผลว่าเพราะว่าคนที่ให้เข้าบ้าน เป็นคนมีเงิน ข้าพเจ้า
 ๕. ก็เห็นว่าดีแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่ากรรมาธิการออกพระราชบัญญัติช่วยเหลี่ยพวก
 ๕. ท่านที่มีเงิน มีบ้านให้เช่าใหญ่ ๆ โด ๆ แล้วจะเรียกเช่าค่าเช่าสักเท่าไรก็ได้
 ๕. นี้แหละถ้าบังเอิญมีคนบางคนมีอิทธิพลหรือมีเงิน ปลูกบ้านใหญ่ ๆ ได้ อาจจะถูก
 ๕. คัดค้านว่าเพราะท่านมีอิทธิพลหรืออะไร เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าพระราชบัญญัติ
 ๕. นี้ เราต้องรับหลักการไปก่อน เมื่อเข้าไปถึงโน้นแล้ว ก็ยังมีอะไรที่จะต้องอธิบาย
 ๕. อธิกมาก เราจะต้องทำให้ดีจริง ๆ ให้มันให้ผลดีทั้งฝ่ายผู้ให้เช่าและผู้เช่า ถ้าเรา
 ๕. กระทำไม่ได้แล้ว มันจะเข้าลักษณะบทเพลงของชาวเมืองพัทลุง ยกตัวอย่างที่เมือง
 ๕. พัทลุงมีอยู่โน้นสมัยหนึ่ง ข้าราชการของเรามีหลายคนเดือดร้อนเหลือเกิน ราษฎร
 ๕. ร้องมาว่าเดือดร้อน กระทรวงมหาดไทยก็คิดจะแก้ไขเปลี่ยนผู้ว่าราชการเมือง
 ๕. เปลี่ยนเจ้าเมืองบ่อย ๆ เจ้าเมืองคนแรกก็คือ พระแก้วโกมล คนที่สองพระ
 ๕. ภาณุจินดาศู คนที่สามพระยาสุทรกิจพิจารณ์ แต่เมื่อท่านทั้งสามย้ายไปแล้ว
 ๕. พวกชาวเมืองพัทลุงเขาเดินมโนราห์ ร้องว่า พระแก้วฯ มาสถาปนา พระภาณุฯ
 ๕. มาเผา พระยาสุทรฯ มาแก้ มันกลับแย่งกันงั่วแล้ว

ที่ประชุมปรบมือและหัวเราะ

